

Kuvvetle esen rüzgârın budaktan çıkardığı vızıltıya ses uyduyan bir artistin yanında bir falsonun adı geçmez.

İkinci mânada falso ise onca büsbütün karanlıktadır. Onun hiç bir gazeline, hiç bir şarkısında bu kabilden bir hata gösterilemez. Yarım sesleri değil, gerekince (yani icabedince) çaryek sesleri bile hemen bulmakta ve kural gereğince (mucibince) kullanabilen bir kudretin, bu seslerde falsoya düşmesi bahis mevzuu olamaz.

Üçüncü mânadaki falsoya gelince; Hafız Sami'nin bu hususta da dâvalı olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır. «akort düdüğü» «sol» u göstereyim, bıraksın. Ben okumağa başlayayım. Fihrist yapayım. Yâni türlü makamlara geçeyim. Döneyim dolaşayım, rast kamamına geleyim ve «sol» diye karar vereyim. Bu sol perdesi, düdüğün, yarım saat evvel gösterdiği «sol»dur.» derdi.

Hulâsa; Falso adını taşıyan nesnede, Sami'nin yanına varabilecek ne ayak vardı, ne kanat!

Bütün bunlar böylece olmakla beraber, insanlık âleminin garip tecellilerindendir ki Sami'nin sesinde falso bulunduğunu iddia edenlere rastıamamış değilim. Bunlardan biri Sayın Bay Retii Cevat (bugünün «Ulunay»ı) dır. Otuz yıl var, kendisiyle bazan müzik meseleleri üzerinde konuştuk. Benden bir iki beste geçtiğini de hatırlıyorum. Bu değerli arkadaşımızın iddiasına göre Hafız Sami'nin sesi falsodur. Hangi manada falsolu olduğunu söylemez. Kendisini şahsan dinlemediğini, fakat öyle duyduğunu ilâve eder. Hayır, sayın dostlarım! bir meseleyi bizzat etüt etmedikçe ve hüküm vermek salâhiyetini kendinde bulmadıkça dâvaya kalkışmak, hükme varmak doğru olmıyan bir iş tir.

Şurasını söylemeği unutmamalıyım:

Bir seste falso başka, hastalıktan, yorgunluktan veya uzun zaman kullanmamak yüzünden husule gelmiş hamla-

M E Ş H U R HAFIZ SÂMÎ

Merhum

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Kayıt No. 736

Konu No

Hal tercümesi — Sesi — Haşşesi — Tavrı — Müzikle ilgisi —
Kur'an, mevlid, gazel, şarkı vesaire okuyuşları — Aşkı — Karakteri — okuyuşuna aid misaller.

Hafız Osman, Hafız Rıza, Hafız Kemal, Karabacak Süleyman, Deli Hüseyin, Burhan Kaynak, Cevdet, Fahri, Mecid, Hafız Ali gibi artistlerimiz hakkında da kısaca etüdler.

Yazan:

ALİ RIZA SAĞMAN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ

KÜTÜPHANESİNE

Ali Rıza Hakkı

tarafından Vakfedilmiştir.

İSTANBUL

1947

AHMET SAİT MATBAASI

1947

Merhumun vefatından bir müddet sonra İstiklâl Gazetesinde «Hâfız Sâmî» adlı bir yazım çıktı. Bu nâciz yazının, ilgililerin râğbetine mazhar olduğunu görünce daha geniş bir eser yazmak havaları zihnimde esip duruyor, fakat türlü sebepler, gereken cesaretimi kırıyordu.

Vefat tarihi olan 26 Nisan günün yaklaşmakta olması münasebetiyle, hatırı sayılır bazı şahsiyetler, böyle bir eser yazmak isteğimi körüklediler. 20 günlük bir zaman kalmıştı. Allaha sığındım, eseri derleyip toparladım. Şöyle bir hesap edilirse, ancak beş dolu günün verimidir.

Binaenaleyh, gerek yazılışındaki hatalar, gerek bazı tekrarlar, fazlalıklar, eksiklikler gibi hoş gitmiyecek işler görüldükçe bu mazeretim hatırlanmalı, suçlarım hemen bağışlanmalıdır.

Ömrümüz varsa, sayın okuyucularımın râğbetine de tekrar mazhar olursam «İkinci tabı» ile eserin olgunlaşmasına çalışırım.

12 Nisan 1947

Camoda

Ali Rıza Sağman

Şimdi şu hakikati belirtmeliyim: bu derece yüksekliğiyle Hafız Rıza merhum, Hafız Sami'nin çömezliğini yapacağını söylemekle büyük kadirşinashık gösterirdi. Büyük Sami de Hafız Rıza'yı severdi.

III. Falsonun üçüncü çeşidi, başlanan akortu, yavaş yavaş yükseltmek veya alçaltmaktır. Bu falsonun vukuunu anlamak zordur. Akort düdükları bu işi kesin olarak meydana koyarlar.

Şurasını söylemeliyim ki bu çeşit falso, pek önemli değildir. Hele sazla birlikte okuyan ses bu hataya düşmez.

Ben akortu yükseltmeğe meyyalim. Değerli arkadaşımız ve bugün musikinin büyük ustası Sadettin Kaynak alçaltmağa maildir.

Ben sıkıldığım yerde helecana düşerim, bu yüzden akort yarım perde yükselir. Kaynak, aldırılmaz, işe önem vermez, âhenk alçalır. Benim «Acem kürdi» gazelimde yükseltme helecandan, onun güzel mersiyesindeki alçaltma önem vermemedendir.

Şu halde birinin sesinin zenginliğinden bahsederken bu «falso» meselesi en başta bir miyar olarak tutulmalı: falso varsa çeşidi tayin edilmelidir ki sesin iyiliği veya kötülüğü hakkında verilen hüküm, ilmi olsun, doğru olsun. Yoksa verilen bu hüküm, reel olmaz, avamfiribane olur. Böyle hükümlerin rical nezdinde yerleri yoktur.

Şimdi bu yazdıklarımızı Hafız Sami'ye tatbik edelim:

«Gerçi «falso» bahsinde «Hafız Sami» adının geçmesi dahi şüphe doğuran yolsuz bir hareket olur. Zararı yok, biz o adı, o hasta alanda olumsuz olarak şöyle bir dolaştıracağız.

Falso öyle bir çamur parçasıdır ki güneş ile ilgisi yoktur. Sami'nin semtime uğramak teşadüfünü dahi gösterememiştir.

Bir kere birinci mânada falso, onu tanımaz. Onun da bunu tanımadığı gibi.

man büyük bir sevgi ve saygı ile anılmaya yakışır bir şahsiyettir. Sesi çok perdeli, yani çok yüksek, çok tatlı ve canlar yakıcı idi. Bilhassa fasıllarda «şet» ten okuyarak, yani üst oktavda okuyarak saz heyetinin üstünde dolaşması âhenge başka bir revnak ve haşmet verirdi.

Kendisini çok dinledim. Bilhassa iki okuması vardır ki yirmi yıldır akisleri kulağımda aynı kuvvetle tannandır. Biri: bir gece Beyoğlunda bir evde bir fasıl yapmıştık. Hafız Rıza'nın iki katından bir «indim gittim Diyarıbekir düzüne» diye girmesi ve okuması vardır. Hepimizi hayran etmişti. Diğeri: Nişantaşında yine bir evde mevlut okumuştuk. Rıza, vefatı okuyordu. Pek neşeli idi. Güzel sesinin en tiz perdesiyle: «Ya Muhammed! dedi. Rabbülâlemin» dedi. Bulunduğumuz apartımanla birlikte uçuyoruz sandım.

Mevluttan sonra kendisini tebrik ettim. Çok iyi okuduğunu söylediğim zaman: «Böyle okuyuş on yılda bir oluyor» demişti.

Ne yazık ki bugün bu gibi sevimli ve değerli artist arkadaşımızdan büsbütün mahrum kaldık. Burada Rıza'nın karşısında saygı ile durur ve kendisine Hakkın bol rahmetlerini dileriz.

— Senin Rızanın ilânını gördün mü?

— Yooool.

— Seni alâkadar ediyor, al, okul,

Elime tutuşturduğu gazeteyi okudum. Adasını şöyle yazıyordu :

«Odeon plâklarında adı geçen Hafız Rıza, ben olmayıp bu namda başka bir zat olsa gerektir.» imza: «Beşiktaşlı Hafız Rıza».

Benim plâklarımın kötülüğü, bu kötü plâkların üzerinde «Hafız Rıza» ibaresinin gümülü, adasının şu hareketini mazur gösteriyor idise de yine, insanlık hali, üzülmemiş olamadım.

Biraz sonra onun da plâkları piyasaya çıktı. Ne yazık ki adasının şansı gibi onun da talihi gülümsememişti. Onunkiler daha kötü çıkmıştı. Hemen merhum Osman Cemal Kaygılıya gittim. O sırada akşamda çalışıyordu. Şunu yazdırdım: «Pake plâklarında adı geçen Hafız Rıza ben olmayıp bu namda başka bir zat olsa gerektir.» Sultan-Selimli Hafız Rıza. Amma adasımla samimiyetimize hâlel gelmedi.

İLKİN BİRKAÇ SÖZ

Bu eserciğin konusu, «Hafız Sâmî» dir, büyük Hafız Sâmî!

Hafız Sâmî kimdir, nedir ve necidir?

Bazı sualler görülüyor ki ilk bakışta yersiz ve lüzumsuz sayılır. Bu soru da, belki, bu soydandır zannedilebilir. Evet, Hafız Sami'yi tanıyanlar: «Biz onun kim olduğunu bilmiyor muyuz?» derler. Tanımayanlar: «İşte adı üstünde: bir hâfız! Bunu bilmemek ne demektir?» yollu söylenmeğe başlarlar. Bunlar da belki haklıdır. Ancak; işin neticesi anlatıktadır ki bu büyük adamımızın kim ve ne olduğu hakkında «çevre» nin bilgisi pek eksiktir. Ona dair herkeş birşeyler söylüyor. Lâkin ya hiç kimse birşey bilmiyor, ya pek az kimse pek az şey biliyor.

Hafız Sami o kadar ün salmış, bütün dünyaya kendini tanıtmış olduğu halde zihinlerin, onun hakkında gösterdiği zaaf, gözlerin güneşe bakmakta düştükleri acze benzer.

Hafız Sami adı, yalnız Türkiyede değil, yalnız İslâm âleminde de değil, bütün dünyada tanınmış (1) ve yeryüzünde sempati uyandırmış nurlu bir ünvandır. Kürenin neresinde yüksek bir şantör bulsanız onun yüreğinde Hafız Sami adının, en şerefli bir yerde mahkûk olduğunu görürsünüz.

Koca Hafız Sami, o büyük sanatın ilâhî güneşi, doğusu-

(1) İstanbulda Orfeon müessesesinin sahibi ve Kolumbia kumpanyasının acentası bulunan Bay Jül, «Hafız Sami'yi tekrar okutmağa muvaffak olursam, plâklarını daha çok, Amerikada satacağım» der ve son sistem plâklara okutmak üzere üstadın arkasında dolaşır dururdu. Bay Jül, keşke muvaffak olsaydı!

na bir daha varmamak üzere mağribinde batıp gitti. Bazı ağızlarda birkaç gün bir iki deprenme ile birkaç gazetede birkaç satır yazıdan başka bir «teheyyüç» görülmedi.

O koca dünya yıkılalı, daha birkaç yıl oldu. Ne arayan görüyoruz, ne soranı. Bir kerré gazetelerimizde böyle şeylerle ilgilenecek ne vakit var, ne istek. Kendisini çok sevenlerin yüreklerinde ise «Sami aşkı»nın yavaş yavaş yatıştığını, zamanın, Sami ünvanı üzerinde de uyuşturucu ve unutturucu rollerini görmekteyiz. Demek oluyor ki, birkaç yılın, daha geçmesi, bu büyük sanatkârımızın adı üstüne kalın bir «unutum örtüsü» çekecektir.

Lâkin:

Ey büyük Üstat! Sen nasıl unutulursun? Bu, mümkün mü? Sen, unutulmaz, ölmez bahtiyarlar arasında yüksek yerini hazırlamış ve oraya bağdaş kurup yaslanmış mesut bir varlıksın.

Varlıkların yaşama yerlerinin ikiliğini biliyoruz: histe yaşamak, ruhta yaşamak. Histe yaşamak fânidir. Bu yaşayış o kadar kısa ve o derece karanlıkta ve körce geçer ki yaşayan, kendini daha sezmeğe vakit bulamadan işin bitmiş, bu hayattan başka bir hayata sefer etmenin lâzım gelmiş olduğunu anlar.

Doğup ta gelmeyi dehre, hemen alel'âcele
Ölüp te gitmek için bir şitâba benzetirim (1).

Bu sahada Hafız Sami de bütün soydaşları gibi doğdu, bulundu, göründü ve uçtu.

Ruhta yaşamak: Bu hayat, tarih yaşadıkça sürer gider. Tarihte beş bin yıldır yaşayan simalar tanıyoruz ve onlarla konuşup bazı anlaşmalara varıyoruz. Korkulan şey, asıl bu çeşit hayatın tablosundan silinmektir. His, ölür, ruh ise hep yaşar. Histeki yok olur, ruhtaki ölmez.

(1) Muharrir Acizindir.

bir ses, müzikteki ses zincirleri için bir anahtar, bir başlangıç olabilir.

II. Falsonun ikinci çeşidi, seste büyük bir hastalık, korkunç bir dik kafalıktır. Başka bir okuyucunun veya sazın kendisine bıraktığı akorttan başlayabilir. Fakat bazı perdelerin naturel, diyez, bemol gibi haklarını tamamiyle vermekten âcizdir. Meselâ bir ıskala içinde «re bemol» gerekirken «naturel» yapar, «si bemol» icabederken yine «naturel» yapar. Kendisi nota da bilse, basacağı perdenin ne olacağını zihnen kavramış dahi olsa ses kendiliğinden hataya düşer. Bu okuyucu sesine söz dinletemiyor, demektir. Ses şımarıktır, dik kafalıdır. Ne sahibini dinliyor, ne kaideye uyuyor. Her ikisine aykırı hareketten çekinmiyor.

Adaşım ve pek samimî dostum merhum Beşiktaşlı Hafız Rıza'nın sesi, bilhassa pestlerde bu hastalığa tutuktu. Bir dakika evvel falso yaptığı bir perde üzerine bir dakika sonra tekrar gelir, o perde bu defa hatâsız çıkardı. Fakat bu defa da biraz evvel falsosuz çıkarılan perde falsoya düşerdi.

Böyle olmakla beraber merhum arkadaşım (1) her za-

(1) Estetik bakımdan değerli sandığım bazı fıkraları bu eserciğe geçirmeği maksatlara aykırı bulmuyorum. 20 yıl kadar oluyor. Merhum Hafız Kemal ile Hafız Sadeddin (üstad kaynak) plâk doldurmak üzere Berline gitmişlerdi. Bu sırada Hafız Rıza bana dedi ki:

— Gel, seninle ittifak edelim, seslerimizi plâklara vermiyelim.

— Ben istiyorum, dedim, kendi sesimi plâktan dinlemeği içim istiyor, doğrusu...

— Yok canım. Vazgeç, bu güzel sesler iptizale uğramasın...

Bir müddet sonra ben Odeon plâklarına okudum. Hafız Sami götürmüş, okutmuştu. Keşke Rızamı eğitlerini dinlemiş olaydım. Çünkü hem muvaffak olamadım, hem de plâklar sanatkârane alınmış ve yapılmış olamadı.

O sıralarda isittim ki Rıza da Pake kumpanyasına plâk doldurmak üzere Fransaya gitmiş. Âlâ.

Benim plâklar kötü geldi. Az satılıyor. Rıza da Fransadan dönmüştu. İşte bugünlerde arkadaşlardan biri bana soruyor:

ilâhî okunuyor. İlâhî sona erdi. Mevlit han efendi, başlıyor; başlıyor ama hangi akorttan? Mansur âhenginden. Bu âhengin de «do» perdesini «la» perdesi olarak tutuyor ve bu suretle, evvelki akortun kulaklara sunduğu âhengi altüst edip çıkıyor.

Bu türlü suçlara ceza tayin eden bir kanun bulunsa bu mevlitçi muhakkak en ağır cezaya çarpardı. Bu cezayı verecek kaynaklar yok değildir, vardır. Vardır ama o kaynaktaki terazi bu sikleti çekememek hastalığındadır. Bu kaynak, belli ki, çevredir. Dinleyenlerdir. Bunlarda, terim mânada kulak olsa, bu türlü okuyucular korkunç bir tepkiye uğrarlar, neticede ya çalışır, sesini terbiyeye sokar, yani ses adını taşıyan şaklabanın terbiyelerini eline alarak kullanmak başarısına vrait, yahut şantörlük mesleğini bozmak gibi, yapmaktan çekinmediği çirkinliğe son verir.

Artisti yetiştiren de, besliyen de çevredir. Kaziyenin aksi de böyledir. Yâni öldüren de odur..

Bu türlü okuyucuların, daha önce çevrenin şu cehalet ve gafletine duâ etmeleri, üzerlerine düşen ön borçtur.

İşte, seslerinin tonları tatlı, hançeleri oynak olduğu haldе falsonun bu kaba çeşidiyle malûl bulundukları için sanat adına bir leke sağlayan zatlar tanıyoruz. İşin garip ciheti; bunların, seslerindeki bu hastalığın farkında olmamalarıdır. Olsalardı, belki, yapamıyacakları şu işten vazgeçmek kudretini göstereceklerdi.

Hafız Sami bu türlü falsoyu, istese de yapamazdı. Bilenlerce bellidir ki taklit, yapmak kudretinde olanlar, şunun bunun tavrını taklit edebilirler. Fakat bunlar, falso akorttan başlamak işinde taklit bile yapamazlar.

Sami'nin sesi bu çeşit akort işlerinde en geniş kudrete sahipti. Bir çay bardağına, kaşığıyla vurursunuz, çıkan sese ses uydurmayı bilir. O, çok iyi bilirdi ki fizikteki herhangi

Hafız Sami hislerde ölmüş ise ruhlarda yaşıyor. O İlâhî sesi, o lâhûtî nağmeleri ve o eşsiz varlığı ile yüreklerde aynı tesiri yaşayacaktır. Yıllar değil, asırlar geçerek, dünya başka bir dünya olacak; başka geçimde, başka kesimde insanlar yeryüzünü başkalaştıracaklar, fakat bütün bunların geçmişe bağlı bilgileri arasında Hafız Sâmî bir meş'ale gibi parlıyacaktır.

Bir cemiyetin, medeniyette olan mevkiini belirten en kalın ve en sağlam pilpayelerden biri, şüphe yok, müziktir. Müziğini ileri götürmüş bir cemiyetin, öteki desteklerde de yükselmiş olduğuna tarih şahittir.

Müzik denince gözümüzün önüne iki büyük kol gelir: okuyucular, çalıcılar!

Hafız Sami adını taşıyan büyük adam, bu iki koldan sağının, yani okuyuculuğun eşsiz bir kudreti idi.

«Hafız Sami» bir isim değil, tılsım anlatan, büyü bildiren büyük bir ünvanıdır. Bu ünvan, dolaştığı dili bükerek, yavaştağı gönüllü tılsımlar, ruhlara revnak verir. O, içlerimizde durmadan yangınlar yaratan İlâhî bir sestir. O, sinirleri tutuşturan bir meşaledir.

Her zamanda, her mekânda, belki, binlerce okuyan, şakşakalar yapan, bülbüller vardır. Lâkin asırlar geçer de bu asırların türlü isteklerine ve aramalarına rağmen Hafız Sâmî gibisi ya hiç bulunmaz, ya pek zorla bulunur.

O İlâhî lideri, gönüllerimizde yaktığı aşk ateşini alevler halinde bıraktı; uçup gitti. Bizleri tahassür hummaları içine gömdü, göçüp gitti.

Hafız Sami'yi tamamiyle anlamamız ve anlatmamız için gereken ölçüye malik bulunmuyoruz. Çünkü bu ölçü, alelâde yani tabiatın «âdet» adını taşıyan prensiplerine uyarak yaşamaktaki kimseleri ölçebilir ise de Göte, Hâmit, Neyzen, Hafız Sami gibi bu prensiplere istihza göziyle bakan ve bu prensiplere tıpatıp uymayı, meşhur «üç hikâyesi» ne konu olmak mânasına alan fevkalâde şahsiyetlere tatbik edilemez.

Hafız Sami'yi hangi cephesinden mütalâa etseniz bir «kural üstü» lük görürsünüz.

Sinir buhranlarından dolayı bir aralık Gülhane Hastahanesine yatırdığımız merhumla dâima meşgul bulunan Doktor Necmettin Polvan: «Bu zat, cemiyet üstü düşüncelere sahip» demişti.

Büyük Şair Hâmit, ölmez eserlerini yazarken, herkesin, karşısında titrediği gramer - dil bilgisi kuralları nasıl bir mevkide kalırsa cemiyetin koyduğu teşrifatçılık kaideleri de türlü formalitelerde Hafız Sami karşısında o cılız derekeye düşer.

Bugün büyük artist, eşsiz heccav «Neyzen Tefvik»i usui cenderesine koyamazsınız. Zorlarsanız o büyük neyzenlik varlığından insilâh eder. Hayır arkadaşlar! Bu adamlar, cemiyetin her formalitesine eğilecek bele değil, kendi âlemlerinin realitesine bükülecek boyuna sahip kimseilerdir.

Hafız Sami'nin bu cepheleeri hakkında belki birkaç söz söylenebilir ve durumun içyüzü bir dereceye kadar aydınlatılabilir. Onun, söylenemez, anlatılamaz yönü okuyuşudur.

Sesteki o helâvet, o taravet, okuma tavrındaki hüsn ve melâhat, güfte taksim vadisindeki sanat ve bedaet nasıl, ne ile, hangi vasıta ve tercümanla anlatılabilir?

Anlama belki kolay. Fakat anlatma zor da değil, muhall! Öğrendiğimize göre, anlatma yolları üçe münhasır kalmıştır:

- I. Jestler,
- II. Dil,
- III. Kalem.

Jestlerin anlattıkları, hulâsa olarak: «evet» ile «hayır» a münhasır gibidir. Anlatma işini yalnız jestlere bıraksak dünya, dilsizler yuvasına döner. Yahut birbirlerinin dillerini hiç bilmeyen ve anlamıyan insanlar pazarına benzer:

B. Sesin güzel olmasının ikinci mânası, hançerenin zenginliğidir, demiştik.

Evet, okuyucunun fevkalâdeliğini sağlayan birinci sebep, zat ve ton bakımından en geniş ölçüde güzel bir ses ise bu sesi yaratan hançerenin oynaklık noktai nazarından en mükemmel kudrete malik bulunması da aynı önem ve değeri taşımaktadır.

Hançerenin zenginliği ne demektir?

Bunu, yine kısa olarak, şöyle rakamlar altında toplamak mümkündür.

1 — Hançere oynaktır. En ince ve hızlı nağmeleri çıkarmakta en küçük külfete düşmez. Alaturkada pek nadiren kullanılan (64) lükleri dahi yapmakta kudret ve maharet gösterir. Perdeden perdeye geçerken «itme, kakma» gibi zorluklara düşmez. Fırıldak gibidir. Nağmeler kendikendilerine oluverir. Hem de olgun, kurallara en uygun bir şekilde.

Bu kudretin bizdeki şampiyonu Hafız Sami idi. Mısırdaki «Ümmü Gülsüm» dür. Bizim kemancılarımızdan Hakkı Derman dahi nağmeleri bu olgunlukla çıkarır. Mısırdaki «Sami Şevva» da böyledir.

2 — Falsosuzluk.

Bir sesin zenginliğinden hiç ayrılmıyacak bir iştir. Falsolu ses ne kadar da tatlı olsa, bu sesi meydana getiren hançere ne derece oynak bulunsun «falso hastalığı» na uğramış olduktan sonra, o güzellikler kendiliklerinden sönerler.

Seste falso nedir?

Burada «falso» nun şu üç cesdini söylemek uygun olur:

I. Önceden başlanmış ve kulaklara lazmigelen âhengi vermiş olan akortu bulamamak ve bu akortı aykırı akorttan okumağa başlamak, falsonun en kaba ve en iğrenç şeklidir. Meselâ: bir mevlide gidersiniz. Şah akortundan güzel bir

Hafız Sâmî'nin sesinin zati, o derece tatlı ve o kadar çekici idi ki kemanın perdesindeki lezzetin çok üstünde bir tatlılık taşırdı. Yakından tanıyanlar pek iyi bilirler ki Sami'nin sesinden sonra keman sesi yavan kalırdı. Bu hayret verici iş, pek iptidai tarzda alınmış ve bugün elde bulunan plâklarından da bir dereceye kadar anlaşılabilir.

Hafız Sami 1928

Hulâsa; nağmesiz bir sesin mahiyetini, tonunu ölçmek ve anlamak kolay bir iş değildir. Bazı sesler vardır ki dediğimiz gibi zati bakımından güzel ve «kurabiye» gibidir. Bazı sesler de tanıyoruz ki tonu bakımından «gurabi» dir. O, nağme ile süslenmezse dinlenmez.

Hafız Sami, tek perde üzerinde bir «âh» çekse ve uzat-
sa türlü nağme yapmışcasına tüyleri ürpertir idi.

Dil, evet, ağzın içine sığınmış küçük et parçası, hakikatta ağzın çöpçülüğünü yapmak, onu temizlemek için konulmuşken sonraya doğru başka işler bulmağa, başka roller yapmağa başlamış ve «konuşma» adını taşıyan bir icadı elde etmekle insanlığın büyük karakterini sağlamıştır.

Şurasını unutmıyalım ki dilin anlattığı şeyler, hep dış âleme bağlıdır. En kaba bir misal olmak üzere, hiç şeker yememiş birine şekerin tadını dil ile anlatmanın imkânı var mıdır? diye sorarız.

Hafız Sami okurken içimizde olup bitenleri haydi anlat da dinliyelim. Bu aciz, ifadenin darlığı meselesi değildir. Dilin kökünde bu kudret zaten mevcut değildir. Kelime ne kadar çok olursa olsun dil, aslındaki kudret sınırlarını aşip ta yapamıyacağını yapmış olamaz.

Elhasıl; Hafız Sami okurken titreriz, vecde geliriz. Gasyoluruz. Ruhlarımız maneviyâtın şahikalarına yükselir, ayılır, bayılırız. İçimizde türlü fırtınalar kopar, binbir çeşit kasırgalar tozar, ufuklar birbirlerine girerler, en son her şey yatışır ve ortalık sükûnet bulur. Bunların hepsi ruh âlemine bağlı duygulardır, olaylardır. Dil bunların ancak adlarını mırıldanabilir. Onun kudretinin sınırları buraya kadardır. Daha ilerisine gitmek ona yasaktır.

Ne büyük teşekkürlere değer ki hakikatların içyüzlerini anlatma işinde bu derece âciz olan dil, bu acizimizi itiraf işinde büyük bir kudret gösteriyor ve yüksek sesle bağınıyor:

— Anlıyorum, fakat anlatamıyorum.

Evet. Güneşe bakıp ta gördüğünü haber vermesi teklifi karşısında göz ne ise, Hafız Sami'nin okuyuşunda saklı güzellikleri anlatması teklifi karşısında dil de aynı durumdadır.

Üçüncü bir anlatma yolu olan kalem, dilin hizmetkârıdır, vekilidir. Onun yapamadığını bu, hiç yapamaz.

Hulâsa sözlerimiz ve ibarelerimiz dış âlemimizin hakikatlarını yüzdenden de olsa bir dereceye kadar anlatabilmek

laşan ses, birinci oktavdaki kadar tabii değildir. Kelimeler, heceler ağızdan serbest ve muntazam çıkmak formülünü kaybetmiştir. Tizlerde, yani ikinci oktavın tiz lasında (tiz muhayyer) kelimeler, ıkınarak çıkıyor gibi oluyor. «Niçin niçin hazer ettin?...» mısraındaki «ç» harfleri «c» olur. Ve saire...

Hafız Sami'ye gelince, o, hangi akortun hangi oktavının hangi perdesini dolaşırsa dolaşsın heceler aynı intizamı muhafaza ederler. Ses lâstik gibidir. Uzandıkça uzanır. Ne nağmeler, ne heceler külfete düşmezler. İşte bu hal, bu ıktidar Hafız Sami'ye vergidir. Ancak, böyle zamanlarda onun yüzüne bakmağa gelmez, en tizlerde okurken Sami'nin yüzü alelacayıp şekillere girer. Ağız o tarafa bu tarafa eğilir, bükülür. Çene, ileriler, geriler. Sen yüzüne bakmayacaksın. Gözünü yumacak, kulak kesileceksin bu yoldan aldığın, seni umduğun yerlere kadar götürmeğe hem kâfidir, hem vafi.

Anlaşıyor ki sesteki vüs'atın bir mânası tiz perdelerde dolaşabilmek kudreti demektir.

Diğer mânası: Aşağı perdelerde muntazam okuyabilmek maharetidir. Bildiğimiz seslerden çoğu, bağırmağa muhtaçtır. Meselâ bol âhenk akortundan bir «Yegâh makamı» yapamaz. Çünkü sesi pest perdelerden inmektense, bu perdelerde ciğerin hançere üzerindeki basıncı az olduğundan, umduğu nağmeleri yapmaktan âcizdir. Beşiktaşlı Rıza'nın sesi, bu pestlere inmektense aciz gösteren ve bu perdelerde falsoya düşen bir sestir. Hafız Sami ise ortalama perdelerdeki muvaffakiyetini bu en pest perdelerde de gösterirdi. Öyle zannediyorum ki plâklarda dinlediğimiz yegâh gazelleri bol âhenk akortundandır.

Merhum, bu plâklardaki akortun pestliğinden şikâyet edip dururdu:

— Şimdi anlıyorum. Onları okurken acemi idim. Sâzeneler, kırışları koparmaktan korktukları için bol âhengini

sırf havaya bakmıyorlardı. Bunlar Hafız Sami'yi görmeğe çalışıyorlardı.

Sahne artistlerinin sökülüp birer ikişer locamıza gelerek büyük üstadı ziyaret etmeleri de masaların kaygılarını tetvic eyledi.

Sorarım: Bu mazhariyet nedir? Kimde vardır?

Hafız Sami bir «bahtiyarlık konusu», bir «şeref yumağı» idi.

Çok büyük mazhariyetlere kavuşmuş olan bu büyük şahsiyet, her gün binlerce ağızın sermayeliğini yapmıştı. Biri sabahtan akşama kadar dolaşmış, arkadaşlarına dönmüş, o gün gördüğü mühim şeyleri anlatıyor:

— Ben bugün kimi gördüm, biliyor musun?..

— Ne bileyim?.. Kerametim mi var?

— Hafız Sami'yi.

— Nerede yahu?!

— Şişhane yokuşundan çıkıyordu. Başında kasket desem değil, bere desem değil, tuhaf bir şey vardı (1). Ellerini caketinin ceplerine sokmuş, suratını asmış gidiyordu. Yanında da Hafız Rıza vardı.

— Hafız Rıza ikidir. Hangisi?

— Sultanselimlisi. Tuhaf bir iş te oldu. Yabancı ve seyyah olduğu anlaşılan yetmişlik bir madam az kalsın bunları dögecekti. Bereket versin kocakarı, hırsını İngilizce söylemekle aldı; seninkiler de karı sopasından kurtuldular (2).

(1) Merhum, şapka giymedi. Kasketin de önündeki şiparını keser. Öyle giyer ve gezerdi. Şapka giymemesi taassubundan değil, onu tekellüf saymasındandı. Formalist olmıyanların kalenderliğe eğik olduklarını unutmamalıdır.

(2) Bu hikâyenin aslı var. Şişhane yokuşundan çıkıyoruz. Karşıdan bir üçübe geliyor. Bir madam, iki metreden fazla boy, hem de bir baston gibi ibince bir boy. Birbuçuk karışa yakın uzunlukta ince boğumları birer birer sayılan bir boyun. Sapsarı da değil, kıpkızıl bir renk. İnadına süs. Elinde beline yakın kalınlıkta baston. Ortalığa hayret saçarak geliyor. Samiye gösterdim. İkimiz de güldük. Kocakarı bizim kendisine güldüğümüzü çıktı. Ve yanımıza geldi. Beni gözüne kestirmiş olacak ki yüzüne

— Öyledir. Dedim ya, kendisine bakar. Yüz yaşına da gelse ihtiyarlamaz.

— Parayı nereden alır bu adam?..

— Orasını Allahtan başka kimse bilmez. Herhalde Allah ona bakıyor. Hiç bir yerden maaşı ve geliri olmadığı halde şimdi git, cebine bak, deste deste papel vardır.

Başka bir masada konuşma:

— Hafız Sami'yi tanır mısın?

— Hayır. Adını çok işitirim, ama o kadar arzuladığım halde görmüşlüğüm yok.

— Görmek ister misin?..

— Hiç istemez olur muyum? Yoksa beni ona mı götüreceksin?

— Götürmeğe hacet yok. Kendisi buraya gelmiş.

— Hani nerede? Allah aşkına göster.

— Yooo! Bedava olmaz. İsmarla bakalım, çerezciyi!

— Peki peki, istediğin olsun!

— Dördüncü locaya bak! İki adam oturuyor. Biri pehlivana benziyor. İşte Hafız Sami dedikleri meşhur adam.

— Allah Allah. Ben onu kırk yıldır duyarım. Şimdi artık ihtiyar bunak olmuştur derdim. O daha genç yahu! Kaç yaşında var bu?

— Söyle böyle elli yaşında.

İstanbulcuların tuhaf halleri vardır. İki kişi bir kalabalık yerde meselâ Eminönünde dursun, gökyüzünde mühim bir şeye bakıyorlarmış gibi kafalarını kaldırıp bir dakika havaya baksınlar, sonra on metre karşıya geçip seyretsinler, bütün o kalabalığın gözü gökyüzüne dönmüş, mühim bir şey görmeğe çalışır. Bu defa o iki hokkabaz da kendi yalanlarının doğruluğunu sanarak kendileri de gökyüzünde bir şey arama işine ortaklaşır.

O gece Londrada da böyle oldu. Bir masa, bütün masaları büyüledi. Bütün başlar sahneden çevrildi, locamıza döndü. Şu kadar ki bu locada bir şey vardı. Deminki gibi

Hastalanmağa başladığı sıralarda Hafız Sami — 1912

üstüne çıkmazlar, ben de illâ mansur isterim diye ısrar etmeği akıl etmezdim. Şimdi okusam, dediğimi tuttururum...

Demek oluyor ki sesin zenginliği, en pestlerde de, ortarlarda da, en tizlerde de istenildiği tarzda okumağa muvafak olandır. Ancak Hafız Sami'dir ki bu başarıya bütün manasiyle kavuşmuş, bu işte de liderlik yapmak karakterini göstermiştir.

Şunu tekrar etmeliyim: okunurken güftenin fesahatini bozmuyan, söylenenin ne olduğunu iyice anlatan, gerek en pestlerde, gerek en tizlerde heceleri bozmadan hem yakınlara, hem uzaklara tane tane anlatarak okuyan biricik şantörümüz, işte bu Hafız Sami idi. Diğer okuyucularımızın okuyuşlarında heceler ekseriyetle yalama geçer, laçka olmuştur. Okuyuculuk mesleğinde çok büyük önem taşıyan bu işi nazarı itibara almamak kalın bir gaflettir. İster yüksekten, ister alçaktan oku, hecelerın istiklallerini bozma. Zavallı heceler ağızdan çıkarken, bazan ölümsek, bazan başını gözünü yararak çıkmasın! Tabiiliği muhafaza etmek, bilmek ve yapmak işidir.

Hafız Sami, işte bu işlerde hakikî ve hep başarılı bir artist idi. Bunu, bugün elde bulunan plâkları da gösterir. O plâkları ki hiç bir zaman Sami'yi temsil etmek kudretini göstermemişlerdir. Bunun sebebi, İstiklâl'de çıkan ve aşığıya alınan yazımda söylemiş olduğum ârizalardır:

Ne zalim bir tesadüftür ki onun, okumak aşkıyle yanıp tüttüğü sıralarda plâklar beceriksiz, başarısız şeylerdi. Zaman geçti, plâklar büyüdüler, olgunlaştılar. Sesin sahibine tam mânasiyle tercümanlık yapacak çağa eriştiler. Ancak, ne yazık ki bu defa koca Sami, okumamak aşkıyle yanıp tütmeğe başlamıştı.

M: Meydan olmaz, at olur; meydan olur, at, mat olur (1).

Ters yüz gösteren şansın şu mekruh haline bakınca insan ister istemez okuyor:

[1] Nazm, muharrir Acizin.

yük bir kabalık olduğunu bilirler de kemali sükûnet içinde otlar veya yollarına giderler.

İnsan! Ne garip bir varlık. İncelmiş melekten üstündür. Yontulmamış hayvandan aşağıdır.

Bu gibilere okumak şöyle dursun, bir gülümsemeyi bile en azılı bir günah sayan ve bu düşüncesini bütün ömründe yürürlükte tutan Hafız Sami ne kadar haklı idi?

Bununla beraber kimse onun arkasını bırakmış değildir. Kendisini sevmiyen de onun âşığı idi. Ona mahsus bir mazhariyettir: Nereye gitse, nerede dolaşsa gözler hep ona çevrilmiş olur.

Bir gece onunla Beyoğlunda «Londra» birahanesine gitmiştik. İyi bir saz heyeti vardı: Salâhattin Pınar, Hamiyet Yüceses vesaire.. dinleyecektik. Sahneye dönük olması lâzımgelen başlar, locamızı göz hapsine aldılar. Bir masada oturan üç kafa eğilip bir araya geliyor, kısa fısıltıdan sonra kalkıyor, locamıza dönüyor. Bunları gören öteki masa da, daha öteki de böyle, bütün salon masaları böyle. Sanki sahne, locamızdır.

Çeneler mevzularını, kulaklar meşgalelerini, gözler manzaralarını değiştiriyor. Öyle zannediyorum ki şöyle konuşmalar oluyor:

Masanın birinde:

— Bak bak, Hafız Sami'ye bak!

— Hani, nerede?

— İşte yahu! Nah! Dördüncü locada. Gördün mü?

— Haaa... Gördüm. Hâlâ dinç. Kaç yaşında var bu adam?

— Eh, şöyle böyle seksenliktir. Büyük Paşa babama gelirdi. Ben çocuktum. Kendisine iyi bakar da ihtiyarlamaz. Balıkların en iyisini yer. Hem de balıktan anlar.

— Bizim kekeme Hasan Efendi var. Bu, onu seviyor. Hasan diyor ki Hafız Sami'nin yaptığı paçayı sarayda bile yapamazlar.

Koca Neyzen Tevfik bu gibiler hakkında ne güzel, ne belîğ söylemiş?!

**Sanma ciddiyet ile sarfederim gayretimi.
Ney elimde suyu durmuş, kuru musluk gibidir.
Bezmi meyde süfehanın saza meftun oluşu,
Nazarında su içen eşşeğe ıslık gibidir (1).**

Hafız Sami'nin, meclislerde somurtması ve kalkıp gitmesi gibi anormal görünen halleri, böyle ham ervahlara karşı duyduğu nefretin neticesi idi. Yoksa Hafız Sami kaba değil, bilâkis son derece kibar ve muâşeretin bütün ince-liklerini bilir ve yapar bir adamdı. Netekim bulunduğu meclisi bu gibi parazitlerden temizlettikten sonra akşamdan beri somurtan yüz, gülmeğe başlar, akşamdan beri dilsiz benziyen dil, bülbül olur. Türlü nükteperdazlıklar başlar. Hafız Sami işte o zaman ideal Hafız Sami'dir.

Eyüpte bir gül bahçesinde sabaha karşı okurken bir bülbülün gelip yüksekte bir dala konduğu ve herhalde kendisinden üstün şakıyan Sami'yi dinlediği tevatiiren söylenmektedir. Bunu kendisinden de işittim.

Bu, inkâr edilemez. Müziğin, hayvanlar üzerindeki tesiri, başka şeylerden çoktur. Çölde bedevinin mavalı yorgunluktan bitkin hale gelmiş deve katarına can verir ve saatlerce yürütür. Çobanın kavalı, koyun sürüsünü idare eder. Bu mübarek hayvanlar, musikinin nasıl dinleneceği hakkında birçok insanlardan daha mahirdirler. Bir şey çalınırken veya okunurken ham duygulu insanlar gibi ne birbirleriyle konuşurlar, ne durmadan öksürürler, ne de nâra atarak esnerler. Dinleme çağında esnemenin sessizinin de bü-

[1] Buradaki «Eşek» in vezin yolundan dışarı çıkmaması için şeddeli olması şarttır. Dikkat eyle, işbu eşek, şeddeli olmazsa

zıplar, düşer sırttan semer,
Rahı vezni terkedip

Felekte baht utansın binasib erbabı himmetten (2).

Tesadüfün şu zuhûnden millî varlığımız zarar gördü. Böyle olmayaydı, millî müzemizin bir köşesini Sami'nin parlak plâkları süsler, yılda bir kere bu gibi zevatın yâdı namına yapılacak törenlerde çalınmak suretiyle ulusal duygularımızı güvenler ve müzik tarihimizin parlaklığını her yana göstermiş olurduk.

Ne çare ki bu hususta gösterilen bütün emeklere rağmen Sami'yi, son sistem plâklara okutmak mümkün olmadı. Bu geniş ve tükenmek bilmez hazine hiç bir şey bırakmadan sönüp gitti. Böylelikle Hafız Sami'den ziyade sonraki kulaklara yazık oldu.

II. Sesteki vüs'atin şartlarından biri de sesin, istendiği tona girebilmesidir. Bu iş okuyuculukta çok değerli bir meseledir. Keman bu bakımdan arkadaşlarından yüksektir. Kuvvetli ve parlak sesin arzu edilmediği yerde bir tarak takılır, kemanın sesi hem azalır, hem matlaşır. Bu da ayrıca bir helavet doğurur: Ut, kanun, santur ve tanbur gibi sazlar da böyle bir zenginlik yoktur. Yalnız çalan, mızrabını hafif vurmakla bu işi yapabilirse de yalnız sesin hafiflemesini sağlar, sadaya matlık veremez.

Birçok şantörlerimiz, seslerinin terbiyesini ellerine almağa muvaffak olamadıklarından, yani kendi sakallarını seslerinin eline verdiklerinden piyano okumak yığıtlığını gösteremezler. Hançereyi tazyik ederek hep bağırarak, haykırmak ihtiyacındadırlar.

Tonlu, tonsuz okumak meselesini, tiz ve pest okumak işi ile karıştırmamalıdır. O başka bu başkadır. Aynı akortun aynı perdeleri üzerinde dolaşan ses, hafif te okuyabilir, yırtınırcasına da. Fakat bu ses, bir bilginin ve dizginleri eline almışın sesidir. Bir odada okumak ile bir ovada okumak sesi bir olamaz. Küçük, dar ve basık bir yerde okurken

Sultanahmet, Süleymaniye camilerinde okur gibi haykır-
mak, mantık bakımından sanata sığmaz. Hulâsa; artist, ye-
rine ve sırasına göre bağırmayı ve piyano sesle okumayı
bilendir (1).

[1] Burada, çok sevdiğimiz Hafız İbarhime (Aksaraylı) ait bir
akra sunmayı hoş buldum.

Her yıl, Edirne kurtuluşu günü kutlanılır. 1932 de bu mübarek
şehrin Belediye Reisi Sayın Ekrem Bey tarafından davet edildik. Mev-
lid okuyacaktık. Ünlü hanende Numan, Hafız İbrahim, bir de ben. Se-
limiye'nin muhteşem kubbeleri altında bu iş oldu, bitti.

Numan, iyi bir şantörümüzdür. Sesi güzel, perdeli ve falsosuzdur.
Kulağı tırmalamaz. Pek zariftir. Bestelenmiş eserlerde, gazelden daha
muvaffak olur. Gazel okuma tavrı, benoe müheyye değildir. Çünkü ak-
san tonunun prensiplerine riayet etmez.

Bundan on sekiz yıl akdar evvel okuduğu plâklara «küçük Hafız
Sami» adını koymuş idi. Büyük Hafız Sami ise adının, böyle bir takli-
linin çıktığını öğrenince sinirlenmiş ve bana demişti ki:

— Dava edeceğim. Ne demek?..

Yatıştırmağa çalıştım, dedim ki:

— Canım efendim! Mademki senden ayırdedilmek üzere «Küçük»
lâğûlî yazmış, demek ki sana benzerliği kalmamış. Sinirlenme Hafız
ağabey! Büyük Hamdi olduğu gibi, küçük Hamdi de yok mu?

Hafız Sami pek mükemmel söz söylerdi. Burada da kendisini gös-
tirdi:

— Doğru bir düşünce değil! Dedğin zatlardan ikisinin de adı
«Hamdi»dir. Biri birinden ayırd için «Küçük», «Büyük» sıfatı kâşifelerini
kullanmak mecburiyeti vardır. Hafız Sami'nin başına «Küçük»ü takanın
adı ile benim adım arasında ne münasebet var? Bu adam «Sami» adını
istismara kalkışmış değil midir?

— Numan, senin adından faydalanmağa çalışmak mecburiyetinde bu-
lunduğunu göstermekle sizin ne derece yüksek bir şahsiyet olduğunuzu
belirtmiş olmuyor mu?

— Benim böyle bir yükseltmeğe ihtiyacım mı var?

— Haklısın, Hafız ağabey!

Dedim. Yaman mantık kullanan bu adamı konuşma işinde mağ-
lûp edemedimse de mahkemeye gitmesine engel olabildim. İşte Edirneye
beraber gittiğimiz Numan bu zattır.

Törenden bir gün sonra İhtiyar ve musikîşinas bir yahudinin da-
vetine uğradık. Küçük bir oda. En çok on kişi alabilir. Fakat yahudi
usulünce kadın, erkek, çocuk ve çocuk elli kişi birbirinin üstüne oturur-
casına odayı doldurmuştu.

Numan güzel eserler okudu, hem iyi okudu ve âlûşlandı. İhtiyar
yahudi, hakikaten müzisyen imiş. Coştı. Birşeyler okumağa başladı. O-

Seher zevkin ne bilsin huftegâni bisteri gaflet

Füyuzatı sabahı, hastai hicran olandan sor (1)

Sami'nin ince duygusu, gecenin ikinci yarısında meyda-
na çıkan ve sabaha kadar kendini sezdiren tılsımı tanıdı. Gündüz, maddî ve hayvanî ihtiyaçları doyurur. Gece'nin ilk
yarısı maddî yorgunlukların dinlenme çağıdır. İç âleminden
haberdar olanıyanların horlama zamanıdır. İkinci yarısı ise
âşıklarla konuşan ve her nefeste onlara neler söyleyen ve
neler fısıldayan cömert bir mevsimigaramdır.

Sami'inn gece yarısından evvel okumamasının sebep-
lerinden biri de meclisin, ham ruhlardan tasfiyesini bekle-
mek kaygısı idi. Üstat, kaba ruhlu kimselere okumayı bir
günah sayardı. Şu sözü ağızından defaatla işitişimdir:

«Böylelerin kulağına iyi ses değil, eritilmiş yağ akıt-
malıdır.»

«İnsanlık, sırf para iledir» dâvasında bulunanları görün-
ce etrafını cinler almışcasına hafakanlara tutulur, bu gibi-
lerin meclislerine gitmediği gibi, kendi meclisine de bunları
almaz. Şayet bir rastlama olursa ya onları meclisten kaçı-
rır, veya kendisi kalkıp giderdi.

Hulâsa Hafız Sami'nin içinde para ile böbürlenene
karşı büyük bir husumet ve hakaret ateşi yanmakta idi. On-
lar Hafız Sami'ye avuçlar dolusu para verseler bile Hafız
Sami onlara metelik vermezdi. Diyebilirim ki Hafız Sami'yi
seviyor görünen ve arkasından koşan bu gibi parahılar ara-
sında onun yüzünün kendilerine güldüğünü gören yoktur.

Hazret, bu meselede de çok haklı idi. Çünkü öyle simâ-
lar görüyoruz ve tanıyoruz ki kendilerine söylenen bir «mer-
haba», çamura atılsa belki daha memnun olur. Para hürsiyle
gebeleşmiş bir kafanın kulağında aşkın ne işi var, hele mü-
zik zevki ile bu yağlı kulak arasında ne münasebet bulunur?

ları pencerelerimize kadar geliyor, gözlerimizi çekiyordu. Saz heyeti çok kuvvetli idi. Sami'ye sordular:

— Üstat! Ne buyurursunuz? Hangi faslı istersiniz?..

— Bestenigâr.

O gece bir Bestenigâr faslı yaptık. Bir daha bu faslı dinlemek istemiyorum. Çünkü o azameti, o haşmeti bulamıyorum. Sami, hep iki katından okuyordu. Baştan aşağı aşk kesilmişti. Öyle aşk ki arasına gözlerinden yaş bile geldiği görülüyor.

Dünyada benim son nefesim âh olacaktır.

nakaratiyle günlündekini pencerelerden Boğaziçlerine anlatıyordu.

O gece Sami bir Bestenigâr taksim etti, Bestenigâr makamı da odur, taksim de odur. Kimseyi dinlemem. Kemani (...) sazını yavaşça yanına koydu, boynunu bükerek seste ki helâvet, okuyuştaki azametinin karşısında hayran kaldı. Çünkü kemanda ne tat, ne sermaye kalmıştı. Bu zengin saz, o sesle yarışmıyordu. Ses, sazın yükseklerinde uçuyordu. Bu Arnavutköyü âlemi benim için bir müzik âbidesi olmuştur.

Kendisine bir gün sormuştum:

— Hafız ağabey! Neden hep gece yarısından sonra coşuyorsun?

— Çünkü bu müddet, aşk çağıdır. Bir aşk kendisini gece yarısından sabaha kadar daha iyi sezer ve anlar.

Koca Sami! Ne de güzel ve doğru anlıyordu. Gecenin bir aşık duygusuna uygunluk gösteren esrarengizliği, gece yarısından sonra başlar. Hafız Sami, cihana aşk dersi veren hezara nazire mi yapmak istiyordu? O hezar ki, içinin ateşini ortalığa yaymak, etrafı o ateşle tutuşturmak, bulâsa nasıl dayanılmaz bir duygu ile yüklü olduğunu çevresine anlatmak için yirmi dört saat içinden «seher» i seçmişti.

Hafız Sami, yerine uygun olarak okumayı bütün mânâlarıyla tatbik edebilen bir sanatkâr idi. Dar ve kapalı yerler-

kuduğu ne olsa beğenirsiniz? «Zaharya» nın İsfahan birinci bestesi: «Leylei mecnun olur...» hem de bazı müzisyen geçinenler gibi «Sofyan usulü» vurarak değil, bestenin yapıldığı «ağır çenber usulü» nü vurmasından anlaşıyor ki bu adam boş değil. Dedğine göre büyük hocamız merhum «İsmail Hakkı Beyin arkadaşlarından imiş.

Okuma sırası bana gelmişti. Yeni eserleri bilmem, çünkü meslekten ayrıldım. Eskileri de unutmuştum. Çünkü mesleği bırakmıştım. Ne yapmalı? Sağlam okuyabileceğime emin olduğum bir beste okudum: müstear birinci beste,

Gönül, ey mahuru! Aşkınla ârâm etmeden kaldı.

usulü olan «çenber» i de vurdum ki ağır usulleri vurmak işi, yahudinin yedi inhisarında olmadığını ihtiyar anlasın! Adını şimdi hatırlayamadığım müzisyen yahudi, bana katılmak istiyor, başını sallayarak, usuie iştirak ederek okumağa çalışıyordu.

Ne ise. İyi, kötü, ben de sıramı savmış oldum. İnsan torbası durumuna girmiş olan odada «çıt» yoktu. Bir, üç, beş, on yaşlarında olan çocuklar bile kulak kesilmişler, anlıyorlarmış gibi dinliyorlardı.

Sıra Hafız İbrahime geldi. Kendisi zaten öksürmüş, burnunu, boğazını temizliyerek hazırlanmıştı. İhtiyarlar, genç ve güzel musevi kadınları, meraklı delikanlılar, çoluk ve çocuklar ateşli bir merakla verdiği heyecan altında gülümsek yüzler, tatlı bakışlarla İbrahimi göz hapsine aldılar.

Koca Hazreti İbrahim! Orada birinden mânalı bir ilhamı aldı. Yoksa biz hafif okuduğumuz için hiddete mi geldi, yahut kendisini valde camiiinin minaresinde mi farzett, ne oldu bilmem, bir kıyamettir koptu.

İbrahim, ezan okur gibi ellerini kulaklarına dayamış, gözlerini yummuş, kaşlarını çatmış, bütün kuvvet ve azametini avazına vererek en tiz perdeden:

— Of, aman, medet, ah!

Diye haykırdıktan sonra devam etmişti:

Aşkı taan etmek olmaz, müptelâdır, neylesin?

Odada bir karışmadır başladı. Gerek korkudan, gerek güldüğünü göstermemek için dışarı kaçanlar, gerek başını önüne eğip kendini tutamadan gülerler, ne oluyor diye şaşalayıp hayretle bakanlar, hele onların kucağlarında bulunan küçüklerden mamaların boynuna sarılalılar... Hulâsa biraz evvel kimse yokmuş gibi sessiz ve bir mezar şurumu gösteren oda, birdenbire paydos etmiş fabrikanın büyük kapısına döndü.

İbrahim, oralı değildi. Gözlerini yummuş, olanı biteni görmüyor. O, sade haykırmasına devam ediyordu. Bu sireti suretinden on kere daha güzel olan ve meclis aralığında eşi az bulunan arkadaşımız, bizi de hayran etmişti.

de piyano sesle okur, insanı bayıltır; geniş bahçelerde, meşelâ Kâğıthane sandal gezintilerinde okur, dereler, tepeleri dile getirir, uykuya dalmış ufukları ayıltır.

Bir «Hamamcı Ahmet Efendi» vardı: Mehmet Ağa hamamının sahibi. Hafız Sami'yi Yakacığa davet etmişti. Beni de bulundurdu. Sami'nin yanında «Hafız Ahmet» te vardı: Şimdiki ünlü doktor «Ahmet Ali».

Ayazma suyunun ötesinde ağaçlarla örtülü, gönül çekici bir yerde oturduk. Kuzu yedik. Sami orada okudu. Aşağıya doğru sesleniyordu. Denilebilir ki o lâhutî ses, o harika sada bütün Pendik ovalarını boyladıktan sonra denize dahiıyor, Adalara akis yapıyor gibi idi. Ne tuhaf bir ses? Küçük odada ovaya göre çıkmamak için sanki küçülür, hafifler, böyle dağlarda, denizlerde ufukları doldurmak, göklerde dolaşmak için o nisbette azamet peyda eder. Hayrettir. Keskin bir ses. Çelik gibi. Kulakları delecik sanırsınız. Halbuki o derece yumuşaktır, ipek gibi. En yakın kulakları incitmeden okşar, en uzak ufukları doldurur, akisler yapar.

Eyübün üstündeki tepecikte «Şifa Havuzu» adını taşıyan bir yer vardır. Tabîlik bakımından cennet bahçelerine meydan okuyan bu yer, meşhur Halit Paşanın mütevazî evi ile de süslenir. Sami'nin, en çok devam ettiği yer, burasıdır. Paşanın kardeşi Sami ile pek sevişirler. Bu evin önünde bir fıstık ağacı vardır. Hâlâ duran bu ağacın altında durulduğu zaman Eyüp semtleri, Haliç, bütün Kâğıthane sırtları ve dereleri, Ok meydanları, Rami tepeleri göz önünü doldurur. Bu yer, başlıbaşına bir şiir mecmuasıdır. El sürülmemiş, bir bedaatın samimî örneğidir.

İşte bu fıstık ağacının altında oturup ta. Halice doğru seslenen Sami, bütün o diyara aşk meşketmiştir. O tepe, o ağaç Sami'nin en âşıkane okumalarına yerlik yapmış ve büyük hâtıralara makes olmuştur.

Sami, fıstık dibinde okur, Sütüceliler dinlemek saadetine kavuşurlardı.

O ses şampiyonu, Sütücelide karar mı kılar? Halicin küçük, mavi ısmızazları arasından süzülerek ilerler, Kâğıthane koylarına sokulur, lâle devri liderlerinin hâtıralarıyla istihzaya girer. Evet, ey İbrahim! Sen, lâle soğanı taşıdın. Nurlu Sâdâbadlar, Nevbünyardlar, Ferahfezalar yaptın. Sırtlarına mum dikerek gecenin karanlığında bahçelerde dolaştığın kaplumbağaların vardı. Çengilerin, rakkaselerin vardı. Her şeyin vardı, ancak ruhların âşık oldukları, kulakların tutulduğu böyle sesin yoktu.

Koca Sami, bir meclisi severse, yani sevdiklerinden mürekkep bir meclis olursa oturur, fakat okumaz. Vakta ki geceyarısı olur. Uykucuların ayakları kesilir, ondan sonra hazretin coşma zamanı gelir. Başlar, okur. Okur mu, tılsım mı yapar, ruhlar üzerinde neler yaratır, orasını anlamak kolay da anlatmak zor.

Onun âdeti böyle idi. Bulunduğu mecliste sevmediği, tanımadığı kimseler bulunursa köşede somurtur, durur. Gözlerini yumar, meclise arasına bakar. Çok yamandır. Birkaç saniye bakışı, meclisin bütün muhteveyatını iyice anlamasına kâfidir. Lâkin ne hoş bir mazhariyettir ki onun öyle konuşmadan, bakmadan, asık suratla oturması dahi meclis için büyük bir zevk, bulunmaz bir terennümdür. Bu durumu, Sami değil de başka biri takınsa meclistekiler hemen kapı dışarı ederler. Sami'ye ise herkes meftundur, hayrandır. O, mecliste otursun, gitmesin de nasıl durursa dursun! Herkesin istediği budur.

Gerek Hafız Sami'nin, gerek benim müzik hocamız «Hafız Cemal» anlatıyor:

Sami ile Arnavutköyünde bir akrabasının evinde bulunduk, Sami, geceyarısından sonra coştı. Mevsim yazdı. Boğaziçine karşı pencereler açıldı. Ayın Boğaza akseden ışık-

MEVLANA CELALEDİN HAZRETLERİ
(Minyatür, Belediye Müzesi).

Bir daha söyliyeyim: Sâmî, âşıkça okur. Bazan o derece coşar ki gözlerinden akan yaşlar ağzından süzülen nağmelere katılır. O sırada dinleyende, dinlemek hazzı ve san'atı varsa karşılıklı bir tefeyyüz düellosu olur. Ruhlar, maddiyetten sıyrılır ve yükselir. Nerelelere? Nerelelere olduğunu söylemek kudreti hele bende yok, fakat kimde var?.

Sâminin güfte okuyuşunu anlatırken «güfte taksimi» meselesi de önemli yer tutar.

Bu mesele, «takti'» a uygun nağmeler vererek mısraları okumak demektir ki daha ziyade «aruz vezni» ile yazılmış manzumelerde olur.

Şurasını söyliyeyim ki bu sözlerimizle «kaba kaba takti'» yaparak okumalı» demek istemedik. Ancak aruz vezni ile yazılmış bir eser, taktiine aykırı şekiller verecek nağmelerle okunursa müstekreh bir çirkinlik hasıl oluyor. Bunları bilmek lâzımdır ki tatbik edilebilsin!

Hâfız Sâmî, edebiyat okumuş değildir. Binaenaleyh aruz vezinlerini de, bittabi, bilmezdi. Fakat bu vezinleri en iyi biliyormuş gibi okumağa muvaffak olurdu. Onda bu işe karşı yaratılmış ayle bir tabiat vardı ki özel bir emek vererek tahsiline muhtaç olmadan hilki ve zatî bir istidad ve kabilîyetle «iyi» yi ve «doğru»yu bulur ve yapardı. İşte plâkları, meydandadır. Bu yaradılışı, başka okuyucularda zor bulursunuz.

Anlaşıyor ki Hafız Sâmî, bu işte de «okul» mahsulü değil, «yaratılış mahsulü»dür. Zaten onun «harikalık» ı bundan geliyor:

Hafız Sâminin güfte okuyuşu hakkında şöyle bir hulâsa yapabiliriz:

- 1— Güfte taksimi, kaidesine uygundur.
- 2— Kelimeleri sağlam ve tamam okur.
- 3— Heceleri yalama yapmaz.
- 4— Vurgulu okur. [Vurgu, sözün mânasına, nüktesine,

sıt yakmış, tutuşturmuş, hulâsa milli varlığa aşk kundağını nasıl koymuştur?!

Son zamanlarda, yani Hafız Sami, Sami'likten istifa edeli hayli zaman olduktan sonra (1928) Fatih camiinde hayretlere bulanarak gördüğümüz bir manzarayı tersimime yol verilmesini dilerim:

İlgililer bilirler ki Hafız Sâmî bilhassa 1910 dan sonra dehre küsmüş, okumamağa, hele camilerde mevlit, mukabele okuma mevkilerinde görülmemeğe başlamıştır. Yirmi yıl kadar sonra Fatih camiinde mukabele okumakta ve Sami tarafından hatırı sayılmakta olan Hafız Ahmet Ali'nin ısrarı üzerine Sami o ramazan birkaç günde bir okumağa başladı. Cemaatinin, pek azalmakta olduğunu gördüğümüz koca mabet, halkı alamıyordu. Dükkânını, mağazasını kapayıp, vazifesinden kaçıp Fatih camiine koşan yüzlerce insan görüldü. Bu âşıklar arasında, İzmit, İzmir, hattâ Ankara gibi başka şehirlerden gelmiş olanları da gördük. Bu gelenler, Sami'yi o gün mutlaka dinleyebilecekleri kanaatiyle değil, belki rastgetiririz de dinlemeğe kavuşuruz gibi bir ihtimale dayanarak geliyorlardı. Birkaç defa gelmiş te boş dönmüş olanlar da çoktu.

Bir gün ben de gitmiştim. İkinci namazından bir saat sonra gelirse gelecekti. Mabedin içi bir fuar halini gösteriyordu. Türü kılıkta adamlar, kadınlar, gençler, ihtiyarlar, kimi oturmuş, gözü kapıda, kimi bir küme halinde beklemekte. Kiminin ayakkapları ellerinde dolaşmakta. Hasılı bin ayak bir ayak üstünde. Bir kıyamet, bir mahşer. Ben diyeyim 10 bin, sen de 20 bin adım bir araya sıkışmış.

Beklenen vakit geldi. Lâkin asıl beklenen gelmedi. Yarı saat geçti. Ümidi kırılanlardan çoğu neşesiz adımlarla yavaş yavaş çıkmağa başladılarsa da belki gelir hayaliyle büsbütün gitmeyip camiin dışında, şadırvan avlusunda kümeler halinde toplanıp durmaktalar. İçeride ise büyük bir

kalabalık hâlâ oturmakta. hâlâ dolaşmakta, hâlâ kapılara bakışmaktadır.

Artık yok. Gelmedi. Gelmiyecek. Bugün de olmadı. Yarın...

Yarın! Ne muhteşem bir kelime, ne muazzam bir mâna! İnsanlığı türlü felâketlerden kurtaran ümit âbidesi: Yarın. «Yarın geliriz» sözünün manası yüzlerinde gölgelenen büyük yük kıyamet yürümeğe başladı. Kapılar cemaati almıyor. Herkes çıkıyor. Ruhlar, büyük bir fırtınadan kurtulmuş denize benziyor, dalgalar köpüklenmeyi bırakmışlar, deniz ölü dalgalarıyla avunmağa çalışıyor.

Tam bu sırada âni bir ses işitildi: Tizden bir ses. Camiin içinden çıktı ama neresinden çıktı, belli değil. «Euzu billâhi mineşşeytanirracim».

Bu kadar.

Aman Allahım! Mabette henüz bulunanların, Sâmî'nin okuduğu tarafa doğru bir koşuşmaları, kapıdan çıkmak isteyenlerin dönerek o tarafa saldırmaları, dışarıya çıkmış olup ta bunları görenlerin içeriye hücum etmeleri, düşenler, ayak altında kalanlar vesaire. Bir panik. Öyle bir panik ki bir ordunun mahvını intac edecek muharebelerde ancak görülebilir. O gün Fatih camii, böyle, hayretlere şayan bir olaya şahit oldu.

Bu ses, meğer, Hacı Şeref adını taşıyan ve bundan iki ay evvel (1947) Rahmanın rahmetine kavuşan ve bu gibi muzipliklerden pek hoşlanan zat tarafından şu cemaatin durumundaki garabete fırlatılmış bir istihza sadası imiş. Hacı Şeref, «Eüzü...» yü çektikten, yâni şeytanın şerrinden Allah'a sığındığını yüksek sesle bağırdıktan sonra oradan gekilerek öte tarafa gitmiş, halkın çılgınlığını temaşa eylemiş. Yoksa eğer orada duraymış, gözleri kızmış olan halkın belki de «recim + linc» ince uğrayacakmış.

İşte bu vakayı, bu manzarayı ben gözlerimle gördüm.

Burada şunu söylüyeyim:

Hafız Sâmî, ne okursa okusun, kelimeleri tamam okur. heceleri ağzında saklamaz. Yalamaz. Harflerin vasıflarını açık açık gösterir. Öyle ki büyük camilerde okurken kubbe-lerde sesten ziyade heceler akis yapardı. İşte bu sayede, yukarıda dediğimiz gibi, en uzakta dinleyenler bile onun ne dediğini, ne okuduğunu tane tane anlardı. [1].

Sonra, Hafız Sâmî, güfteyi canlı okur. Mânasını duya duya, yerine göre hecelere basa basa okur. Bu okuyuşun adına «temsili okuma» denir.

Gerek okumada, gerek konuşmada «aksan tonik» sistemleri tatbik edilmezse konuşma da, okuma da ölüdür. Hattâ bazan mânasızdır. Bazan ters mâna vererek maksadı bile yıkar. Yeni dil bilginimizde «vurgu» adını verdiğimiz bu işe en geniş mânada dikkat edilmez ve rağbet gösterilmezse orada «sanat» aramak cam üzerinde ziraat bereketi aramak gibi mânasızlığa düşmek demektir.

Sâmî âşıkane okur. Okuduğunu anlar. Duya duya okumaktır ki canlı okumanın müradıfidir.

Değerli okuyucu, bayanlarımızdan Safiye'nin duyarak okuması, biraz Sâmîye benzer.

[1] Mütareke zamanında Üsküdar'da «Abdullah Efendi» adında bir arkadaşımızın evinde mevlid okumuştum. Okurken, bermutad, gözlerimi yummuştum. Bahir bitti. Gözlerimi açtım. Karşımda pek sevimli yüz-lü bir zatın, tatlı bakışlarıyla bana baktığını gördüm. Mevlide başlarken orada bulunmayıp sonradan, ben okurken gelmiş olan bu zat, rum imiş. Adını söylediler. Ne yazık ki unutmuş bulunuyorum «Doğancılar» sem-tinin meşhur ve herkes tarafından sevilen doktoru imiş. Mevliden sonra bu zat bana dedi ki:

— Çok memnun oldum, Hafız Bey! Sizden daha iyi sesileri de dinlemişimdir. Amma sizin kadar anlata anlata okuyan hafıza rastlamadım.

Bir müddet sonra bu zat ölmüş ve müslümanların kolları üzerinde Karaca Ahmet müslüman mezarlığına gömülmüştür. Çünkü, hristiyan isim ve sıfatında dolaştığı halde gizlice müslüman olmuş. Ve Karacaah-medde «doktor Hakkı» adına bir mezar satın alarak yaptırmış. Hali ihtizazında yanına gelen papasları çıkarmış, mahallenin imamını istemiş. Bu hâdiseyi o vakit gazeteler yazmışlardı. Tanrımız, bu doktor Hakkıya rahmet eylesin. ihtidadan umduğunu kendisine in'am buyursun.

Gelelim Hafız Sâmîye.

Bu artist, kullandığı sesin yarısını nağmeye sarfederse, yarısını da uzatmalarda kullanırdı. Bunun sebebi, nağmesinin azlığı değil, lüzumsuz yere yapılan nağmenin melâlen-giz olduğunu bilmesi idi. «Tavır ağız» işte budur. Yoksa Sâmî sırasında 32 lik değil, 64 lükleri bile külfetsizce yap-mağa muktedir zengin bir hançereye sahipti.

Sâminin ağız, [tavır] tam orijinal idi. Kendinden evvel-kilerden hiç kimseyi taklid etmemiştir. Halbuki hepimiz, az-dan çoktan o ağız kullanmaktan kendimizi alamıyoruz. Mer-hum Hafız Kemal derdi ki: kendimi Sâminin taklidinden kurtarmak için akla, kararı seçtim.

Bazı kimselerden «Hafız Sâmî tekke ağız okur...» diye işitmekte bulunduğumuz sözler ilmi ve reel ölçülere tu-tulmuş sözler değildir. Tavır hakkında biraz evvel söyled-iğimiz sözler gözönünde bulundurulursa böyle iddiaların de-ğersizlikleri kendiliğinden sabit olur. Hafız Osmanlılar, Sâ-miyi düşürmek için bilir bilmez söylerler. Koca Sâmî'nin, «Hicazkâr» makamından okuduğu «dil ateş, dide ateş...» ga-zelinin, tekke ağızıyla ne münasebeti vardır? Muhayyer maka-mından okuduğu «âşıkı taan etmek olmaz» gazelinde tekke kokusu var mı?. Böyle iddialara kalkışanlar, ilkin, tekke ağzının nasıl olduğunu belleseler daha uygun bir iş yapmış olurlar.

Notasını plâktan alıp aşağıya yazdığımız muhayyer gazelde tekke ağız ile ilişik yoktur. Zavalhılar, Hafız Sâmî'nin sekinet ve mekinete dayanan yakıcı tavrını tekke ağız zannediyorlar.

Birşey bilmeyenler, böyle dedikodu yapmanın, o büyük üstadı karşı büyük bir saygısızlık olacağını ne bilsinler?

«Okuyuş» anlamı, iki büyük unsurdan meydana gelir: Ses, söz!

İlkin söz hakkında birkaç kelime:

Halk üzerinde bu derece muazzam tesiri yapan, zanne-derim, birinci olarak Bilâli Habeşî, ikinci olarak Hafız Sa-mî'dir.

III. Soluk!

Sesin genişliği bahsinde idik! Bu bahiste soluk - nefes meselesi önemli bir yer tutar. Ciğer ile kalp bu bahsin iki büyük direğidir.

Ses haddi zatında inadına tatlı, hançere o nisbette oy-nak, sesin terbiyesi en olgun şekilde. Fakat, ciğer zayıf, tazyik yapamıyor. Kalp hasta, titriyor. Bu şantor, mükem-mel olamaz.

Hattatın kalbi rahatsız olur da parmaklara raşe verir-se, yazının keşidelerini düzgün çekmeğe nasıl mu-vaffak olamazsa okuyucu da lüzumsuz ihtizazlara uğraya-rak okuyuşunun helâvetini kaçırır.

Şu halde vücudün, her bakımdan, her yandan sağlam olması okumanın şartlarından. Bazı güzel ses biliriz. Ci-ğerin hastalığı veya kuvvetsizliği yüzünden ses organı olan hançere üzerine gereken tazyiki yapamaz. Yahut; bu sesin sahibi içki ile ciğerini bozmuştur. Yahut ta sigara bronşitleri tıkamıştır. Soluk kısalmıştır. Okur. okur ama bir mısraı üç solukta okur.

Hafız Samî ise; bir beyti üç solukta değil, üç beyti bir solukta okurdu. Çünkü: bu zat, içkinin hiç bir çeşidini kul-lanmamıştır. Sigara içmez. Onun müptelâ olduğu bir tek içki vardı ki beraber hangimiz fazla içecek diye yarışa çı-kardık: çay!

Samî'nin ciğeri, ciğer değil, göğsüne sıkıştırılmış koca bir körük idi. Çünkü o kadar uzun soluğu sağlayan hava, büyük bir körükten başka yerde bulunmaz.

Kalbine gelince; ölümü «sekte halinde» olduğuna bakı-lırsa zavallının kalbi son zamanlarında bozulmuştur. Bu da tabii idi. Çünkü son yıllarını hiç çekilmez bir sinirlenme buhranları içinde geçirdi. Onun gibi şaheser bir varlığın

öyle âdice sinirlendirilmeğe liyakati yoktu ama «müptelâdır, neylesin?» sözü bu işte de hâkim olmuştur.

Son zamanları belki öyledir. Fakat Sami, Hafız Sami iken kalbi, şüphe yok, çelik gibi idi.

Çünkü o okuyuş, başka bir kalpten sadır olamazdı.

İlgililer bilirler ki Süleyman Çelebi merhumun nazmettiği «mevlit» (1), en büyük şairlerimizin «sehlî mümtenî» diyerek en yüksek mevkie çıkardıkları o eseri garra, her mısraı, on bir heceli bir mesnevidir. İşte menakibini yazmağa çalışmakla hem hâtıralarımızı parlattığımız, hem kalemi-mizi süslediğimiz merhum Hafız Sami'nin, bu mesneviden üç beyti, mısraı değil, beyti, bir solukta okuduğuna ben kaç defa şahit olmuşumdur. Hem de baştan savma okumak yolu ile değil, gereken perdeleri göstermek, gereken nağmeleri yapmak, icabeden imtidatları hakkiyle eda etmek şartiyle.

Hep gök ehli cümle karşı geldiler.

Mustafaya izzet, ikram kıldılar.

Merhabenbik. Ya Muhammed! dediler.

Ey şefaât kâni; Ahmed! dediler

Yü-ükim meydan seinndir bu gece

Suhbeti sultan senindir bu gece.

Müziğin istediği bütün olgunluk haklarını vermek, güftenin isteklerini tamamiyle ödemek şartiyle şu üç beyti bir solukta okumuştur.

Mi'raç bahrindeyiz. Sami «hep gök ehli...» güftelerine tiz segâh perdesinden giriyor. O perde üzerinde ve etrafında durarak, dolasarak «kıldılar» a geliyor. Siz durup soluk alacak dersiniz. Çünkü siz yorulunuz. Solumak ihtiyacına

[1] Bazıları kelimeyi «Mevlûd» şeklinde yazıyor ve söylüyor. Yanlıştır. Mevlûd, doğan çocuğa denir. «Mevlid» doğuş, doğum demektir. Mevlid törenleri Peygamberimizin doğum olaylarını anlatan, hatırlatan bir mübarek meclistir.

la durur ve ruhunun olsun, Tanrı huzurunda bahtiyar olmasını niyaz eyleriz.

Bu tarzda çalan bir kemancımız vardır: Nobar. Bu yüksek artistimiz, sazını tam mânasiyle yenmiştir. Hakikaten — denildiği gibi — canavarca gibi çalıyor. Ancak, nağmeleri o kadar teselsül ettiriyor ki ruha duymak, düşünmek ve haz almak için vakit bırakmıyor. Hep nağme, hep nağme! bir kasırga silsilesi halinde nağme!

Bu çalışın karşısında ruhi, şaşmaya değil, şaşırmaya düşüyor. «ponk tüsasyon ve paragrafsız konuşma» ve yazma ne ise aynı perde üstünde gereken imtidatları yapmadan hep nağmeli çalmak ve okumak da odur. Ruha kelâl veriyor. Kulak yoruluyor, ürktüyor, ne oluyor? diye şaşıyor. Çabuk çevrilen bir film karşısında gözün durumu ne ise böyle mekânetsiz çalışın karşısında kulağın durumu da odur. Manzaralar, nağmeler idrakimiz karşısında iyice isbatı vücut etmeli, ve «evet, odur.» diye bir hüküm giydikten sonra değişmelidir. Psikoloji kaidesi budur: karşımızda beş «hayyiz» in sıra ile işgalinden ibaret olan «hareket» i meydana getiren bir cisim, her hayyizde bulunduğunu gözümüze karşı isbat etmedikçe ve gözümüz tarafından, görüldüğü hakkın-da hüküm almadan ikinci hayyize geçerse gözümüz o hareketi görmüş olmaz. Uçak pervanesinin hareketini göremeyişimizin sebebi budur.

Kulak da aynı kaideye bağlıdır. Durmadan yapılan nağme, kulağın vereceği hükümleri imkânsızlığa sevkeder. Bundan da şaşma ve şaşıрма hasıl olur. Zevk değil!

Bunları söylerken, sakın kimseyi «tenkid» ediyoruz zan edilmesin! Ah, keşke muktedir olsak da tenkid savaşına girişebilesek. Sanat âlemimize en büyük hizmeti yapmış olurduk.

Sosyal âlemin her şubesinde olduğu gibi «sanat» ı iletirmek işinde «tenkid», menfaatin de üstünde gelen bir saiktir.

yolun [1] iki rayından biri Sâmi, biri Osmandır. Osman şakrak bir kanaryadır. Durmadan şaklar. O akan bir şelâledir. Hep bağıır ve çeşitlenir. O, bir pervanedir. Durmayı bilmez, dönmeğe müptelâdır.

Şaşı Hafız Osman merhumu burada anlatmak yerinde değildir. Onun için de ayrı esercik çıkarmak için çalışmayı ve başarmayı Tanrıdan dileriz.

Hakkı Derman

Çok iyi geçinmesi lâzım gelirken son yıllarında hayatının pek acıklı geçtiğini yüreklerimiz parçalanarak gördüğümüz büyük Hafız Osmanın maneviyeti karşısında saygı-

[1] «Demiryol» denecek. Zamanımızda yalnız gazeteler ve mecmualarda değil, okul kitaplarında - ki bunlarda yanlış bulunmak en gayri mantıklı bir iştir. Buna rağmen - «Demiryolu» şeklinde yazılmaktadır. «Demiryolu» ile «demiryol»un mânaları bambaşkadır. «Demiryolu», «demire giden, demire götüren yol» demektir. «Demiryol» ise «demirden yapılmış yol» demektir. Tasvirde «izafet oluyor» diye bazı yazılarım çıkmıştı. Fakat bizde:

Varaki mihri vefayı kim okur, kim dinler?

düştünüz. O ise soluğurtun daha başındadır. «Merhabenbik» sözüne tiz nevedan girmiştir. «Ya Muhammet» nidasını tiz «fâ» üzerinde bir kavis yaparak icra etmiş, «Muhammet» münâdâsı üzerinde «san'atı nida»yı ifa eylemiş «dediler» gürtesindeki perde yine tiz nevadır. Siz yoruldunuz. Çatlayacaksınız. Okuyucu soluk almadan nasıl okuyor diye hayretiniz

Hafız Sâmi 1920

saniyeden saniyeye artıyor: o ise kendisi çatlamıyacak, fakat hayretiniz sizi çatlatacaktır. Tiz «mi» üzerinde ve etrafında «yürü kim..» diyerek dolaşmağa devam ediyor, en son; hiç yorgunluk eseri göstermeden beytin sonundaki «bu gece» kelimesini tiz segâh perdesinde bırakıyor.

Bu gezinti, başladığı akortun ikinci oktavındadır. Bu

oktavin muhayyeri de arasıra kendini gösterir. Sami atlama nağmelerle, meyan içinde meyanlarla, türlü merdivenlerle bilgileri hayrete, duyguları vecde batırır. Benlikler, kendinden geçmedikçe, dimağlar hayranlık baskısına uğramadıkça ruhu Davudun feryadı susmaz. İşte bu nefesi nefisdir ki ruhların ihtiyarsız temevvüçlerini cıldırır. Vakta ki üç be-yit sona erer, göklerin sesi durur.

Bu nasıl olur? O ses, o hançere bir harikadır. İnsan sırrını anlayamıyor. Adamın ağzında sanki tulumlu bir düdük var da soluk alırken de, verirken de ötüyor gibi birşey! Lâstige benzer bir ses. Bağdıkdı bağırıyor, uzadıkça uzanıyor. İsteddiği kadar genişliyor. Hem de havyar kesmemek, yani baştan savma okumamak şartıyla.

Gerçi, başka değerli okuyucularımız yok değildir. Meselâ merhum Rıza, merhum Kemal, merhum Süleyman ve saire... uzun güfteler okurlardı. Fakat böyle değil. Bu derece değil.

Merhumun son defa okuduğu, daha türkçesi bizim yalvararak okuttuğumuz Muhayyer gazelin notasını buraya koyduk. Birinci ahdaki soluğa ve nağmelere bakınız. Şurasını unutmayınız ki bunu okurken Hafız Sami hasta idi ve okuma işini çoktan bırakmış, egzersizlik yüzünden melekesini kaybetmişti (1).

Bu nota göz önünde bulundurulursa —bu plâk bende vardır. Piyasaya çıkarılmamıştır— yukarıda yazdığım yazıların mübalâğa olmadığı anlaşılır. Ben Hafız Sâmî'nin menakibinden hatırıma gelenleri toplayıp yazmağa uğraşıyorum. Yazdıklarımı iyi anlatabildiğime inanıyorum sanmanın. O muhteşem konu ile keskin bir şiir vasıtası olan kalem uğraşmalıdır ki medlûle uygun söz meydana gelsin.

[1] Merhumun, kendisini temsil etmese de mevcut plâkları soluğu hakkında bir fikir verebilir. Meselâ çiftetelli gazelinde birinci «Ah» u-runcadır. Bir mısra müstemilâtle birlikte bir solukta okumuştur.

ile, ne nota ile — ki nota, nağmelerin yarısı demektir — anlatamazsınız.

Eehasil «tavır» dediğimiz «okuyuş» veya «çalış» : ancak kulak anlar ve kavrar.

Lâkin biz, yine birşeyler söyleyerek zihinleri «tavır» semtine doğru çekip götürmek mevkiindeyiz.

Bizim yurdumuzda bütün okuyuşları ve çalışları genel olarak iki «förmül» çerçevesinde toplamak mümkündür.

I. Sese durmadan nağme yaptırma tarzı, ses hep oynar, hep nağme yapar. Aynı perde üzerinde, bir dördlük imtidad bile göstermez. Bu tarzın imâmî [3] meşhur şaşı hafız Osmandır.

19 uncu asrın sonlarıyla, 20.inci asrın başlarında Türkiye okuyucularının iki büyük imâmı vardı: Hafız Osman, yaşca daha büyüktür, Hafız Sâmî!

Bunların ikisini bir teraziye koyup tartmak isterseniz bazan gözün biri ağır basar, bazan öteki. Lâkin, terazi sonunda denkleşir durur.

Hafız Osmanın sesi daha toktur. Bazı mevkilerde, bilhassa pestlerde daha kuvvetlidir. Fakat perdenin çokluğu, piyano okuma ve daha bazı bakımlardan öteki kadar zengin değildir.

Büyük üstad olan Osman, çok nağme kullanır. Uzatmaları azdır. Nağme içinde nağmeleri, meyan içinde meyanları meşhurdur. Osman şaheser bir varlığınızdır. Şantörlük bünyemizi yükseltmek ve parlatmak için yapılmış demir-

[3] İmâmî kelimesi, iki mânadadır: biri bildiğimiz gibi camilerde cemaate önderlik yapan, namaz kıldırıcı zat, diğeri, doğrudan doğruya «şef», «önder» demektir. Bir fikrin, bir cereyanın başında bulunan zata «imam» denir. «İmâmî âzam» gibi, müslüman hükümdarlara «imam» denir. «İmâm-ül-müslimin» gibi. «Emam» kelimesi «ön» demektir. Bir «tavır» ve «tarz» sembolüne, sahibine de «önder» mânasında «imâm» tâlâkı pek yerinde olur.

II

HAFİZ SÂMÎ

OKUYUŞU [1]

Bu ad altında girdiğimiz bu mebhaste «okuma tarzları»ndan, «tavırlar»dan bahsedeceğiz. İlgililerin hemen gülüp başlarını sağa ve sola sallayacaklarını [2] ve «hayır, yapamazsın...!» diyeceklerini biliyorum. Çünkü «tavır» meselesi de dil ile anlatılamaz, ancak kulak ile dinlenir, ruh ile sezilir meselelerdendir. Sâmiyi, Osmanı, Süleymanı, Kemali, Cemali ve Rızayı dinlemişsek tavırlarını da anlamışız demektir. Başka bir okurken tavrının, «filânın tavrına benzediği» gibi hükümler verebiliriz. Yoksa hiç dinlemediğimiz ve hiç kimseye benzemediğini duyduğumuz birinin nasıl okuduğunu yazı ile, hattâ nota ile anlamanın imkânı yoktur.

Sesin, perdeler üzerindeki imtidadlarını, nağmelerini, belirtmek belki mümkündür. Fakat bu imkân, daha ziyade bestelerdedir. «Tavır» ise daha çok taksimde görülür. Uzatmanın, çevirmenin nasıllıklarını, güfte okumalarının keyfiyetlerini heceler üzerinde gösterilen canlılıkları, ne yazı

[1] Okuyuş, okuma tarzı demektir. Fiil köklerinin sonuna gelen «ış, yiş» ekleri «tarz, şekil, biçim» anlatır. Binaenaleyh «okuyuş tarzı» şeklinde okul kitaplarında dahi, hattâ dil bilgisi kitaplarında görülmektedir. Şu halde dil bilgisi kitaplarımız, kendi verdikleri ölçüyü yine kendileri kırıyorlar demek olur. «Durak yeri» nasıl başıbozuk ise «gölüş tarzı» da onun gibi çirkindir.

[2] Anadolulara göre sağa sola sallamak «olumsuzluk», Rumelilere göre «Olumluluk» anlatan jesttir. Başın aşağı yukarı sallanması, evvelkilerde göre «hayır», ikincilere göre ise «evet» anlamındadır.

Sesteki bu sürekle işinde meşhur Hafız Cemal ile «Çingene Süleyman» adını taşıyan ve o derece ün salmadan gırtlak vereminden ölen müezzin Süleyman, Sami'ye biraz yaklaşırlar.

Cemal'den de, Süleyman'dan da aşağıda bahsedilecektir.

IV. Yorulmamak!

Sesin vüs'atının şartlarından biri de budur. Ses, cins bakımından fevkalâde olur. Hançere bütün manasiyle zengindir. Perdeler çok ve falsosuz. Soluk uzun. Ancak, okuyucu yarım saat sonra yoruluyor. Sesteki kuvvet gevşiyor, kudret azalıyor. Nağmelerdeki canlılık kalmıyor. Hulâsa seste bir dermansızlık başlıyor. Bu hal, şantör için büyük bir noksandır.

Hafız Sami bu yorulma işinde tersine yaratılmış bir simadır. Tabiat kanununun aksine olarak okudukça açılır, okudukça yorulacağı yerde.

Benzin azaldıkça çevirdiği makinenin çarkları yavaşlamaz mı? Sami ise hançeresini, soluğunu kullandıkça kudreti azalacağı yerde çoğalırdı. Meselâ hiç dinlenmeden üç saat okur. Hem tam şartlara riayet ederek. İyi ama bu, nasıl işti. Bu adam, tabii âleme değil de ona zıt, gayri tabii bir âleme mi mensuptu? Hayır! Onun ciğeri, hançeresi... Benzinle işleyen, binaenaleyh hareketi dışarıdan, başkasından alan bir makineye değil, ışığı kendinden olan radyuma benzetilmelidir. O, sesini hançeresinden ve ciğerrinin kuvvetinden, bu kuvveti de aşkından ahyordu.

V. Türlü ton!

Bütün sesler şöyle, böyle hakiki tonu ne ise o tipte çıkarlar. Yani okuyucu, sesini hem kalb sesi, hem kafa sesi olarak, hem incelterek, hem kalınlaştırarak, hulâsa türlü kıklık ve biçimlere sokarak çıkarıp kullanmak kudretinde-değildir.

Hafız Sami ise sesine türlü ton ve cinsiyet verebiliyordu. «Âh» derken, sesi yukarı istikamete giderken tip başkadır. «Yârey!» derken, ses düz ve ufki bir doğrultu takip ederken başkadır. Sami'nin bu doğrultudaki sesine plâkların dayanamadığını biliriz. «i» sesini uzatırken, yani kesre harekesinin uzatılmasını icra ederken seste bir keskinlik hasıl olur. Bu keskin ses son derece işleyicidir. Amma meşhur Frank imparatoru Şarlman'ın sesi gibi ince delici bir ses değil, ruha en mükemmel ve en tatlı bir tarzda işleyici bir ses. Hulâsa; eski tabirleriyle söyliyelim: yukarı medlerde, fetha, zamme ve kesre medlerinde o ses ayrı tipler peyda eder. Kulak her an bir yenilik karşısında zengin bir defneye kavuşur.

Aşkı tanetmek olmaz müptelâdır neylesin?..

misraiyle başlayan Muhayyer gazelinde Sami «etmek» kelimesinin «et» hecesinde bir ihtizaz yapmıştır. Onu kimse yapamaz.

Kesreler üzerinde Sami'nin yaptığı nağmeler pek parçalı, pek muntazam ve pek hoştur. Hemen bütün okuyucularca taklit edilmektedir.

1909 veya 1910 da idi. Fatih camiinde bir cemiyette bu Sami bir «Vücu» okumuştur. En meşhur kurrılar (1) orada

(1) Kurra kelimesi. Öyle zannediyorum ki bu kelime, eskidenberi ilgililerin ağızlarında yanlış olarak kullanılmaktadır. O ilgililer ki bilgileri de yok değildi. Kelimenin «resmi hattı» ortalığı aldatmıştır. «Kurra» ile «Karra» aynı şekilde yazılırdı. Kurra okuyucu mânasına «kari» kelimesinin çoğuludur. «Karra» ise okuma işinde pek ileri giden demektir. Bir hafıza «kurra» kelimesini kullanmak, hem lâfız, hem mâna bakımından yanlıştır. Lâfız bakımından yanlıştır. Çünkü: bu kelime çoğuldur. Bir tek kimseye karşı çoğul olan kelime kullanılamaz. Mâna bakımından yanlıştır. Çünkü bu kelimeyi söylerken «kariyet» bakımından çokluk değil, «keyfiyet» bakımından yücelik kasdediyoruz. Binaenaleyh kelime, «karra»dır. Çok mükemmel okuyan, pek olgun okuyan demektir.

«Kurra» kelimesi açık gez bir kelimedir. «Karra» yı yuttuğu gibi «kur'a» kelimesini de yutmuştur. Halk «kur'a çektim» diyeceği yerde «kurra çektim» der.

idiler. Sami kurra değildi ama bazı âyetlerin vücuhunu (2) ezberlemişti. O gün «Em menhüve kânitün ânâleyleli..» âyetinin vücuhunu okudu. «Ânâ» kelimesindeki meddi bedeli ile meddi muttasıl'ın uzatmalarında öyle kuvvetli sesler çıkarmıştı ki kulaklar, kubbedeki camların zıngırdadığını duyuyor gibi oldu.

Ya Rab! O ne kuvvetli sestir. O ne muhteşem bir sada idi. O ne harika bir helâvet idi? Yarab! O ne azamet idi- ma- bedin kubbesine sığmıyor, camları kırarak ufuklara yayılmak, cihanın kubbesini çınlatmak istiyordu.

Ey kubbe! Ne olur? O günkü gibi bir kere daha inle de dinliyelim. Sonra biz inleriz, sen dinlersin.

Bu fasla son vermek istiyoruz. Fakat şöyle bir hulâsa ile yazdıklarımızı zihinlere perçinlemeyi faydalı buluyoruz.

Sami'nin sesi:

1 — Cins, ton bakımından güzeller güzeli idi.

2 — Haçere bütün manasiyle oynak. Külfet, tekekküf bilmez.

3 — Falsodan eser yok.

4 — Vüs'at ve mânaları.

[2] Vücu: Kur'an kelimelerinin türlü şekilde okunmasına, medlerin muhtelif imtidatlarında icrasına denir. Aynı bir ilimdir.

yararak okusa midemiz bulanır. Hazreti Kur'an böyle mısralarla ölçülür mü? Nasıl olur da hizmetsiz, kabiliyetsizler, bu ruhumuzun kitabını saygısızlıklarına amaç yapmağa cür'et ederler? Dedğimiz gibi, «Kur'an» bugün «Sivil» durumda, okuyan ise bütün bütüne cahil ve nadandır. Koca Kur'an, «Ben böyle okunmam» diye bağırıyor, çevre: «bu, böyle okunmaz yahu!» diye bir tepki [reaksiyon] göstermiyor. «İnsaf» adını taşıyan «ölçü» den haberi olmayan okuyucu ise bu kimsesiz meydanda «terbiye»siz zıplamalarına devam edip gidiyor.

Sözlerim ağır değildir. Keşke muktedir olsam da biraz ağır söyleyebilsem. O zaman Tanrıya on yerine yüz şükür ederdim. Şimdi ağır söyleyememek günahını yüklediğimizden dolayı Cenabı Hakka tevbe ve istiğfar ile meşgulüz.

Hafız Sâmînin tabiatı «eda ilmi»ne uygun olarak okuturdu. Yukarıda söylediğim gibi mânaya oldukça vukufu vardı. Zaten Sâmînin okuyuşu «duyarak» okuyuş, duyma ise mâna cephesiyle ilgiye bağlı bulunduğu için o, edayı tatbik ederdi.

Hulâsa; lâkırdı, kuru bir takırtıdır. Aksan tonik, yâni sesin alçalması, yükselmesi, hafiflemesi ve kuvvetlenmesi ile vücudün türlü jestleridir ki ona can veriyor.

Aynı kelimelerden ibaret bir cümle, jest ve aksan tonik ile türlü mânalar, hattâ birbirine büsbütün zıd anlamlar çıkarmaktadır.

Bu, pek açık hakikat karşısında emeksiz, hizmetsizlerin, kur'an okumağa kalkışmaları iğrenç nadanlıktır.

Hafız Sami, bu «eda» sanatının en büyük hürmetkârlarından olarak ayakta görülürdü.

6— Müzik

Beser tarihinde medeniyetin ilk belirtilerinden biri olan, insanlığın, uygarlık yolunda attığı ileri adımlarile birlikte önem ve değerini çoğaltan müzik, kur'anın en istediği

yerine ve söyliyenin şahsiyetine göre sesin tonunun ve perdesinin hece üzerinde değişmesi demektir.]

5 — Aşıkane okur. Okurken kendisi de müteessirdir. Bundan dolayı da çok müessirdir. Bile bile, anlaya anlaya ve duya duya okur. Hulâsa; inanarak okur.

«Okuyuş» anlamını meydana getiren iki unsurdan «söz» hakkındaki etüdümüz yeter. Biraz da «ses» unsuruna bağlı konuşmalar yapalım:

Şunu tekrar edeyim ki: söz unsuru hakkında konuşmamız ne nisbette kolay olduysa, ses unsuruna dair anlaşılmamız o derece zor olacaktır. Çünkü ses nağmelendirme usulü —ki bu usul, özel ve kişiseldir— demek olan «tavır» meselesini anlatmak için gereken vasıta ve tercümanın henüz doğramış olduğunu yukarıda söylemiştik. Fakat buna rağmen biz yine gevezelik yapmaktan da vaz geçmiyoruz:

Samide nağme yapma tarzları:

Bu zat, Osman gibi sesine durmadan oynaklık vermez. Ardı arası kesilmez nağmelerle kulakları şaşma ve şaşırma-ya sevkmez, sırasında nağmesiz uzatır, sırasında en şah-eser nağmeleri yapar. Dönüm yerlerinde yaptığı en kıvrak nağmelerde zerre kadar falso bulunmak şöyle dursun, iğnenin ucu kadar tekellüf de yoktur. O, bir sudur, külfetsiz akar. O, bir bülbüldür, dem çeker uzatır. Fakat yeri gelince şakşakaya başlar, kutsal illerden derip getirdiği içten nağmelerle «iç» leri hoplatır.

Sâmi, imtidadlarda sesini titretmez. Dümdüz çeker. Fakat tizlerde sesin bir parçalanma işi vardır, hayretlere se-zadır. Bu, Süleyman tarafından da yapıldı. Sesin ve hancı-çerenin zenginliğini gösteren bu «parçalanma» sanatı, halâvet bakımından pek yüksektir. Sâmînin son okuduğu «ey kamer tal'at» muhayyer gazelinde meyamnın sonunda bu ses parçalanması güzelliği vardır.

Fevkalâde bir güzellik olan bu iş söylenir, amma anlatılamaz. Ancak yapmak iledir ki öğretilmiş olabilir.

Tekrar edeyim: Sâmi, okurken sesini nağme tufanına boğmaz. Yaptığı bir «nağme ailesi» hakkında dinleyen ruhun kararını aldıktan sonra başka bir nağme sülâlesi»ne geçer. Onun okuması bir fırtına ve kasırga değildir. Ruha tereddüt vermez. O bazan çağılayan, bazan durgunlaşan bir çaydır. Ruha verdiği hazdır, zevktir. Vecd ve istiğraktır. Duygulara halecan değil, heyecan sunar. Şüphe yok ki nağme tufanı, bir sel halinde külaklara dolarak onu sık boğaz eder ve halecana yollar. Bu iki kelimeyi [heyecan, halecan] birbirile karıştıranların «zevk» lerinde pek haklı olarak şüpheye düşeriz.

Büyük kemancımız «Hakkı Derman»[1]ın çalışını nasıl bulursunuz? İşte bu çalış, Sâmi'deki okuyuş cinsindendir. Nağmeler yatağından taşmış bir sel gibi gelmez. İler, coşar, haykırır, fısıldar, neticede ruhları bükür, bayıltır.

Bir daha tekrariyalım: Mısırdaki «Ümmü Gülsüm», Hafız Sâmiye, Sâmi Şevva da Hakkı Dermana benzer. «Sadi»nin tavrı da bu soydandır.

Sâminin meyanlarda yaptığı sanat:

Atlama nağmeleri meşhurdur. Meseîâ: saba makamında ikinci yüksek oktavda «do» perdesine basar. Bir dörtlükten sonra tiz «mi» ye geçer, bir dörtlük imtidaddan sonra «do» perdesine, «re bemol» e, «si»ye, «do» ya, «lâ» ya, sonra yine «mi»ye çarparak «do»da karar eder.

Bazan tek perde üzerinde ses bülbül gibi uzun müddet titrer. Bu nağme «ey kamer tal'at..» muhayyer gazelinin dördüncü mısraına gireceği sırada yapılmıştır. Sâminin bu bülbül şakşakaları çok meşhur ve çok kullanılmaktadır. Ancak, her hançere yapamaz.

Bazan muhayyer perdesini uzatıp dururken ses birdenbire tizneva perdesinde bulunur. Bu perdede dahi uzunca bir uzatımdan sonra en yollu ve tatlı bir biçimde muhayyere iner. Bu nağmenin bir örneği «buseler vâdeylemiştin...» kürdili hicazkâr gazelinin birinci mısraının sonunda vardır.

[1] Rezon 44 üncü sahifededir.

kuyuculuk sanatının başında bu gelir. İyi okuyan demek, bence, edalı okuyan demektir.

Bu «eda» başlı başına bir ilimdir. «Kur'an nasıl okunur?» da bahsedilecektir. Burada birkaç misal:

1— «Nefi», «menfi» nedir? Nasıl okunur.

2— Nefi'den sonra «istisna» nedir, nasıl okunur.

3— Nefi için olan «mâ», istifham «mâ»si, mevsul «mâ»si: nelerdir, her biri nasıl okunur?

4— Tazarru âyetleri, evamir, nevahi âyetleri hangileridir, bunların okunması nasıl olmalıdır.

5— İstifham cümlesi hangisidir. İstifham edatları ve bunun meydana getirdiği âyetler nasıl okunur?

6— Kur'anda hikâye yolu ile nakledilen «sözün kaili»ne göre sese ton verilmek, «eda» ilminin isteridir. Musa'nın, Firavunun, İbrahim'in, Nümrudun; münafıkların, Hazreti Muhammedin; Yusufun, kardeşlerinin nakledilen sözleri mahiyet bakımından ayrı okunacaktır. Lâkin nasıl?

[Ref'u haf'dı savt]

7— «İnne» ile başlayan cümledeki «tahkik» mânasını sesle anlatmak zaruridir.

8— Kur'anda türlü «lâ» vardır. Her biri ayrı rol yapmaktadır. Bunları, gördükleri ödevlere göre «savtlandırmak» lazımdır.

Görülüyorki «eda ilmi» bir kere «gramer ilmi» dir. Sonra «meânî» meselesidir. Binaenaleyh çalışmak lazımdır. Çalışmadan, bunlar hakkında imkân derecesinde bilgi ve meleke edinmeden kur'an okumağa kalkışmak öyle bir saygısızlıktır ki hiç bir iğrenç saygısızlık bununla boy ölçüşemez.

Ünlü bir şairin bir mısraını saygısızlardan biri baş göz

Emsaline nisbet edilirse, Sâmi bu işte de tam dolgundu. Çünkü bir defa dersten icazet almıştı. Sultan Selimde oturan bir «Abduş» efendi vardı. Fatih derseamlarından. Sâmi, onun dersine devam etmiş ve ondan icazet almıştır.

Abduş Efendi, asrımızın muhaddislerindendi. Kendisine yıllarca mülâkî olmakla şerefyağ oldum. Mevlâ rahmet eyesin.

Bu yüzden Hafız Sâmi, arabca kelimelere yabancı değildi. İşin leddünniyatına vâkıf olmamakla beraber o kadar cık vukuf dahi «eda» ya uygun [1] okumasını sağlardı.

Sonra, ne bileyim, bu adamda hılkî bir bilgi vardı. Bilmese de biliyormuş gibi okurdu. İnce mânayı kavramada, nükteleri sezinede, dakikaları hemen anlamada fevkalâde meharreti vardı.

Birgün kendisine «Markos İncili»nin sonundaki şu sözü nakletmişim: «İsa, dördüncü kat göğe çıktı ve babasının sağına çülûs eyledi».

Sâmi — Allah Allah, dedi, bir buna bak, bir de bizim mevlidimizdeki

Şeş cihetten ol münezzeh zülcelâl»

sözüne bak. İki akideyi var kıyas eyle.

Bu intikal, pek zengindir.

5— Edaya kuvuf!

Biraz evvel arzettiğimiz üzere bu «ilim» çok mühimdir. Çok hizmete, çok anlayışa muhtaçtır. Yalnız yurdumuzda değil, arablar içinde dahi edaya bütün mânasile uygun olarak okuyan hafıza henüz rastlamış değilim. Halbuki o-

[1] «İlmi kıraet»deki «Eda», «edebiyat»daki eda., değildir. Burada eda, Kur'an âyetini fonetik bakımdan lâzım gelen tarzda okumanın adıdır. Bu çok önemli olan meseleyi «Kur'an nasıl okunur?» adlı eserimizde genişleteceğiz.

III. HAFIZ SÂMİ NE OKURDU ?

Artık işin daha temelli noktalarına girebiliriz:

«Okumak» masdarına mef'ul = tümleç düşen medlûi nedir? Yâni ne okunur? Filân adam okudu dediğimiz zaman «neyi?» yollu bir sual zihnimizi doldurur. O halde bu mühim meseleyi açıklayalım:

Bizim ülkemizde müzik âleminde «okumak» kelimesine Mûtaallâk düşen şeyler, şunlardır:

- 1— Kur'an,
- 2— Ezan,
- 3— Mevlid,
- 4— İlâhi, durak ve âyin.
- 5— Kaside ve gazel,
- 6— Şarkı.
- 7— Beste.

«Filân zat, çok güzel okur:» diye mutlak olarak bir hüküm verdiğimiz zaman, o zatın, yukarıya yazdığımız şeylerin hepsini güzel okur gibi umumî bir hüküm vermişe benzeriz. Bu, doğru değildir. Bunların hepsini aynı güzelliğe okuyan, ne gördük, ne işittik. Tabiat bu işte de «iş bölümü» yapmıştır. Hepsini iyi okumak kabiliyetini bir tek şahısta toplamamıştır.

Adam var, gazel, kaside, mevlid gibi bestelenmemiş eserleri pek mükemmel okur da bestelenmişleri o nisbette güzel okuyamaz. Çingene Süleyman böyle idi.

Büyük üstad Hafız Osman, gazel, şarkı ve mevlidi her-

kesin bildiği bir tarz ekmeleyette okuduğu halde kur'an okumağa ağı yatmazdı.

Hafız Cemal, ezan işlerinde asrın Bilâli Habeshisi idi. Ama kur'an okumak veya bestelenmiş eserleri usulünde başarmak işlerinde pek yüksek değildi.

Hafız Sâmî

Bundan on beş yıl önce.

Benim ve Hafız Sâmînin müzik hocamız «Çarşamba Hafız Cemal» bilhassa ağır besteleri, kendi hocası olan «bestenigârî Ziya Bey» tarzında ve pek mükemmel okuduğu ve hocasına kendisini en zengin mânada sevdirdiği halde hiç gazel okumazdı.

faz ve kelimatına iyice yatırır. «Fonetik» işlerini daha yatkın ve olgun şekilde sağlar. Eda [Kur'an okuma ilmi] alanında «akademik» bir mahiyettedir. Elhasıl, ilmi kıraet, Kur'an okuma sanatının «teknik» idir.

İlmi kıraet, iki safhalıdır:

1— Aşere, Kur'an kelimelerinin türlü okunmalarını, medlerin çeşitli uzatılmalarını öğretir.

2— Takrip. Bu işin türlü yollarını, her yolun racûllerini öğretir. Temsilî okuma işinde bu ilmin yapacağı rolün önemi açıktır. Hulâsa: kelimelerin okunuşunda ağıza mekele verme işini bu «ilmi kıraet» yapar, «eda» dediğimiz büyük sanate ulaştırır. İhtisası garantiler.

Gönül, yana yakıla isterdi ki Hafız Sami, bu ilmi okumuş ve bundan icazet almış olsun! Fakat, ne yazık ki: hayır! ancak, Sâmî, gerek «aşere»den, gerek «takrip»ten özel olarak ebzerlediği bazı âyetleri pek mükemmel şekilde okumağa muvaffak olurdu. Fatih camiinde «Emmen hüve kânitün..» âyetini takripten okuyarak herkesi hayrete sevkettiğini yukarıda sunmuştum.

4— Mânaya vukuf!

Bu şart, iyi, ideal okumanın baş şartlarından. İnsan, anlamadığı bir dili, edebiyatına uygun olarak söyleyebilir mi? Buna imkân var mı?

[1] Hafız İsrîs de, Hafız Sadık da Tekirdağlı Hafız Ali Ruza efendiinn yetiştirmelerindendir. Meşrutiyet yıllarında hafızlık piyasasına dahil olup ikisi de istihharın evci balasına çıkmışlardı. İkisi de tecvidci olmakla beraber güzel okurlardı. Hafız İdris Ayasofya İmamı, Aksaray Valde camiine hatip olmuş, Ayasofya müze olunca Sultan Ahmet camiine nakledilmişti. Zavallı İdris, şeker hastalığından müteessiren Guraba hastahanesine düşmüş, pencesine düşürdüklerini bir daha bırakmayan bu adı güzel, kendisi ise pek yaman hastalıktan kurtulamıyarak orada rahmanın rahmetine kavuşmuştur (1947).

Şu halde gayet doğru olarak söyler ve hükmümüzü verebiliriz: bu işte de en kanlı cinayet rolünü yapan, muhittir. Muhit ölmüş, ancak onun içinde yaşayabilen «meslek» de sönmüştür. Meslek ile muhit birbirlerine lâzım, meizum şeylerdir. Canlı muhitte vazife canlıdır, geberikte ise geberik.

Hafız Sâmî, tecvide lüzumu derecesinde saygı gösterirdi. Bir daha söyleyelim: Ne Filibeli Hafız Mehmed Efendi gibi «râ» çıkarmağa [1], ne Hafız İdris gibi ayın çatlatmağa, ne Hafız Sadık gibi kalkaleye meraklı idi. Bu işlerde gösterilen ifratlara fazla tekellüfler nazarile bakar, ortalama yoldan gitmeyi «hayırlı» bulurdu.

3— İlmi kiraet!

Kur'an okuyuşunun olgunluğu için bu ilmin okunmuş olması lâzımdır. Çünkü Hafızın ağzını kur'anın huruf ve el-

[1] Filibeli Hafız Mehmed Efendi, Fatih imâmı idi. Sesinde kendisine mahsus güzellik vardı. Zengin ve geniş bir sestî. Nâgmeleri orijinal idi. Pek taşlı okurdu. Hele sabah namazlarında «Kadir kuraatı» yolu ile segâh makamından okuması yıllarca düştüğümüz heyecanlara, kavuştuğumuz zevklere kaynak olmuştur.

Ancak bu zat, tecvidcilere sembol olabilir. Harfler, bütün hiddet ve şiddetini onun ağzında bulur ve gösterirdi. Birgün Hafız Sâmîye «Filibelinin «râ» çıkarması tayyare pervanesinin sesine muadildir» demiştim. Çok güldü ve «ben bunu kendisine söyleyeceğim» dedi. «Hayır, bir hikâye tertip edelim de onu söyle» dedim. Uydurduğumuz hikâyeye göre: Fatih camiinde bir adam, otururken uyumuş. Birden bire uyanıp «Aman! tehlike var, tayyare geliyor» diye bağırır. O sırada meğer, Filibeli hoca efendi «Hükümür» yı icra etmekte imiş.

Hafız Sâmî merhum, Hafız Mehmed merhuma bu hikâyeyi söylüyor, ikisi de gülüyorlar.

Büyük üstadlarımızdan «Tahir Olgun» [Tahirülmevlevî] u tanımayan yoktur. Bunun da bulunduğu bir mecliste genç bir hafız kur'an okuyor. Tahir bey soruyor:

— Bu hafız efendi kimden talim okumuş?

— Filibeli hoca efendiden.

— Filibeli buna Kur'an okumayı talim etmemiş ağzına mış?

Meşhur hanende İbrahim'in şarkılarını taşıyan yüzlerce plâkın arasında bir tane gazelini dinlemedim.

Şarkıları okumak hususunda bülbül kesilmiş olan değerli bayan artistlerimizin gazellerini belirten plâklarını henüz görmemekteyiz.

Kur'anı iyi okumağa muvaffak olan bazı değerli hafızlarımız da vardır ki bir gazel veya mevlid okumak mevkiine düşseler türkçe kelimeleri «tecvid» [1] kurallarına uyduracağım diye ortaya gülünç bir formül çıkarırlar. [2].

Aksi de böyledir. Kur'an okuma sanatine çalışmamış, fakat iyi gazel okuyan biri Kur'an okumağa kalkışrsa Hazreti Kur'anı, gazel derekesine indirmiş, bu defa ortaya gülünç bir formül değil, korkunç bir hata divi çıkarmış olur. Ne yazık ki bu gibi saygısızlıktan korkmayanları görmek ızdırabına düşmekteyiz. Gönül öyle istiyor ki insanın karakterini meydana getiren elemanlar arasında «insaf» ın kuvvetli bir mevkii olsun!

İlâhî, durak, âyin okumak işleri de ayrıca bir ihtisas ve meleke işidir. Bu sanatkârlar, daha çok tekkeden yetişirlerdi.

İlâhî, durak, âyin... deyip geçmemelidir. Doğru müziğin en derin ve en zengin ruhlarına bunlardır ki bitmek, tükenmek bilmez hazinelerdir.

Hafız Kemal merhum mevlidde, gazelde, kasidede o derece muvaffak olduğu halde Kur'an okuyamazdı [3].

Elhasıl, yukarıya sıraladığımız «şey» lerden her birinin

[1] Kur'andaki harflerin vasıflarından, kelimelerin okunuşlarından, medlerin uzanışlarından bahseden bir ilim.

[2] Atatürk, türkçe Kur'an okuma meselelerinde bizleri saraya topladığı sırada tecvid âşkı olan hafızlardan hoşlanmadığını söyleyerek etrafındakileri güldürmüştü.

[3] Çok değerli üstadlarımızdan «Osman Erkin» in yazdığı «Maarif Tarihi» nin beşinci cildinde benim de birkaç satır yazım bulunmak mefaretini taşıyor. O yazıda da bu işlere ait birkaç msal sunmuşumdur.

bir en iyi okuyucusu vardı. Kısa olmak üzere birer birer sunalım:

Kur'an!

«Kur'an nasıl okunur» adını taşıyacak bir eser yazmak dileğindeyiz. Bu eseri umduğum tarzda yazmağa beni muvaffak etmesini Allaha niyaz ediyorum. Kur'anın nasıl okunacağı, kimlerin nasıl okudukları hakkında orada genişletmeler yapılacaktır. Burada bir fihrist gibi birkaç satırla şunları açıklayalım:

Kur'an okumak, öyle bir ince, derin ve köklü bir artistliktir ki müzik âleminin başka kollarına bağlı artistlikler bunun yanında sönük kalır. Çünkü Kur'anı mecid, bir edebiyat mucizesidir. Bu dünyanın, tarihin ve hilkatin en büyük mucizesinin, yıllarca hizmet etmeden okunabileceğini sanmak azılı bir cehlin yapabileceği bir iştir. Tıpatıp uygun olamazsa da mümkün olan esprileri vermek artistliğine ermiş olmak gerekir. Bu artistliğe kavuşmuş olanlar, bugün dahi, üçyüz elli milyonluk islâm âleminin neresine gitseler el üstünde bulundurulur.

Bizde Kur'an okuyanlar birkaç türlüdür:

1— Kupkuru hafızlar. [2].

[2] Hafız kelimesi «zihnine alan, zihninde saklayan» demektir. İlimin teriminde ise Kur'anı ezbere aldıktan, muayyen heyetin huzurunda baştan sona kadar ezber olarak okuyup duasını yaptırdıktan sonra muharici haruf ve edasına uygun olarak üstad önünde bir daha hatmeden ve yine duasını yaptıran, sonra aşere'yi bitirdikten sonra takribi de bitirip «karralar huzurunda icazetname alan» demektir. Eskiden böylesine «Hafız denirdi. Bu unvan büyük bir şeref taşırdı. Şimdi kelimenin mânası da kaldı. Kur'anı baştan başa ezbere almış olanlara «Hafız» diyorlar. Bu terim mânası değil, lügat mânasına benzemektedir.

Dahası var: son zamanlarda «hafız» kelimesi «hanende» yerinde kullanılmağa başlandı ki hayrete değer. Kur'anı ezberleme işiyle hiç ilgisi bulunmayan bir «kerizci» ye «hafız» diyorlar. Ne acımacak bir iş. Demek ki bir zaman gelecek «hanende dimitri, hafız dimitri olacak. Hafız Koçolar,

Bazı düşük insanlar vardır: Bir profesör de olsa sivil olduğu için buna hakaret yapmaktan çekinmez, çünkü korkmaz. Amma yakasında sarı tenekeden bir düğmesi olana karşı yaltakçıdır. Bunun gibi; Kur'an, bugün sivil de, kumbarhane imamı Hafız Süleyman, Tabakyunus imamı Hacı Hasan, Fatih İmamı Hafız İbrahim... gibi otoriter ve susturu-

Çarşambalı Hafız Cemal
Bestehavan - 1917

cu elemanlar ve müeyyideler yok da «mantarlar» ortalığı bastılar. Yoksa böylelerin mütecaviz dillerini hakikatin kerpene yakalar ve çevirip bükerek bir daha haddi olmayan işlere karışmıyacak duruma sokardı.

Asıl ağlanacak nokta, çevrenin olmamasıdır. İdeal çevre olsa, bu gibiler dinletecek kulak bulamamak mevkiine düşseler, elbette meslek bu tırmalamalardan kurtulur.

Bu şartın önemini isbata hacet yoktur. «Enkerü'svat» olanlar, Kur'anı azimüşşan gibi bir pırlantayı ancak kendi kendilerine, sessizce okumalıdır. Bu gibilerin biricik artistikleri, seslerini ancak kendilerine dinletmeğe muvaffak olmalarıdır.

Peygamberimiz «Kur'anı seslerinizle süsleyiniz» buyurmuşlar. Hadisi şerife ilgililer, [muhaddisler] şöyle mâna vermişler: «Kur'anın süsünü seslerinizle belirtiniz.» [1] pek güzel bir tevcih.

Hafız Sâmînin sesi, Kur'anın süsünü belirtecek bir fevkalâdelikle yaratılmış bir harika idi.

2— Tecvid.

Tecvid, Kur'an okumanın bir ölçüsüdür. Binaenaleyh ölçüsüz okuyanlara kur'anın lânet edeceğini Peygamberimiz yine buyurmuştur.

Tecvid deyiş geçmemeli. Zor bir ilimdir. Hem anlamak, hem tatbik etmek ilimdir. Hizmet ister. Bu iş için aylarını değil, yıllarını harcamıyan kimselerin hafızlıktan dem vurmaları ve Kur'an okumağa kalkışmaları, hem bizzat Kur'ana, hem mesleğe, hem de «nasafet» kaidelerine hoyratca tecavüzdür. Ne yazık ki bu tecavüzleri her gün, her yerde görüp durmaktayız. Mantar gibi yerden çıkan hüdaî nabit bir takım kesianın, şurada burada baltalama işleriyle meşgul olduklarını görüyoruz.

[1]. Bunu da büyük üstadlarımızdan ve «Eda ilmi»ne aid kendisinder küllî istifade ettiğimiz meşhur Hafız İbrahim Efendiden telemmüz-eyledim: Hafız İbrahim Efendi Fatih başımamı idi. Mütareke senelerinde rahmeti rahmana kavuşan bu zat, «Kur'an okuma» sanatının asrımızda lideri idi. «Karabaş tecvidini» tamamen anlayanın alnını karışlarını derdi. Bu önemli esere uzun ve mükemmel bir şerh de yazmış, bana da okumuştur. Fakat zannederim bu güzel eser de kendisiyle beraber kaybolmuştur.

Sözünü uzatmıyacağız. Bu kadar bir hizmetle Kur'an okuyuculuk mesleğine girmiş olan bu bilgisiz, liyakatsiz ve insafsız kimseler, mesleği öldürmüşlerdir. «Kaf» diyecekleri yerde «gaf» yapmaktan çekinmeyen bu hayırsızların mesleğe girdiklerini gören asıl hafızlar, artık o meslekte durmayı bir izzeti nefis meselesi yapmakta ve işten çekilmekte pek haklılardır.

Daha genişletmeyi, adını verdiğim esere bırakıyorum. Burada bu cins hafızların karakterlerini vereyim:

«Artikülâsyon» dan, ponk tuvasyondan, aksak tonikten, fonetik meselelerinden elhasıl espresyon denilen sanat âleminde haberleri yoktur. Yâni: ne müzik var, ne de tecvid, ne eda!

2 — Mücevvitler! Cümhuriyetten önce okul programlarında «Kur'an dersi» de vardı. Bu olunca bunun, nasıl okunacağını anlatan kaidelerden müteşekkil bir ilim demek olan «tecvid» dersi de programa girmişti.

Tecvid, bir bakımdan «dil bilgisi», bir bakımdan «nota» hizmetini gören bir dersti. Anlaması güç, tatbiki daha güç, talebenin gözünü en zorlu korkutan bu tecvid, Kur'an okuma sanatının temelini teşkil eder. Fakat, bazı kimselerin değil, yüzde doksan beş hafızın, maksadı idrakleri biraz değil, tamamen kıt olduğundan, tecvidden maksadın ne olduğunu da teferrüsten uzak kaldıklarından tecvid üzere okuyacağız diye ortaya bir okuyuş ücûbesi atarlar. Kafaya vurur gibi gulguleli «kalkale»ler kulakları yararcasına çatlatılan «ayın»lar, boğulmakta olan birinin hırlamsına benzetilen «Hı» lar elhasıl, Kur'anın huruf ve elfazıyla kavga ederce-

hafız apostol, Hafız Mişon ve hafız Bodoslarla şerefliab olacağız.

Daha kötüsü: Argo dilinde adı bilinmeyen birinin adı «hafız»dır. İsmi bilmediği birini çağırırken «hafız» diye sesleniyorlar. Mesleğe hakaret iste böyle ve bu kadar olur.

sine yapılan ifratlar, hep anlatıyor ki tecvidden maksadın ne olduğu kavranılmamıştır.

Tecvid, bir ölçüdür. Ölçüyü sert kullanmak mânasız olduğu gibi gülünçtür de.

Bu bahsi de uzatmayacağız. «Kur'an nasıl okunur?» eserinde bu bahis incelenecek ve bu okuyuşun erbabı söylenecektir. Burada yalnız şu kadar diyelim ki: birinci sınıf, Kur'ana karşı nasıl «tefrit» tarafında iseler, bu sınıf da «ifrat» tarafındadır. O da, bu da doğru değildir.

Bu sınıf da müzik ile ilgilenmez. Karakterlerini «hıfzın kuvveti, harfleri bağırta bağırta çıkarmak...» gibi «vesile» ye bağlı şeyler teşkil eder. Hulâsa, vesileye takılıp kalmışlar, gayeyi görememişlerdir.

Hafız Sâmiyi bu iki kısımda da aramayınız. Çünkü o, bu zümrelerin arasına girmez. Zira o, ma'sum «ayın» harfini çatlatmaktan birşey çıkmayacağını bilir. O çatlatmak isterse rakiplerini çatlatırdı.

Sakin zannedilmesin ki biz, «tecvid» e riayeti lüzumsuz görüyoruz. Böyle bir düşünce bilâkis benim en azlı düşmanumdur. Hayır arkadaşlar! Tecvidsiz Kur'an okunamaz. Benim parmağımı koyduğum nokta, onun süüstimalidir. Tecvid üzere okuyacağım diye kelimeleri kelime olduklarına pişman etmenin yersizliğini anlatmak istiyorum. Tür-lü tekellüflere hücum ediyorum. Sadeddin Kaynak, tecvid üzere okur. Nasıl okur? Genel bir tâbir ile yağdan kıl çekilir gibi. Hünkâr imamı «Hafız Necatî» nasıldır?. O da tecvide riayetkârdır. Fakat ifratçı değildir.

3 — Kur'an okuyanların bu kısmı, tecvid kurallarına ağızını yatırmıştır. Meleke tamamdır. Artık ifrat yapmaz. Tekellüften eser göstermez. Okuyuşlarında «kakofoni» den

iz yoktur. Müziğe de saygı gösterir. Hazreti Kur'anın za-tî süslerini müzik sanatı nefisesile belirtmeğe çalışır.

Cemaate karşı kur'an okunursa böyle okunmalıdır ki umulan «tesir» ve «teessür» gayesine varılsın! Mukabele okumak, cemaate karşı kur'an okumak yalnız şahsî bir ibadet veya icrayı sanat değildir. Aynı zamanda karşılıklı «fe-yizlenme» dir de. Feyiz ve zevk ufuklarında karşılıklı uçuş-madır da. O takdirde bu maksatlara ulaşabilmek için oku-yucunun şu şartlar altında bulunması mutlaka lâzımdır.

- 1— Güzel bir ses,
- 2— Tecvid,
- 3— İlmi kıraet,
- 4— Mânaya vukuf.
- 5— Edaya kuvuf [temsili okumak]
- 6— Müzik,
- 7— Pedagoji, psikoloji, sosyoloji ilimlerine vukuf,
- 8— Aşk, okuma aşkı, meslek aşkı!
- 9— Huzu', samimiyet!

Bunlar, okuyucu tarafında bulunması gereken şartlar. Bir de karşı yanda bulunması gereken şart vardır ki bu, olmadıkça okuma sanatı yapılamaz. Bu son şart:

10— Dinleyicilerde dinlemek sanatının bulunmasıdır. Bu sanatın bulunmadığı yerde okumak, odun pazarında pır-lanta satmağa benzer. [1].

- 1— Güzel ses!

[1] Hafız Sâmi anlatıyor: Bir gece İbnî Kemal türbesinin yanındaki malûm yerde coştum. okuyordum. Bir adam yaklaştı:

— Vah vah, hemşerim! Neye böyle bağırıyorsun? Bir yerin mi ağ- rıyor? diye bana uzun uzadıya acımağa başladı.

doğru meyleder. Sol, fa, mi, re der; bu perdede karara benzer bir şeyler yapmağa başlar. Sen de işin farkına varırsın. «Mahur değil, İsfahan yapacak...» dersin. Ne yazık ki yine aldandın. Çünkü ses, «Neva = re» üzerinde seni biraz oyaladıktan, zihninde İsfahan ve Neva çeşnileri uyandırdıktan sonra aşağıya doğru değil, yukarıya doğru yürümeğe başlamıştır: re, mi, fa, sol, la, si.

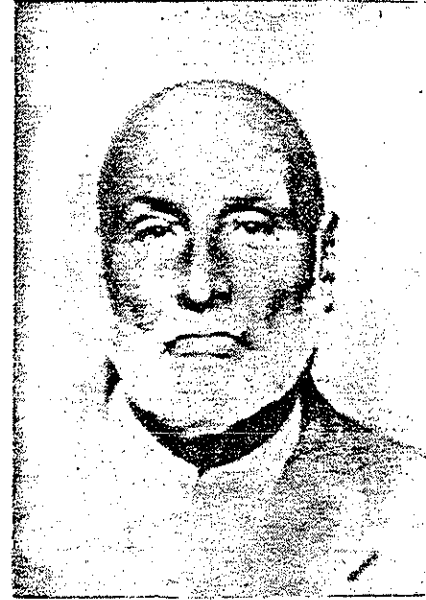
Tiz Segâh mı yapıyor? Evet, ona benziyor. Çeşni odur. Hay kurnaz! Yine anlatmadı. İşte tiz Segâhtan birdenbire Gerdaniyeye düştü. Gerdaniye makamı yapıyor. Baksana. Mahura benzeterek indi, Dügâh dediğimiz «lâ» da karar kıldı. Bal gibi Gerdaniye.

Ses Gerdaniyeyi seviyor. Dügâhta karardan sonra yine Gerdaniye perdesi etrafında dolaşiyor, tiz Segâh Gerdaniye arasında biriki zikzaktan sonra birdenbire Rast adını verdiğimiz «sol» perdesine düşüyor ama «Mahur» değil, «Zavil» yapıyor. Zavilden sonra ise misk gibi bir Mahur yaparak Rastta karar ediyor gibi bir durum hasıl olmuştur ama bilgiler yine aaldanmıştır. Çünkü üstat, kaba sol perdesi etrafında birkaç Âyet okuyup kulaklara Mahur, Zavil, Rast çeşnilerini iyice yerleştirdikten sonra artık karar verecek fikrini verir vermez hemen yükselmiş ve tiz Segâh'ta karar kılmış olur.

Şimdi hayretlere düşmüş olan bilgili ruhlar, Allah! diye bağırmağa, inlemeğe, vecd ve istiğraka dalmağa başlarlar. Sâmi artık çelik gibi sesiyle pek âşıkane bir surette tiz Segâh üzerinde okuyor. Atlama nağmeler burada ortalığı allak bullak eder. Sesi, tiz Nevadan tiz Segâha, tiz Segâhtan tiz mi'ye, tiz mi'den tiz çargâh'a atlar durur. Ara nağmeleri gayet muntazam. Ses parlak. Gittikçe açılıyor. Gittikçe canlanıyor. Sen ne bilersen bil, ne dersen de O lâhutî ses bu yüksek perdelerin altını üstüne getirdikten sonra şıp diye Gerdaniyeye düşüyor.

Artık, ruhlar uçmuştur. Sinirler erimiştir. Gözler par-

bir nefasettir. Kur'anı dua maksadile veya içimizden okurken başka; «vaiz ve nasihat» aralarında kur'an âyetlerini hitabe şeklinde okumak işi de başka. Lâkin ondan manevî bir haz elde etmek, ruhların yükselmesini sağlamak, ve ilâhî feyizlere kavuşmak maksadile bir cemaat karşısında okununca «müzik» adını taşıyan ve ruhların pek sevdiği, pek

Hafız Sâmi - 1941 (Vefatından iki yıl evvel)

tanınmak istediği yoldan gitmek zaten «semavî bir şiir» olan kur'anın ruhuna ve büyük izzet ve rif'atine lâıyk bir iş olur.

Pırlanta gibi bir vücude atlası diba yakışır. Kur'an şerefi mahizdir. Kendisine muzaf her işin ve her şeyin şerefli olması lâzımdır.

Peygamberimizin «Kur'anı seslerinizle süsleyiniz!» sözü kupkuru bir ses değil, müzikle yağurulmuş güzel sadayı anlatmaktadır. Zaten Fahri Âlemin, Kur'anı Mecidi «câr-

gâh» makamından okuduğu hakkında rivayet vardır. Hattâ Türk musiki üstadları, teeddübe dayanarak, bu makamdan beste yapmamışlardır.

Hulâsa: cemaat huzurunda Kur'an okumaktan maksadın ne olduğu iyice düşünölsün. Bu maksada musikisiz varılmanın yersizliğı anlaşılr.

Maksat «tehyic» ve «teheyyüc» tür. Maksad, tesir ve teessürdür. Netice «tefyz» dir. Müzik mutlaka lâzımdır. Zaten hiç bir ses yoktur ki müziğe bağıl olmasın. Konuşurken bile seslerimiz, muhtelif perdeler üzerinde gezinir. Bizim burada söylemek istediğimiz, «musiki» ye de özel emekler vererek bilgiye kavuşmak lüzumudur. Hüdayi nâbit olmıyan işlerden biri de musikidir. Çalışmadan olmak, emeksiz yemek şevdasında olan kimselerin çokluğu karşısında hayranız.

Bizde «musikişinas» kime derler? Birkaç şarkı veya bir kaç fasıl ezberlemiş olana, birkaç makam üzerinde seyre-dene bu unvanı veriyorsak da doğru değildir. «Müzisyen» bir oktavı meydana getiren perdelerin natürellerini, yarım-larını [diyez, bemol] alaturkada «çaryek» sesleri bilen ve ağzile yapan; sonra, hangi makamın, hangi perdelerden teşekkül ederek hangi perdede karar edeceğini tanıyıp başa-ran... demektir. Musikişinashıkta «bestekâr» [kompozitör] olmak şart değildir. Perdeleri tanımak ve tasarruf edebilmek kâfidir. Kompozitörlük, şairlik gibidir, çalışmadan ziyade yaratılma işidir.

Bu işte sanat olursa hangi mahiyetteki âyeti kerimenin hangi makamın hangi nağmesile eda edileceğı de anlaşılmış ve kur'anın «maksadı inzal ve kıraeti» ne uygun hareket edilmiş olur.

Anlaşıyor ki âyetin mânasına, medlûlüne göre nağme icrası, büyük bir anlayış ve yüksek bir sanat işidir. Kur'an okuma işte böyle olur.

dar yatkındır. Ağır, asıl nağmeler, temkinli edalariyle Kur'a-nın vekarına pek elverişlidir.

Büyük musiki üstadımız «İtri» merhumun (1) Tekbiri bestelemek için bu ilâhî makamı seçmesi de burada anılma-ğa değer.

Sâmi okuyor, segâhın bütün askılarını yapıyor, bütün karakterini veriyor. Ses, hep pesttedir. Yarım sahifeden fazla okunmuştur. Hep segâh. Yağdan kıl çekilir gibi bir okuyuş. Nağmelerde külfetten eser yok. Suyun akışında külfet var, Sâmi'nin nağme yapışında yok.

Evet, işte bir müstear çeşnisi, pek yakıştı. Daha sonra bir de tam Hüzam. Bu da pek güzel. Sahife bitmiştir.

Şurasını bir daha söyleyeyim: Sâmi durmadan nağme yapmadığı gibi durmadan makam da değiştirmezdi. Bir ma-kamın hakkını iyice verip ruhları tamamiyle doyurmadan başka makama geçmeğı hem doğru bulmaz, hem acemilik sa-yar.

Kur'anda «rükû» denilen bir mesele vardır. Edebiya-tın «paragraf, fıkrası» na benzetebiliriz. Rükû'lar ortalama olarak bir sahifede bir değişir. İşte Sâmi'nin makamı değış-tirme yeri rükû' başlarıdır.

İkinci rükûda makamı değışecek. Yüksek bir perdeden başlamak lâzım. Segâh makamında bu iş için yol, «fa» per-desidir. Bu perdede ve yanlarında biraz doladıktan sonra yine Müstear, Hüzam çeşnileriyle birlikte Segâhta karar.

Sıra Gerdaniyeye gelmiştir. Segâh, Müstear, Hüzam gibi makamlarda «Gerdaniye» dediğimiz «sol» perdesi çok yakışık alır. Bir «Mahur» çeşnisi pek hoş kaçar. Dikkat et! Üstat seni aldattır. Mahur yapacağını zannedersin. Peste

(1) Geçen yıl İtri merhumun kabri tamir edilerek medfunun şanı-na uygun bir duruma sokuldu. Bu hizmeti yapan «Belediye reisi muavini sayın Lütfi Beyi candan tebrik ederim. Böyle işler için ayrılmış olan tahsisat ile de olsa bu, büyük bir kadirşinaslık ve değerli bir başarıdır. Kabir, Edirnekapısından Eyübe giderken aşağıda, mezarlığın bittiğı yer-de ve sağdadır.

ti, bugün gelmiyecek... gibi sözler herkeste büyük heyecanın yanında menfi mânada tereddütler yaratır. Sinirli başlar, onun geleceği orta kapıya çevrilir, ümitli gözler oraya dikilir. Bütün ruhlar birleşip bir tek ümit halinde kapıya bağlanır. B usırada o mübarek kapıdan biri gülererek, etrafa sevinçler yayarak, ortalığı müjdeliler: geliyor!...

Herkes umduğuna kavuşmuştur. Bulunmaz bir nimet, işte kendilerine doğru geliyor. Yüreğlerin tılsımı gönüllerin dileği işte Hafız Sâmî suretine girmiş geliyor.

Koca üstat! esrarengiz bir sevgi âbidesi gibi, o güzel yüzü, o kalıplı boyu bosu, son derece sevimli edasıyla yürüyor, Hünkâr mahfilinin altına, okuyacağı yere doğru ilerliyor. Bazan etrafı süzerek, bazan gözlerini yumarak, bazan bir sevdiğine bakıp iltifat ederek akıyor, mahfilin altında kendisi için hazırlanmış olmakla iftihar eder gibi görünen minderine oturuyor.

Bir dakika sükût! Kendisine mahsus yüzleri geçen, binlere varan cemaat, mutlak bir sükûnet içindedir. Sâmî dize çöküp oturmuş, gözlerini yummuş. Dinleniyor, belki de okuyacağı makamı ve akortu tasarlıyor.

Herkes artık bir tek kuladır. Bir tek kulak ve bir ruhtan ibarettir. Bugün dahi onu dinlemek fırsatını kendilerine veren şansa karşı gönüller inbisat halindedir.

«Euzu billâhi mineşşeytanirracim.»

İşte ipek ses başladı. Hançerenin kırılganlığı plâtime benziyor. Kulağa ondan daha munis geliyor. Akort yüksektir. En aşağı «Mansur» dur. Makam da «Segâh» ı andırıyor.

«Bismillâhirrahmanirrahim.»

Evet. Anlaşıldı. Hazret, bugün, segâhtan okuyacak. Aman Yarabbi! Ne güzel ses! Sesin vasfını anlatmak için kullandığım şu «güzel» kelimesinden baktım, nefret ettim. Çünkü bu kelime, onu anlatma rolüne geçince o kadar zayıflıyor ki nazarımda iğrenç bir durum alıyor.

Segâh! Ne ilâhî bir makamdır. Kur'an okumağa ne ka-

Edebiyatına avfek okurum kur'anı.
Anlıyorsan oturup dinle de gör bürhani

A. R. S.

[Bürhan, delil, vesika mânasınadır].

Hafız Sâmî, evet, bestekâr değildi. Fakat müstamel makamların hepsini mükemmel bilir. Ve kimsenin okumağa cesaret edemediği makamlara girer ve yapardı. Meselâ: «şevk efza» makamından kimse plâk doldurmamıştır. Sâmînin vardır. O, makamlarda gezinir. Fihrist yapar, lâkin akortu bozmaz. Her makamı yerinde yapar. Dolaşır, en son: başladığı makama gelir, aynı akortun aynı perdesi üzerinde karar kılar. Biraz sonra nasıl okuduğuna bir misal vereceğiz.

7— Pedagoji, psikoloji ve sosyoloji ilimlerine vukuf!

Kur'an ruha hitab ediyor. Ahlâka sesleniyor. Kur'an müzik kisvesine bürünerek kulaklardan giriyor ve ruh göğlerinde dalgalanıyor. Binaenaleyh psikoloji bilmek bu bakımdan da lâzımdır.

Kur'an okuyan bir artist incemiş, ruhunu muâşeret istleriyle parlatmış olmalıdır. Bu da pedagoji ile olur.

Cemaate okumak, onlar üzerinde tesir ve tasarruf yapmak için cemiyetin psikolojisini iyice anlamış olması artiste gereklidir. Sosyoloji ilminin, diyebilirim ki «komünizm, kapitalizm» gibi uzak görünen bahisleri bile bir şantörü olgunlaştırır.

Avrupada herhangi bir «artist» in yüksek tahsili vardır. Bu olmadan ilmi mânada «tekemmül» meydana gelmez.

Kur'anın psikolojisi var. Pedagojisi var. Sosyolojiye aid ve onlarla ilgili âyetler var. Bunları okurken o ilimlere vâkıf olandır ki «ideal» mânada başarıya kavuşabilir.

Hulâsa yerine, cemaatine göre okumak bir ilim ve sanat işidir.

Hafız Sâmî, iyi «tasavvuf» bilirdi. Binaenaleyh «ilmi ahvali ruh» a yabancı değildi. Okadar zeki idi ki öteki ilim-

leri ders olarak okumadığı halde hayattan ettiği istifadelerle onların da neticelerini kavramış idi.

Zaten büyük bir artist, aynı zamanda «psikolog» dur. Hafız Sâmî öyle bir «medyum» du ki binlerce insanı parmağının ucunda istediği gibi oynatırdı. Hafız Sâmî gibi fevkalâde yaratılmış insanların karakterini okul değil, hilkat sağ-lar. Binaenaleyh Sâmînin sosyologluğu hayatın kolayca öğ-retebildiği bir derstir. Öte yanda biri okul sıralarında yıl-larca uğraşır, ilmin bir kuralını kavramağa çalışır. Bu ta-rafta birini görürsünüz: o kuralın sağlamak istediği faideyi okulsuz olarak kendiliğinden [orijinal] olarak tatbik etmekte-dir. Bunlar kuralüstü şahsiyetlerdendir. Buna örnek ola-rak bugün Neyzen Tevfik kalmıştır. Sâmînin bu ilimlere vu-kufu «teorik» değil, «pratik» idi. İlmin kaidelerini bilmez. Fakat o kaidelerin öğretmek istediklerini -ki matlup, onlar-dır- bilir idi.

Burada şunu söyleyelim, geçelim:

İdeal okuyucu olmak, bu bilgilerin verimidir. Bunu u-nutmamalıdır. Herkes Sâmî olamaz. Çünkü herkes o olursa kural üstülük kalkar. Ortaya alelâdelik girer.

8— Aşk!

Zamanımızın, mânasını bozduğu kelimelerden biri de zavallı «aşk» kelimesidir. Gerek halkın ağzında, gerek ro-manların dilinde ve gerek filmlerde «sevmek» kelimesi aşk yerinde kullanılarak onun haşmetini bozmuştur. Arabcanın aşk, garam, sevdâ, muhabbet, hub gibi her biri ahvali ruhi-yenin bir merhalesini anlatan kelimeleri topyekûn «sevmek» ile ifade ediliyor. Doğru değildir. Bu yanlışın en kötü neticesi türkçemizin inceliğe doğru yol almasına engel ol-ması olur.

Sevmek ile aşk nasıl bir olabilir? İnsan anasını, babasını, hemşiresini, oğlunu, kızını vesairesini sever. Fakat bunla-

1904 de İstanbulda bulundum. «Sultan Selimde Hafız Sâmî mevlid okuyacak» diye işittiğim bir haber, yedi yıl ön-ceki o basit konuşmanın mevzuunu zihnimde birdenbire par-lattı. Koştuk. Kürsüye yakın bir yerde oturmağa muvafak olduk. Koca cami adam almıyordu. Biraz sonra, kısa kum-ral ve top sakallı, başı sarıklı, yakışıklı bir zat kürsüye çıkıp okudu. Hafız Sâmî bu imiş. Herkesi kırıp geçirdi. Ben zevk almanın gavrına varacak bir çağda değilsem de ruhan yükselmelere, hayalen birtakım uçuşmalara, hissen türlü tesirlere tutulmuştum.

Bundan sonra Şaşı Hafız Osmanı da dinledim. Lâkin Sâmîdeki tesiri daha cazip, daha ilâhî buluyordum. Baye-zidde «Sallabaş âmâ hafız Hasan»ı dinledim. Bunlar da fevkalâde yüksek okuyorlar. Lâkin Sâmî bunların da üstünde iz bırakıyor. Onun, ruha bağışladığı tılsım, ötekilerden daha kuvvetli. Bu adam, parlatıyor, yükseltiyor, ruhları döndürüp dolaştırıyor.

Hele ramazanlarda Hazreti, otuz gün dinlemek fırsatını kaçırmadım. Bilhassa Fatih camiinde dinlemek nasip olur-du. Sâmînin bu Fatih camiindeki bir günlük mukabelesini anlatmama yol vermenizi isterim.

1900 ile 1910 arası ramazanlarında Fatih camiini şöyle bir hatıra getirmek, zihnini, pek zengin olduğu kadar pek parlak ve feyyaz bir âleme doğru uçup gitmesi demektir.

Çünkü öğle ile ikindi arası muayyen saatte Hafız Sâmî o mübarek mabedin hünkâr mahfili altında mukabele oku-yordu. O kafes için bu kanarya büyük bir kıymet, bulun-maz, kavuşulması güç değerli bir nimet demektir.

Muayyen saatten çok zaman evvel üstada yakın yerleri tutmak için büyük bir tehacüm görülür. En aşağı bir saat evvelden bu yerler işgal edilmiş olur. Koşan gelir, gelen oturur. Derya gibi insan yığınları camiin ortalarına kadar istifleşir.

Hazretin gelme zamanı ipe çekilir. Geliyordu, gelecek-

Herhangi bir okuma meclisinde olduğu gibi, Sâmînin meclislerinde de iki tip şahıs bulunabiliirdi.

A. Anlayanlar, dinleyenler, inleyenler. Hakiki meftunlar, âşıklar. Böylelerine can feda.

B. Mevkilerine, zenginliklerine veya ilimlerine mağrurlar. Gebeşler, şişkolar, andavallılar! Bunların usul ve âdaba aykırı hareketleri görülür görülmez Sâmînin iki hareketinden biri mutlaka beklenirdi. Ya hakaret yaparak susturmak, terbiyeye davet etmek, ya kalkıp gitmek!

İkinci müeyyidesi çok kuvvetli idi. Meclis sahibi olsun, oraya gelmiş olanlar olsun bu işten son derece üzülmüşlerdi. Çünkü ele bir daha girmesi çok müşkül olan pırlantayı kaçırılmış olmak, en korkunç bir zarardı.

Bu, öyle bir otorite idi ki Sâmîden başkasına verilmiş değildir. Sâmî, bulunduğu meclisin hâkimi mutlaka gibi müessir idi. Söylenmez, gülmez. Hareketsiz oturur. Filân. Ancak bu vaziyet, bilhassa paraları ile mağrur olanların meclislerinde idi. Hususî cânlardan kurulan meclislerde o, en şakacı, en nükteperdaz, gülmesi, okuması bol, sohbetine doyulmaz meclis-ârâ bir arkadaştı.

İşte arkadaşlar! Buraya kadar saydığımız on şartın hepsini de şöylece nefsinde toplamış olan Hafız Sâmî merhum, Kur'anı, Kur'an gibi okur. Ondaki azameti, ondaki ihtişam ve ulviyeti, beşere verilmiş iktidar nisbetinde en mükemmel bir edayla ifa ederdi.

Ben, on yaşında iken, Giresunun «Keşap nahiyesi + bucağı» nda bulunuyordum. Teyzemin oğlu Hafız Ahmed İstanbuldan gelmişti. Bunun sesi pek güzel, davudî ve yüksek. Babamın[1]da sesi çok güzel olduğu için Hafız Ahmed, babama İstanbulun güzel seslilerinden bahsediyor, bu arada «Hafız Sâmî» adı konuşmayı tetvic ediyordu. Bu tarih, [1315] idi.

[1] Giresun kazası ikinci bölük yüzbaşısı Ömer Efendi 1312—1326. Babam İstanbulda öldü. Eyübdə gömüldü. [1328]. Mevlâ rahmet eylesin.

ra âşık değildir. Bunlara sevdalı değildir. Bunlara garam beslemez.

Ne ise, biz burada kelime düzeltmek yerinde değiliz. Yalnız şu kadar söylememize yol verilmesini de dileriz.

Aşk, müeddâ bakımından türlü taksimlere uğratılmıştır. Sultani aşk, plâtonik aşk, ilâhî aşk... sözleri gönüldeki temevvüçlere müteallak olmak üzere muayyen bir şahsı tasarlamaz. Ruhta büyük bir coşkunluk, ilerleme, erme, güzelliklere kavuşma, mefkûrelere ulaşmaya bağlı keskin isteklere bu mânada aşk deriz.

Bir de hayağı aşk vardır ki muayyen şahıslar onun medlûdüdür. Bizim tasavvufcularımız birinciye «hakiki», ikinciye «mecazi» derler. Mecazi aşkın, hakikiye götüreceğini de söylerler. Onlara göre aşksız adam, suretce adam olsa da sîretce değildir.

Hangisi olursa olsun, bir artistte aşk yoksa onun okuyuşunda ruh bulamazsınız. Ruhdaki coşkunluk, okumadaki canlılık aşkın mevlûdüdür. Suda akmak aşkı olmazsa ya teaffün eder, ya incimad!

Bu hususta birkaç kelime öğrenmiş bulunuyorsak da daha çok söylemeğe ne yerimiz, ne zamanımız [çünkü acele yazmak ve muayyen zamana yetiştirmek zorundayız.] yol veriyor.

Hafız Sâmî unvanını taşıyan zat, her iki mânada aşkın kaynaştığı bir sîne idi. O, yedisinden yetmişine kadar bir dakikasını sezmemiştir ki aşksız geçsin! Anlatırdı: «yediyâşında idim. Duygumda bir şeylerin, fevkalâdeliklerin dalgalandığını ve beni sarsmakta olduklarını sezerdim. Lâkin bunların ne olduklarını anlayamazdım. Yaş on beş de-yince anladım ki sinirlerimi yakan o ateşler «aşk» iniş».

Sâmî eski tıbbın «sevdaviyûlmizac» dedikleri yaratılıştadır. Biz, onu nsevdasız geçen bir çağını bilmiyoruz. Zavalhî! bütün hayatında:

Ömrüm oldukça reha yok mu bana sevdâdan
Bu güzeller benim ârâm mı meslûp ediyor.
Birinin hüsnü solup aşkı sönerken öteden
Birinin nuru nigâhı beni meclûp ediyor.

diye bağırdı, durdu.

Bunadn iki yıl önce bir mecmuada «Hafız Sâmî» hakkında bir yazı okudum. Bunun yazdığına göre Sâmînin aşkı, gûya ölen anasına matuf ve ona münhasır imiş.

Bu tez, Sâmîyi anlatmaz. Sâmîyi, mitoloji kahramanı yapmamalı. Ne idise, nasıl edise onu söylemeli ve öyle anlatmalı [1].

Sâmîyi tanıyan birçok zevat, henüz yaşamaktadır. O'nun aşkını da, aşkının müteallaklarını da unutmamışlardır. Sâmî, güzellik meftunu idi. «Hüsün» adını taşıyan ve sabit bir ölçüye girmek ve herkes tarafından aynı şekil ve suretle kabul edilmek semtine yaklaşmak bilmiyen «ezeli sır» nerede tecelli ederse Sâmî ona bağlanırdı. Bağlanır, artık yıllarca türlü neşeler, daha ziyade türlü azaplar, çekilmez ıztırapların elinde bazı'ce olarak yuvarlanır giderdi.

Biz onu tanıdık. Ziya Paşa'nın:

Bilmem niçin güzeller,
Uşşaka naz ederler?
Görmektir ihtiyarı:
Sevmektir ızdırarı

sözlerini terennümden kurtulduğunu görmedik.

[1] İngiliz tarihçisi meşhur «Wells» «cihan tarihinin umumî hatları» adındaki değerli eserinde Hazreti Muhammed'in «ben de sizin gibi insanım, sizden farksızım» sözleri üzerinde ısrarla durmak sayesinde esatirleşmekten kendisini kurtarmış olduğunu meth ve sitayiş makamında söylüyor. «Binaenaleyh bir varlığı olduğu gibi tanımak «realite» dir.

Aşk odu evvel düşer maşuka, andan âşıka,
Şem'i gör kim yanmadan yandırmadı pervaneyi
gazelini çok sever, çok okurdu.

10— Dinleme sanatı!

Bir mecliste bu yoksa söz de, saz da, okuma da hederdir. «Dinlemek sanatı» okumak sanatı derecesinde yüksek ve okadar önemlidir amma ülkemizde bunun ma'kûsunu çok görmekle üzülmekteyiz.

Dinleme sanatı, kısaca, şunları ihtiva eder:

I. Anlayış, yapılan sanatı anlayanın karşısında artist coşar. Böyle bir dinleyici, onun için neşe kaynağıdır.

II. Bilhassa Kur'an okunurken nasıl müeddeb oturulacağını bilir. Camilerimizde bazı kimselerde çok kere görüldüğü üzere bacaklarını yayarak başı bozukça ve inadına terbiyesizce oturarak saygısızlık kaynağı kesilmez. O da okuyan gibi huzu' ve huşu' içine gömülmüş bulunur. Gözlerini yummuş, manevî âlemin mertebelerinde uçmağa başlamış olur. Zevk almanın, gasyolmanın, istağrakin neier olduklarını tanır. İşte böyle âşık bir dinleyicinin karşısında okuyucu berka döner, neşrienvar eyler.

III. Konuşmamak, esnememek, etrafa bakınmamak bu sanatın basit şartlarından. Hafız oturmuş, coşmuş, şakıyor. Öte yanda bir dinleyici nağra atarak esnemektedir. Şu tarafta iki kişi kafa kafaya vermiş konuşmakla meşgul. Vesaire. Bu gibilerin karşısında Neyzen Tevfik'in yukarıda yazdığımız kıt'asından başka okunacak şey yoktur.

Hoş, Hafız Sâmî, okurken böyle birşey olmazdı ya. Çünkü bir kere o lâhutî ses kimsede konuşma sermayesi bırakmaz. Sonra o, böyle bir münasebetsizi azarlar, herifi oraya geldiğine pişman ederdi.

Elhasıl, bu gibilere okumak, argo dilindeki mânasınca caiz ise de, bizim ağızımızdaki mânasınca aslâ caiz değildir.

şürur gibi hayvanî duygulardan tamamile soyunmalı ve soyulmalıdır. Ruhaniyet ve maneviyet âleminin isterine göre en samimî mânada ve kemali tevazuu anlatır bir tavır almalıdır. Kur'anı Mecidin ulviyet ve şerafetine yürekten inandığını sapsağlam anlatır bir kılık ile oturmalı. O sırada yaptığı işin değer ve önemini hakkiyle idrâk etmiş olduğunu karşıdakilerine sıdk ve samimiyetle anlatmalıdır.

Kur'an okumaktan maksad, tehyic ve teheyyc ise bu amaca böyle varılır. Yapmacıklı okuyuşlar, şumarıkça tavırlar, çirkin bakışlar, iğrenç jestler, hulâsa etrafi süzerek ve kontrol ederek terbiyesizce bulunuşlarla. Hazreti Kur'anı okumanın arasında ilgi bulunmak şöyle dursun, bu işte büyük vebal de vardır.

Şu da var: Sırf para çekmek maksadiyle Kur'an okumada samimiyet anlamı bulunamayacağı gibi feyizleşme de olamaz. Böyle birinin bağırması, bunu bilen hiçbir kalbi harekete getiremez. Okumaktan maksadların başında «ilâhî bir vazife yapmak» kaygısı bulunmalıdır. Ötekiler sonraki mahsuller olabilir.

Gelelim Hafız Sâmideki samimiyete.

Denilebilir ki merhum, bu işte bütün eşlerine üstündü. Okumağa başlamadan dize çöker [1] sağ dizine koyduğu sağ avucunu yumar. Sol dizindeki elini muntazam açarak dizinin üstüne uzatır. Gözlerini yumar. Bütün yüreği, bütün samimiyeti ve bütün akşkiyle okur idi. Bağrındaki yangını başka göğüslere aşılar. Bir şule olur, her yanından uçan pervaneleri yakar durur.

[1] Diz çöker tâbirini yanlış görüyorum. Bazı genel yanlışlarımız vardır ki kimsenin kritiğine uğramamış. Bazan ise zihnin bir tarafına çarpıyor, bir de görülüyor ki söz yanlıştır. Az veren candan, çok veren maldan verir» sözü de böyledir. Cebelemiş bir zengin var, vermiyor, verse de pek az veriyor. Sözün yanlışlığını bu misal isbat eder. Bence o atasözü şöyle olacak: azdan veren candan verir; çoktan veren maldan verir.

«Diz çökme» tâbirinde belki «ses düşmesi» olayı vardır.

Sâminin aşkındaki plâtonik kısım değil, mecazi kısım, hep kara sevda şeklinde geçmiş, zavallıda huzur ve rahat denilen şeylerden eser bırakmamış, gece sabahlara kadar uykusuzluklara, türlü ıztırapların doğurduğu bin bir çeşit âlâm ve ikdara sürüklemiştir.

Birgün Sultan Selim kahvesinin bahçesinde oturuyorduk. Sâmî durmadan inliyor, ağlıyor, dayanılmaz cefalarla pençeleşip duruyor. Aşkın hicranına düşmeğe lâîyk olmıyan bu büyük adamın şu acıklı haline yüreğim parçalandıkça parçalandı. O sırada şunları yazıp kendisine vermiştim. Öldükten sonra metrûkâtı arasında bulunan o değersiz yazılarım şunlardır:

Noldun, a gözüm Sâmî! neden böyle bunaldın?
Dünya yıkılıp sen onun altında mı kaldın?. [1]
Bu yazılara onun cevabı, şunları mırıldanmak oldu:

«Cevri dilber, ta'n düşmen, sûzi firkat, zâf dil.
Türlü türlü derd için yaratmış Allahım beni.

Hafız Sâmî, sultanî aşkın da sembolü idi. Hersekli Arif Hikmet Beyin:

[2] Aşk derler, sinede bir ateşin derya yatır.
sözü sanki Sâmî hakkında söylenmiş idi. Na't okurken «Ya Resûlallah» rediflerinde döktüğü yağmur gibi göz yaşlarını unutmayanlar daha yaşamaktadırlar.

Büyük Türk ve İslâm şairi üstadımız «Âkif» in «Neciden Medineye» başlıklı şaheser şiirinde görülen âşık Sûdanlı Sâmîye benzer. Onda yanan aşk ateşinin dumanı, hep «Muhammed» canibine uçar. Hafız Sâmînin ah ve figanları hep o sevgililer sultanının köyi vefabuyuna koşar. Muhammed! O büyük meş'ale kimi yakmaz? O siracimünir kimin içini tutuşturmaz. Fakat herkes, Sami gibi içini dışına dök-

[1] Manzume uzundu. Yine kaybettik.

[2] Bu «aşk» hecesinde «imale» vardır.

meğe muvaffak olamaz. Herkesin gözü, onun ki gibi içinin sadık delili olabiliyor mu?

Birgün böyle bir sohbet sırasında şöyle bir irtical vâki olmuştu:

Ya Muhammed! Ne büyüksün ki, senin nâmını ben,
Ne zaman yâda getirsem hemen insan olurum. [1].

Vuslat, aşkı öldürür. Aşk, hicran ile karakterini kazanıyor. Herşey birşeye âşık. Aşk da hicrana. Sâmi, sultani aşk alanında sevgilisini kucaklayamaz, bağırır.

Ezcüda yiha şikâyet minüked.

Mecazi aşk alanında cânânını yanında görür, yine fer-yad eder:

Vuslat, neme lâzım? Bana didârını göster,
Bir böyle saadet, bana kâfi mi değil âh?!

Aşkın büyük vasfı, ne istenildiğinin bilinmemesidir. Sâminin bu yüzden uğramadığı ızdırab kalmamıştır. Yalnız maddî sıhhatine değil, manevî sıhhatine dahi büyük yumruklar indiren bu hal, onun ölümüne kadar sürmüştür. Son yıllarında ruhunun geçirdiği elem merhalelerini bana anlatırken en üzgün bir tavır ile:

«İşte bu ızdıraplar, o şiddetli aşkların, o yakıcı sevdaların eseri.» demişti. Bunları söylerken gözlerindeki üzüntülü izler, korkunç alâmetler ve acıklı bakışlar henüz gözünden silinmemiştir.

Elhasıl, Hafız Sâmi, vücudunu meydana getiren macunun en kuvvetli unsuru «aşk» idi. O, aşktan yaratılmış bir şule, bir şerare idi. Ne yazık ki sınırlarını çok aşmış, kabına sığmayarak taşmış olan bu aşk, onu anormal vadilere sürüklemiş, bu yüzden o ilâhî sestten, o muhteşem okuyuştan kendisi de, etrafı da yaraşır istifade edememiştir. O en geniş mânada zengin varlık, her bakımdan büyük bir dar-

[1] Muharrir Acizin. Tasavvufcular, âdem, nâs, insan kelimeleri aralarında fark bulurlar. «insan» ötekilerin olgunlaşmışıdır.

lık içinde sendelemiş, bu durum altında o koca güneş sönüp gitmiştir.

Hafız Sâmi kendini yalnız Türkiyede değil, islâm, gayr-ı islâm, bütün dünyaya duyurdu. Lâkin en yakınlarını bile doyurmadan gitti, onun sesini duymuş olan kulaklara aruk ses beğendiremezsiniz. Onun, aşka dayanan yüksek okuyuşu ile parlanmış olan ruhlar, artık yeniden dinleyip parlamak kabiliyetinden mahrum kalmışlardır. Çünkü o, inliyerek dinlemeyi de, dinliyerek inlemeyi de birlikte alıp götürdü. [1].

9— Samimiyet.

Kur'an okumakta başarıya ulaştıran şartlardan biri de samimiyet, tevazu, huzu' ve huşu'dur. Hiç olmazsa okurken hüsnü hal, salâhibâl'dir. O sırada, istinadgâhını maneviyet yapmıyan, tevazu, hüsnü hal gibi fazilete götüren prensiplere dayanmıyan kimse muvaffak olamaz. Okuyucunun bir veli, bir müttaki, bir ma'sumi lâyuhtî olması şarttır demiyoruz. Çünkü böyle dersek, bütün tarih boyunca kulakların, Kur'an dinlemek zevkine muttali' olmadıkları iddiasına varırız. «Masumluk, lâyuhtîlik» gibi şeyler, zaten islâm akidesine alınmamış şeylerdir.

Biz diyoruz ve iddia ediyoruz ki Kur'an okuyan zat ne okuduğuna inanmalı, ona karşı gereken saygı tavrını takınmalı. Bu okuyuş sırasında hangi huzurda bulunduğunu kestirmeli. İnsanlığın kötü duygularından ve çirkin huylarından, büyük islâm kaynağının, şiddetle yasakladığı kibir ve azamet, hased ve rekabet gibi şeytanî, fiskî fücür, kin ve

[1] Derler ki: İnsanlarda güzel sese karşı olan incizabın sebebi ruhlar yaratıldığı zaman Tanrımız onlara bir soru sormuş: «sizin Rabbiniz değil miyim?» ruhlar, tenlere taallük ettikten sonra güzel bir ses duyunca hemen o ezeli sadayı hatırlar ve o tarafa akarlar. İnkâra değmez güzel bir düşünce. Ruhun olmadığı kesin olarak isbat edilmedikçe, aklın bediî hükümierine aykırı olmıyan bu gibi bediî fikirler ne diye inkâr edilsin?!

o nisbette muvaffak olamaz. Fakat mevlid ile gazelde fevkalâde başarıya erer.

Mevlid okumakla doldurduğu plâklar, sevinçle söyleriz, ellerde dolasmaktadır. Şurasını da hemen ilâve etmeliyim ki Kemal, o plâkları daha mükemmel doldurabilirdi. Daha şaheser bir iz bırakarak sanat âlemimizi daha memnun edebilirdi. Fakat plâkçıların acele etmeleri ve «ancak beş plâka sığdıracaksın» gibi tahdidleri ve «mutlaka filân günün filân saatinde okuyacaksın» yollu tazyikleridir ki «daha âlâ»nın meydana gelmesine engel oluyor. Oysa ki okuma gün ve saatini Kemal'in isteğine, plâk adedini okuyuşun icab ve seyrine bıraksalardı hiç şüphe yok, Kemal daha kemallî okur ve plâklar daha şaheser olurdu. Mafâhîh bunlara da şüktür, zavallı Sâminin böyle bir eserinin bulunmaması bizim için çok büyük bir eksiklik ve dağdırur.

Hâfız Sâminin eniştesi merhum «Hafız Süleyman Sâru-ri» namına kendi evlerinde bir mevlid okuduk. Ben ilk bahri okudum. Kemal velâdet bahrini. Hafız Sâmi yanıma gelip oturdu. Bir «yaratılmış cümle oldu şâdüman, gam gidip âlem yeniden blüdü can» dedi. Gözlerimi açtığım zaman oturanların benizlerinin kül gibi solmuş, ortalığın hayretten donmuş olduğunu gördüm. Bu halin biraz daha olgunlaşmasına «vecd ve istiğrak» denir.

Hafız Sâminin bu tarzda okumasına Kemal merhum gücenmişti: «biz onun evindeyiz. Bizi böyle mahcub etmek olur mu» dedi. Halbuki o sıralarda Sâmi, Sâmilikten istifa etmiş, hastayım diye okumamağa başlamıştı.

Kemal merhumun tahsili yoktu. Kelimeler üzerinde tasarruf yapamazdı. Bir mevlidde ben «indiler gökten melekler sâf sâf» mısraındaki «sâf, sâf» kelimelerini uzatmamıştım. Yâni «saff, saff» okumuşum. Bir hocalık yapmak azmine düşüp itiraz etti. Ben «hangi okuyuşun daha doğru olduğunu» kendisine sordum «sâf sâf» okumanın doğrulu-

lamış ve duygular şaşmıştır. Ağlayan, inleyen, donmuş gibi kalan, vecde uğrayan, râseye tutulan, istiğraka varan... hesapsız.

Tizlerde bu dolasmalar sırasında Sâminin karakterini örgütleyen iki meseleden biri: nağmeleri baştan savma değil, en olgun bir şekilde yapmasıdır. Sâmi ağzını açtı mı «yalama» işi sevmez. İşin hakkı ne ise onu büsbütün vermeden geçmez.

Diğeri, ne kadar tizlere çıkarsa çıksın. Hecelerin, intizamını bozmamasıdır. Bunları yukarıda da söylemiştik.

Sâmi böyle okurken, mabedin öte yanlarının durumu hakkında birkaç cümlelik açıklama faydalı olur.

Gerek doğrudan doğruya Müslümanlık, gerek Müslümanlığın emrettiği incelik adına büyük üzüntülere düşerek söylüyoruz: Camilerimizin içine nizam ve intizamın girmemesi mi matlûp? Bunu hâlâ anlıyamadık. Bu iş dün de böyle idi, bugün de. Belki yarın da böyle olacak.

Cümhuriyet çıkıncaya kadar, camilerde vâzetmek bir vesikaya bağlı değildi. Binaenaleyh, kim olursa olsun mabedin bir yerine oturur, din adına istediğini söyler idi. Eski idarelerin gevşeklikleri, idare namına yaptıkları seyyiat içinde bunun kadar başlısı ve kuyrukluysa yoktur. Bu yüzden halkımızın, dini İslâm ile olan alâkaları kökten çürütülmüş olduğundan haberleri olmadı. Bu konuyu, «Kur'an Nasıl Okunur?» da uzatacağız. Ölen Müftimiz «Hasan Fehmi» ile bu husustaki hasbihalimizi orada sunacağım.

Sâmi okurken Fatih camiinde en az otuz Of'lu hoca, ellerini önlerindeki tahtaya vurarak başıyor, en aşağı 20 Hafız, birbirlerini bastırmak için bütün avazlarının çıktığı kadar haykırıyorlardı. Bunlar hep aynı zamanda oluyor, mabedin içi, o sıralarda Şehzade camiinin avlusunda kurulan «Salı pazarı» ndan daha gürültülü bir hal alıyordu. Öyle bir hal ki Müslümanlığa samimiyetle bağlı bir duyguluyu ağlatır, bir din düşmanını ise kahkahadan öldürür.

Arkadaşlar! Bu kadar gürültünün, harılının içinde Hafız Sâmî'nin sesi, büyük kubbede tın tın çalacak kendini gösterir idi. Ben bu işe hayret ederim. Hem Hünkâr mahfilinin altı gibi kapalı bir yerde çıkan ses, o kadar cemaatin arasından süzülerek, o derece hoyrat ve haydut nâraları tepeliyerek koca kubbede kendini, hem de bütün vasıflarıyla göstermesi doğrusu şaşılacak bir işti. Ondan sonra, ondan başka böyle bir sesi dinlemedik.

Hafız Sâmî «Haccül haremeyn» dir. Haşa yollarında, Mısrda ve Hicazda meşhur Arap Hafızlarını kendisine hayran eylemiş olduğu hakkındaki rivayetler tevatür derecesindedir. [1]

Başkasından işittim, kendisinden tevsik eyledim.

Hazret. Bir zamanlar Yıldızda Hamidiye camiinde Gazi Osman Paşanın mukabelesini okumuş. O mukabeleye devam edenlerin kimler olduklarını artık düşünün. Adını hatırlıyamadığım bir zat, Mısırdan meşhur bir Hafız getirmiş. Yine adını unuttuğum bu Hafıza aynı camide okutmuşlar. Sâmî diyor ki:

Mısırlı Hafız o kadar parlak ve öyle bir lâhn ile okudu ki oradakiler hayran oldular. Ben de gâşyıldım. Osman Paşa «Haydi Hafızım! Sen de oku!» dedi. Ben kendimde değildim. Nasıl okumuşum bilmem. Gözümü açtığım zaman Mısırlı Hafızın gelip elini öptüğünü ve: «Lâ Hafıza illâ Hafız Sâmî!» dediğini duydum. Oradakiler gelip beni kucakladılar. Osman Paşa «Var ol Hafızım..» diye dua etti, sırtımı da okşadı.

Bu koca üstadâ âşık olan yalnız Gazi Osman Paşa gibi o zamanın büyükleri mi idi? Bugün Millî Şefimiz İsmet İnönü Halıcıoğlu okulunda talebe iken Sâmî oranın imamı bulunuyordu. Bu Türk bülbülünün arkasından hiç ayrılmayan talebeden biri de o idi.

[1] Hali tercümesinde buna dair bir misal vermiş bulunuyoruz.

Hafız Sâmîye rakip olamıyan, böyle davayı zihnine yaklaştırmış olmiyan, ancak, onun zamanında okuyuculuk alanında ün salmış bulunan birkaç şahsiyetten kısaca, bahs ederek hatıralarını taziz etmek, hem arkadaşlık, hem meslek isteridir.

Hafız Kemal.

Bu meşhur okuyucumuzun muvaffak olduğu branj bihassa «mevlid» idi. Kemaldeki ses, pestleri kaba, tizleştikçe

Hafız Kemal

incelir, davudî, müsait, oynak, falsosuz, çok tatlı, hulâsa. çok makbul bir sestir. Nağmelerindeki asalet, yağdan kıl çeker gibi zarif uzatmalar, ve pek tatlı kavisler, doğrusu her türlü sitayişî nüstünde idi.

Ancak, bazı heceleri yalama geçer, Sâmî gibi, kelimeleri berrak söyliyemezdi. Güfte okuma tavrı böyle idi.

Kur'an okumaz, okuyamaz. Bestelenmiş eserlerde de

fız Osman merhum ise, malûm, ayık gezmez, temiz ağız da kullanmaz. Türlü kelimelerle Sâmîyi küçültmeğe çalışır. ise de dilinin altında Sâmîye karşı büyük bir kadirşinaslığın gizlendiği sezilirdi.

Hafız Osmanı da çok severiz. Fakat Hafız Sâmî ile gecemiz, gündüzümüz birlikte, beraberlikte geçmiş olduğundan onu daha yakından, daha müfredatlı elhasıl; daha candan tanırız.

Mevlid bahsine de son verelim. Şunu bir daha söyliyelim:

Başta Osman olmak üzere Kemal, Rıza, Süleyman, Burhan ... gibi son sistem güzel okuyanları tanıdık. Ancak şu neticeye varmaktan bizi hiç birşey menedemiyor ki bütün mânasile ideal mevlid okuyuculuğu, tatbik alanına Hafız Sâmî getirdi, o yaşattı ve yine o götürdü vesselâm.

Hafız Sâmînin iyi zamanlarında ona rakip olabilecek, bir tek okuyucunun, «Şaşı Hafız Osman» olduğunu birkaç kere söyledim. Ülkemizde bu üstadın da izini kovalayan bir çok âşıkları vardır. Sesteki zenginlik ve parlaklık, okuyuştaki hasmet, doğrusu, her türlü sitayişin üstündedir. Mamafih, Osmanın bazı nağmelerinde «Goy goy» eserleri sezilir. Goygoy, nağme çevrilirken hançerede «g» harfine benzer birtakım seslerin duyulmasıdır.

Osmanı en iyi taklid eden, hanende B. Fehmidir. Osmanın da plâkları vardır. Bu plâklar, iptidai olmakla beraber Osmanın nasıl şaheser bir şantor olduğunu anlatabilirler.

Osman, Sâmî gibi, boğazından geçene dikkat etmezdi. içkiye müptelâ idi. Ahlâkında huşunet vardı. Söz dinlemezdi. Bu yüzden, altından direk olması gerekirken elîm bir yokluk içinde hayat geçirirdi. Gençliğini böyle gaflet içinde geçiren Hafız Osmanın son zamanları pek acıklı oldu. Bu şerait altında ölümün davetine icabet etmek zorunda kalmıştır. Başka bir cemiyet olsaydı, Osmanı sefaletin pençesinden kurtarırdı diye bir «ses» yürekleri yakmaktadır.

Bu büyük şantözümüzün okuyuş menkabeleri çoktur. Daha fazlasını yazmak daha büyük bir fayda güvenlemez. Ancak, burada şu hakikatı söylemeden de geçemiyeceğim:

Bundan 18 yıl kadar önce, Sâmînin Fatih caminde ara-sıra okumağa başladığını söylemiştim. Bu sıralarda Enderunlu Hafız Hüseyin — ki zavallı, «Deli Hüseyin» ünvanıyla

Deli Hüseyin denmekle maruf
Enderunlu Hafız Hüseyin

şöhret verdi—de ötekinin, berikinin desteklemeleriyle muhtelif yerlerde okuyordu. Halk, acayıptır. Hareketlerinde bazan muvazene bulmak için ne yapsanız maksada eremezsiniz. Bir Deli Hüseyindir gitti. Delinin arkasından, kudurmuş gibi demiyelim de çıldırmış gibi koşan sürüler görüldü. Kemiyet bakımından geniş bir hacme malik olan bu kalabalık, keyfiyet, yani anlayış alanında elbette çok zayıf, âdeta cılızdı. Anlayışlarıyla, akıllarının erişleriyle ve zihin-

lerinin varışlarıyla değil, sırf öteden, beriden duyularıyla hareket ediyorlardı. Bunlar içinde, Deli Hüseyin'i, Hafız Sâmî'nin üstüne çıkararak bile görüldü.

Bu hayret verici mesele hakkında benim fikrim şudur:

Deli Hüseyin, Allah için, Ehli Kur'an'dı. «Artikülasyon»a belki Samiden çok çalışmış, yine belki bu işe ondan çok bağlılık gösteriyordu. Fakat her ikisinin genel durumlarını göz önünde bulundurarak bunlara bir tahataravalli oynatsak daha ilk bakışta Hüseyini uçmuş görürsünüz.

Hüseyin'i takdir ederiz ve öyle güzel bir okuyucumuzla iftihar eyleriz. Fakat Sâmî gibi bir Everes ile tepeleri ölçmeğe kalkışmaktan saygısızlık duyarız. Elinde ölçme pergesi olmıyanların sözlerini de dinleyemeyiz. Mesele, sırf «keyif» işi değildir. Sanat işidir. Her sanatın ölçüsü vardır. Her ölçüde kullanan bir usta vardır. Söz herkesin değil, ancak ustanındır.

Deli Hüseyin'in o derece sevilmesinde deliliğinin de tesiri vardır. Sonra Hafız Sâmî'nin o sıralarda nasıl bir tesir altında kalarak, nasıl bir buhran içinde yuvarlanarak okuduğunu hesaba katmak hem hakikat, hem nasafet işidir [1]

[1]. Bunları söylerken, Hafız Hüseyin merhumun maneviyeti karşısında titrer gibi oluyorum. Kendisini çok sever ve takdir ederim. Birinci sınıf Kur'an okuyucularımızdan olduğunu, hakkal'insaf, itiraf eylerim. Ancak, onu Hafız Sâmî'nin üstüne geçirmek şöyle dursun, yanına oturtmayı dahi o insafa aykırı bulurum. Zaten «Deli Hüseyin» değil, Enderunlu meşhur «Hafız Hüseyin» dahi bu işe, Sâmî ile boy ölçmeğe hem girişmez, hem giristirmez. Mevlâmız her ikisine de rahmet aylesin.

doğrusu, Sâmiden sonra yalnız sönük değil, yavan da kalmıştı.

Miraca yine Sâmî çıktı. Artık nasıl okuduğunu anlatmak için ben kelime bulamıyorum. Çok güzeldi desem, az gelir. Fevkalâde idi. desem birşey söylemiş olmam. Ne diyeyim? Bilmem. amma Mimar Sinan'ın yaptığı kubbenin dinlediği ve inlediği ilk ve son ses olsa gerektir.

Sâmînin hemşiresi «Sıdika Aktürk» der ki:

«Ağabeyimin okuduğu mevlidlerden birkaçı ile hakikaten iftihar duydum. Bunlardan biri 1317 de [1901] Zeyrek'te kilise camiinde okuduğu mevliddir. O gün o cami kalktı kalktı oturdu idi.»

«Meşrutiyet yıllarında idi. Esad Efendinin tekkesinde bir «surei mülk» okudu. Dervişler öyle bir hâle geldiler ki dizleriyle kütür kütür tepinmeğe, kendilerini yerlere vurmağa, bağırıp çağırmağa başladılar. Semahane gürültüden bambaşka bir hale girdi. Herkes çıldırmağa gibi idi. Vaziyet çok kötüleşti. Şeyh Efendi yüksek sesle «Fatıha» diye bağırıp okumayı kestirmek zorunda kaldı.»

Ne diyelim, ne söyleyelim?. Hafız Sâmî, mevlidi Kur'an'dan da iyi okurdu. Kur'anda ne de olsa taşkınlık yapmaktan korku vardı. Mevlidde ise Sâmî sesinin olanca kudretini göstermeğe muvaffak olurdu.

Sâmînin bir tek rakibinden, Hafız Osmandan sırası geldikçe bahsediyoruz. O da en mükemmel şekilde okuyor. Ancak Sâmînin ağzı daha ilâhidir. Daha muhrık ve müessirdir.

Sâmî der ki «Behçet Efendinin tekkesinde bir gece Osmanla beraber mevlid okuduk. Ben nezleli ve neşesiz idim. O beni bastırdı. Fakat, filân yerde bir intikam aldım ki sorma.

İlgililer bilirler ki her meslekte, ileri gitmiş olanları birbirlerini istirkab ederler. Bu iki üstad da birbirini çekmezlerdi. Hafız Sâmî ona karşı daha nezih dil kullanır. Ha-

cilerimiz ise her iki «oldur»u «oldür» okuyup işin içinden çıkarlar! Halbuki «Vacib oldur» daki «dur» haber edatı = takı fiil, «Ol dürdanesi» ndeki «dür» inci mânasınadır. Birincide vurgu, «sol», ikincide «dür» üzerinde yapılmazsa mâna çıkmaz. [Vurgu, aksantonik demektir].

Sonra, Hafız Sâmînin «Vefat» okuduğunu ben gördüm. Vefat okuması için ısrar vaki olursa «Fahriâlem göç eyledi dünyadan» mısraiyle başlıyan manzumeyi okurdu. Netekim Meşrutiyetin çıktığı yıllarda Fatihte Kumrulumescitte okuyup cemaati birbirine kattığı Mevlidde bunu okumuştur. O mevlid, Sâmînin talim hocası ve Fatih semtinin çok sevdiği ve bütün İstanbulca meşhûr. aynı zamanda Hafız Kemal'in de kayınbabası «Hacı Kadir Efendi» nindi. Hacı Kadir Efendi şahsan çok sevinli, binlerce Hafız yetiştirmiş, asil, temiz, yetmişlik ve nurani bir zat idi.

Mevlâ bu büyük üstadı rahmet eylesin!

Sâmînin 1910 da Darülfünun gençlerine Süleymaniye camiinde bir mevlid okuyuşuna şahit oldum. Ben değil, kimse o revnakı, o ulviyeti tasvir edemez. Koca Süleymaniye, o kadar dolmuştu ki pencerelerin içinde bile halk, birbirinin üstüne çıkmışcasına sıkışmıştı. İzdihamı düşün. Fakat gürültü, uğultu değil, çıt yoktu. Kar'lar çocuklarını getirmeğe fırsat bulamadıkları için mabed tam bir dinleyici vasfını haizdi. Önce Sâmî okudu. Öyle bir okudu ki o parlak sesin kemerlere, kemerlerden kubbelere çarparak hasıl ettiği tesiri duyunca banî şöhretşiar Sinan ile Kahramanî namdar Süleyman'ın; bu semavi kubbelerde uçtuklarını görüyor gibi olmuştuk. Ah, o kudretli sesi şimdi hatırladıkça insanın içi, önüne geçilmez bir incizap ile mabedin o gününe doğru akıp gidiyor.

Velâdet bahrini Aksaraylı Hafız Cemal okudu. Onun sesindeki kuvvet ve vüs'at, herkesce müsellemidir. Lâkin,

HAFIZ SAMÎ — MEVLİD

Yukarıda demiştik ki: Bizde «okumak» mastarına mef'ul düşen eserlerden biri de «Mevlid» dir. Buracıkta hemen söylemeliyiz: Mevlid okumak, Hafız Samî ile geldi, muhakkak onunla yaşadı, şüphesiz yok onunla beraber gitti. Sâmî hayata getirip tanıttığını bırakmamıştır, beraber götürmüştür.

Mevlid okuma sanatı «Kur'an okuma sanatı» kadar müşkilpesent değildir. Biraz daha serbest olan bu işin başlıca şartları şunlardır:

- 1— Güzel, perdeli, disiplinli ses.
- 2— Musiki.
- 3— Edebiyata vukuf.
- 4— Edaya vukuf.
- 5— Bilgili ve mantıklı olmak.
- 6— Samimiyet.

Bu şartların rollerini yukarıda yazmış olduğumuz için burada tekrar tafsile lüzum yoktur. Yalnız iki şart hakkında birkaç cümlelik maruzatta bulunmamıza yol verin:

«Edebiyata vukuf» dedik. Çok mühim bir şarttır. Mevlid, manzum bir eserdir. Böyle eseri iyi okuyabilmek, «vezin» denilen «ölçü» leri bilmeğe bağlıdır. Bu olmadan o olmaz. Mevlid, on bir heceli mısralardan yapılmış bir mesnevidir. Fakat bunun vezni «aruz» mu, yoksa «hece vezni» midir?

Bu meseleyi Cevdet Paşa merhum «Kıyas» ta tamik

eylemiştir. Aruz vezni olarak alırsak, birçok «Zihaf» lara (1) düşmüş oluruz. Böyle zihaf lar eski eserlerde çok bulunduğ u gibi Ziya Paşa ve ondan sonraki Edebiyatı Ceditcilerin eş arından da çokluk görülmektedir.

Ş u halde «Zihaf» hastalıkları ile beraber bu manzume, aruz vezni üzerine yapılmıştır, diye kabul edebiliriz. Böyle olduğ u takdirde okurken taktie riayet etmek gerekir. Güfte taksimlerini bilmek, nağmeleri ona göre yerleştirmek icap eder.

Ş urasını unutmamalı ki bir manzumeyi nağmesiz olarak, inş ad şeklinde okumak ile nağmeli okumak arasında takti bakımından fark vardır. İkinci okuyuş ta bazı hecele rin uzatılması nağme muktazasıdır. «Zihaf olacak veya Türkçe kelimedir, uzatılmaz» gibi düşünceler tamamiyle hâkim tutulursa hiç nağme yapmağ a imkân bulunmaz.

Bilgili ve mantıklı olmak şartlarına gelince; bunlar olmadan insan, nasıl okuyorum, okuyacağ ım diye meydana atılabilir?..

Bir kimse beytin mânasını kavramazsa, kelimenin, terkiplerin mefhum ve müeddalarını iyice anlamış olmazsa neyi okur, nasıl okur?

Zamanımızda dinlemek felâketine uğradığımız Mevlidçilerin çoğ u «Hüdayi nabit» tir. Bu iş ten ekmek yer. Fakat iş e emek verme cihetine gelince tam kış ançtır. Bir çeş it

[1] Bazı edebiyat üstadlarımız «Allah âdın zikredelim evvelâ» mısraındaki «âd» ve «de» hecelerinin uzatılmalarına «imale» adını veriyorlar. Benim zannıma göre bunlar «zihaf» dır, imale değil, imale bir heceyi, iki hece yerine kaim olacak tarzda uzatmak veya iki sakin sesliyi iki hece olarak kullanmaktır. Fusûlinin:

Ş em' veş mahremi bezm eyledi ol mâh-beni
mısraındaki «ş em'» hecesi, iki sakin sesliysile iki hece hükmündedir. İmale var demektir. «mâh» da da bu imale sanatı vardır.

Muallim Nacinin:

Allah nedir? deyince gafil,

Allah deyip hamuş olur dil,

beytindeki «Allah» ların uzatılmaları tam imaledir.

Buna cevap olmak üzere aşağıdaki fıkrayı nakledeyim:

Eskiden «edebiyat» denilen ve bugün «yazın» adını takınıp okullarda okunan kitaplara «Mevlid» tan bazı parçalar örnek olarak konmuştur.

Bir gün, bu dersle ilgili olan ş airi ş öhretş iar, birçok konularda hakikaten vayedar Kemal Emin Bora ve daha bazı değerli arkadaşlar konuşuyorduk. Söz, Mevlid nazımı «Süleyman Çelebi» ye intikal etti. Üstat Kesriyeli Sıtkı Bey:

— Süleyman Çelebi, Peygamber aş ığı, bu aş ktı en Heri gitmiş bir zat... diye kendine mahsus cerbeze ve canlılık anlattı. Kemal Emin Bora, bunu tasdik ettiğ kte sonra özel edası ve güzel sadasıyla yavaş yavaş:

— Süleyman Çelebi! Âmineye:

«Yarılp divar çıktı nâgehan
Üç bile Huri bana oldu ayan

dedirtir. Ş u üç Huriyi, duvarı yarıp ta çıkartacağına kapıdan soktursa olmaz mı idi?.. dedi. Ben Süleyman Çelebi'ye vekillik yaptım:

— Yazında, yani edebiyatta söz söyleyen ne halde ise ve nasıl söylüyorsa onu aynen söylemek ve ancak öyle nakletmek şart değil midir? Üstad! Bunu söyleyen, kadın, hastadır, lohusadır. Sen hiç lohusa oldun mu, çocuk doğurdun mu? Lohusalık ağrılarına bir düş te bakalım, duvardan mı çıkaracaksın, yoksa damdan mı düş üreceksin, görelim.

Gülüştük. Cevap, hem iskâtî, hem iknâî düştü.

Hafız Sâmî merhum bu gibi mevlidcilerden değildi. O, arapçaya şöyle böyle vukufu olduğ u için, kelimeleri yanlış okumaz. İbarenin mânasını kavrayacak kadar tahsili vardır. «Ol sedef ten doğdu ol dürdanesi» mısraını okurken hem «teş bihteki zenginliği» anlar, hem de «ol» ve «dür» kelimelerinin ayrı ayrı bir kelime olup «Vacib oldur» ibaresindeki «oldur» ile hiç benzerlik tasımadığını bilirdi. Yeni mevlid-

Cenabı Hakkın Azraile «Âşık ile maşuk arasına girme» diye tevbihi, Cenabı Peygamber Efendimizin çuvallara bürünmesi, aklıktan karnına taş bağlaması vesairesi hakkında okunan hezeyanlara iki türlü cevap veririz:

1 — İn hâzâ illâ esatirülevvelin.

2 — Ey, türlü hasis kaygılar arkasından koşarak bunları okumaktan çekinmiyen Hafızım! Ne büyük günah işlemekte olduğunun farkında mısın?..

Ne o?.. Adam sen de!.. mi diyorsun?.. Lâkin, inanıyorsan düşün! Bir zaman gelir, sorarlar.

Ah koca muhit! Seni anlamağa çalışmam. Yetiştirdiğini görmek yeter.

M: Dinlenende bilgi yoktur, dinleyende ilgi yok (1).

Hint semayı benamından « Süleyman Şibli » hazretleri «Sadr-ı İslâm» adını taşıyan o şaheser kitabında Mevlidçilerin İslâm akaidine ne gibi esatir ve hurafat doldurduklarını sayıp dökmektedir.

Bence bir mesleği dışarıdaki düşmanların hücumları değil, içerideki saygısızların saldırımı yıkar.

Aç durduğu, aklıktan karnına taş bağladığı... anlatılan şahıs kimdir? «El'izzetü lilâhi ve lirasülühi ve lilmü'minin.» meşalesi elinde olarak ortaya atılan ve insanlık âlemine ideal insanın nasıl olacağını göstermeğe geldiğini söyleyen o büyük adam mı? Allah Allah! İnsaf etmeli, Tanrıdan korkmalı be!

Azrailin, Fatıma'ya görünmesi ve onunla konuşması gibi hâdiseler, ancak esatir ve hurafata hevesli ağızlarda dolayan uydurma şeylerdir. Bunları İslâm dini reddeder.

Ama denecek ki «Velâdet bahrında Hazreti Âmine'nin gördüğü melekler, nurlar vesaireler de böyle değil midir? Onlar hurafat olmuyor da Vefat bahrındakiler neden oluyor?..»

[1] - Muharrir: Acizin.

kara borsacıya benzer. Emeksiz yemek o demek değil midir?.. Edebiyat bilmez, gramer bilmez, büyük, küçük «ses oyumu kuralları» ndan haberi yok, okuduğu kelimenin doğrusu, yanlış hangisidir, oralı değil. Böyle bir kara borsacı müzik te bilse sanatkâr sayılmaz.

Bir iki misal:

1 — «Allah adın zikredelim» i «idelim» okur. «Ede-lim» dir. İtmek başka, etmek başkadır.

2 — «Vacip oldur» u, «oldür» okur. Doğrusu: «Oldur» dur. Kelime kalındır.

3 — «Hem ana çok kıldı o lûtfissicûd» mısranının mânasını, kendikendine anlamaktan âcizdir. Çünkü kelimeler üzerinde tasarrufu yoktur. Mânalarını anlamayınca lafızları da doğru okuyamaz. Bu mısraın doğru okunuşu:

«... ol lûtfissicûd.»

Mısraın mânası: Ol lûtf sahibi olan Tanrı, ona, yani Âdeme cud ve sehayı çok kıldı.

4 — Edebiyatta «imale» nin ne demek olduğunu bilmeyen, «sit...» deki uzatmadan ne anlar?

5 — «Âmine» kelimesini «Emine» okuyanların sayısı çoktur. Kamusta Asım Efendi, «Âmine, sahibe» veznindedir, diyor. Şu halde Fahriâlemin validesinin adı «Âmine» dir. Emine değil.

6 — «Valih» kelimesini doğru okuyan Mevlidciye rastlamıyoruz. Eski yazı ile yazılan o kelimenin şekli gözleri aldatarak «Vâle» diye okutuyor. Hafız Recep, Hafız Kemal gibi en meşhurlarımız bile böyle okurdu. Halbuki kelime «Valih» dir «hayran» mânasındır.

Bir yerde Mevlut okudum. Bugün «Tekirdağ» müftisi olan «Hafız Hüseyin» o zaman Eyüp camiinde imam idi. İlmi olan bu zat «Elhamdülillâh, (valih) kelimesini doğru o-

kuyan bir Mevlidciye rastladım.» demişti. Bakınız, ne günlere kalmışız ki basit bir kelimeyi doğru okuyor diye birini tebrik ediyorlar. Buna önce hayret edilir, sonra da esef!

7 — Âmine, valih gibi lûgata bakmakla dahi öğrenilmesi mümkün olan kelimeleri söylemekten âciz bulunan bu zevat, «Bir acep nur kim güneş, pervanesi» mısraındaki yüksek mânâyı, çok zengin teşbihi nasıl anlasınlar?

Bir kere «nur» hecesini öyle uzatırlar ki zihne «imale» çeşnisi verirler. Bu, bir eksiklik ve bilgisizliktir. Nurda yapılmak istenen nağme, başka bir hecede yapılamaz mı?..

Sonra, asıl mühim olan yer: «... güneş, pervanesi» sözünde «güneş» kelimesini virgülsüzce okumak suretiyle «güneş pervanesi» kelimelerini bir «izafet terkibi = isim tamlaması» şekil ve ruhuna sokarlar. Bu takdirde o parlanta şüirdê mâna kalmaz.

8 — Mısralara fazla kelime katarak mısraı mevzunı, nâmevzun yapar.

«Rahmeten lilâlemindir Muhammet Mustafa» der. Güzel amma «Muhammet» kelimesini oraya ne diye kattın a nazhım?! desen, «Mustafa» nın yanına yakışıyor. Çünkü o da onun adıdır...» der. Peki! Hazreti Muhammed'in daha başka adları da yok mu? Kur'an'da «Ahmet» te, «Mahmut» ta ona ad olarak söylenmiştir. O halde neden «Rahmeten lilâlemindir Ahmet, Mahmut, Muhammet Mustafa» demiyorsun?.. Senin düşündüğün «nükte» yi acaba Süleyman Çelebi düşünemez mi idi?..

Bu bilgi meselesi hakkında bu kadar «intikad» yeter. Bir «Mevlid şerhi» yazmak çok gereklidir. Zira görüyoruz ki meslek, bütün bütüne ölüp gitmektedir.

Yukarıda, bilginin yanına bir de «mantık» kelimesi koymuştuk. Bunu niçin koyduk? Arzedeyim.

Birkaç yıldanberi, okunmakta olan Mevlidlerde bir takım mantıksızlıklar yüz göstermeğe başladır. Birinci bahir-

de kaside, ikinci bahirde mersiye, üçüncü bahirde «Vefat» a ait bir kaside... okumak gibi münasebetsizlikler!

A mübarek insaf! Peygamberimizin daha doğmasından bile bahsetmiyen ikinci bahirde, onun torununun ölümünden bâhis mersiye okunur mu?.. Fahriâlemin, henüz doğuşunu anlatan üçüncü bahirde onun ölüm menakibinden bahseden kaside veya manzume okumanın ne kadar yersiz olduğunu sezmez misin?.. Ne yazık!

Çirçin ve sanat bakımından büyük bir gaf, incelenmiş zümre nezdinde ise mekruh bir kabalık olan bu hali, bugün, ne yazık ki yalnız türemelerde değil, oldukça okuyanlarda da görüp müteallim olmaktadır. Maksatları tıraşlanmamış, yükselmemiş ve olgunluğa doğru seyir kabiliyeti olmayan küteh binleri müteessir etmek, onları ağlatmak, gıya onlar nezdinde mevki edinmektir. Bu, ne tenezzül yahı! Bin ahmağın başında gezeceğine, bir âkilin ayağında dolaş, daha şerefli değil mi?..

Bu, kadınları, cahil ihtiyarları ağlatmak için türlü mânasızlıkta eserler okuma işinin büyük öncüsü merhum Hafız Recep'tir. Odur amma, bugün o da mezarından kalkıp kurduğu mesleğin aldığı çirkin cereyanı görse herkesten çok kendisi iğrenecektir.

Başta Recep olmak üzere bu ayardaki kimselerin gayretleriyle bir «Vefat bahrı» okunur. Bu bahra dair Süleyman Çelebi'nin eser yazdığı şüphelidir. Bugün elde dolaşan Mevlidlerdeki «Vefat bahrı» zaten münasebetsizliklerle dolu idi, gittikçe yapılan daha çirkin ilâveler manzumeyi öyle bir hale getirmiştir ki bunun tasvir ederek anlattığı şahsiyet ile bütün insanlık âleminin medarı iftihar, büyük şereflerin, izzeti nefislerin, hulâsa en olgun mânada rifatlerin sembolü olan Hazreti Muhammet Mustafa'nın hiç bir ilgisi yoktur.

Azrailin gelip Fatuma ile konuşması, Hazreti Muhammedin son zamanlarda Azraili «çekil aradan» diye koğması,

Hafız Cemal ile Süleymanın bir «ezanını» Süleymanın o şaheser gazellerinden birini olsun taşımadığı için «plâk âlemi»nin iki yakası bir araya gelmez. Ne yazık, müzik alanında millî varlığımız, bu en parlak, estetik bakımdan en yüksek zenginliklerden mahrumdur.

Süleyman deyince içimiz kan ağlıyor. Allah bu oğlumuza, bu arkadaşımıza ve bu büyük şantörümüze gani gani rahmetler in'am buyursun!

Burada şunu söylemeyi unutmuyalım: Bu Süleyman yıldızı, «Hafız Sâmî manzumei şemsiyesi» ne bağlı idi.

Hafız Bürhan.

Bizim müzik hocamız «Hafız Cemal» Hafız değildi. Çocukken, başlamış ve bırakmış. Hafızlık unvanı, üzerine yapışıp kalmıştı. Hafız Kemal de böyle. Süleyman hiç başlamamış. Bürhan, her cüzden iki buçuk sahife ezberlemek suretile camilerde mukabele okumak imkânını bulabilmişti.

«Hafız» kelimesinin uğradığı belâyı yukarıda söylemiştim.

Bürhan arkadaşımız birçok kimselerce sevilmemektedir. Bunun sebebi bir ince anlayışa dayanmaz. Bence, Bürhan çok okumak suretile kendisini ibtizale uğrattı ve kulaklar üzerinde bir «usanç» yarattı. Bunun da sebebi, para aşkını çok benimsemiş olması idi.

Bence Bürhan, zengindir. Bilhassa hafif ve oynak şarkıları herkesten mükemmel okur. Kur'an okumasını saymayalım. Lâkin Mevlid, gazel, şarkı okuma işlerinde Sâmiden ve Osmandan sonra gelen sınıftadır.

Bürhan, mazbut bir hayata sahipti. Sefaletе düşmemiştir. Parayı sever. Osman gibi eli açık, cebi delik değildi [1].

[1] Sâmî çok tokgözlü ve cömert bir şahsiyetti. İsteseydi 1925 den 1946 ya kadar yüz bin liralık bir servete sahip olurdu. Bunu, adı geçen yazımızda yazmıştık.

Osmana gelince, bu da öyle idi. Bu adamlar parasız gezerler, ceplerine almak isteyen altın oluklarını ellerile tıkarlardı. Birgün Sultan Mahmud

şunu iddia etti. Ben «saff» kelimesi ile «sâf» kelimesinin mânalarını izah ettim. Gökten inen melekleri anlatırken «saff, saff» demenin lâzım olduğunu anlattım. Kabul etti.

Kemal merhum, müziğe pek âşina değildi. «Kaynak» onun hakkında «yalnız başına usulî ile bir şarkı okuyamaz» derdi. Doğrudur. Fakat okuyuşu şâhâne idi. Kim ne derse desin!

Bir Said Paşa imamı vardı. Bizden evveldir. Tanımıyoruz. Adını iştiriz. Hoşmeşreb bir zat olduğu söyleniyor. Musiki tabiatının yüksek ve ince olduğu rivayet edilmektedir. Onu tanımış ve dinlemiş olan bir zat «Hafız Kemal»e der imiş ki «sen, tıpkı Said Paşa imamı gibi mevlid okuyorsun.» bu rivayet, bizzat Kemaldendir.

Kemal, son zamanlarında tutulduğu «kalb» rahatsızlığı'nın elîm ıztırapları içinde hayli zaman kıvrandıktan sonra Tanrının rahmetine kavuştu. Kabri, Sâmînin kabrine yakın ayak tarafındadır. Meşhur şairimiz «Bakî»nin kabri ile yanyanadır. Bu değerli okuyucumuz, henüz genç iken, daha çok zaman şakiyıp nice gönüllere feyiz vermek iktidarında iken o mühlik kalb yüzünden yürüyüp gitmesi yüreklerimizi yaktı.

Mevlâ rahmet eyliye.

Hafız Cemal. [Aksaraylı] Bu, ses bakımından nadir bulunur arkadaşımız, Kur'an da okurdu. Fakat, okumasa daha iyi olurdu denebilecek tarzda bir okuyuşu vardı. Mevlid ve gazelde Sâmî ve Osmandan sonra gelen «sınıf»a dahildi. Bestelenmiş eserleri, usulüne uygun olarak okuduğuna şahid olamadım. Fakat, değerli okuyucularımla Bu Hafız Cemalin, Sâmînin de, Osmanın da üstünde bulunan bir «branj»ı vardı: Ezan!

Ezan okumada Cemal, şüphe yok, Bilâlisâni idi. Kur'an ve mevlid okuma işi nasıl, Sâmî ile gitti ise «Ezan» cılık da Hafız Cemal ile gitmiştir.

Cemal. Aksaray Valde camiinin minaresinde, dirseklerini şerefenin kenarına dayayıp başını elleri arasına alarak ezan okumağa başlayınca bütün muhiti bir hayranlıktır alırdı. Ezan bitinceye kadar evler, yollar, meydanlar mut-

Aksarayda valde camii başmüezzini
Meşhur Hafız Cemal

lak bir sükûnet içinde kalır. Tramvaylar cereyan kesilmişcesine oldukları yerlerde dururlar. Arabalar yürümez olur. Pencereleer açılır. Türli yaş ve cinsten başlar dinleme aşkıyle minarelere, sesin geldiği yöne çevrilir, dükkânlar, ma-

Minareden çıkıp etrafa dağılan ses dalgalanıyor, lâmekânî bir kılığa girerek yükseliyor, gökierde dolaşıyor, ufuklara gömülüyor.

Bir gece ezanı «uşşak makamı» ndan okuyor. Türliü orijinal nağmelerle carucıvarı büyülüyor. «Hayyealessalâh» [bugünkü ezanda: haydin namaza] da yaptığı bir nağme, 20 yıldan fazla hâlâ kulağımdadır.

Malûm ki ezanlar, akort ne olursa olsun, ikinci yüksek oktavda okunur. Bu oktavın da tiznevası en çok kullanılan perdedir. Süleyman bu gece ezanı «uşşak makamı» ndan okuyor. Akort alabildiğine tizdir.

«Hayyeâlessalâh» okuyor. Tiznevayı uzattıkça uzattı. «Artık ses bitti, şimdi bırakacak» dedik. Tam bu sırada «tizla» perdesi üzerinde bir «çarpma» yaparak birer «dörtlük» imtidadlarla sol, fa, mi'den nevaya düşmez mi ve yine bir ısfahan çeşnisi yaptıktan sonra bu nevada parlak bir bırakışla bırakmaz mı? Bu çeşniyi kimsede, hattâ Cemalde de görmemiştım.

Cemal, ezanda türliü nağmeler yapar, fakat sesini titretmez idi. Süleyman bilâkis titrek sesle okur ve her istenileni yapar idi.

İşte Süleyman böyle bir harika idi. Bu da «okul mahsulü» değil, yaratılış verimi bir şantör idi.

«Minare» Süleymana bir ayda ancak üç günlük yiyecek verebiliyordu. Evkaf İdareimizde «Süleymanın ne olduğunu» takdir edecek kantar kırılmış, bozulmuştu. O, han yaptırır, hamam yaptırır, idaresini zenginleştirmeğe çalışır, fakat «Mabihitteşekkül» olan cami hademesini aç bırakırdı. Bu yüzden zavallı Süleyman kerizciliğe atılmak zorunda kaldı. Eline aldığı «tef» ile gazinolarda gazel okumağa koyuldu. O zayıf vücut, belki bu derece tazyika dayanamadı. Gırtlak bozuldu. Verem oldu. Bu parlak yıldızımız da genç yaşında, hayatına doymadan ve etrafını gerektiği gibi doyurmadan «gırtlak veremi» nden ölüp gitti.

Süleymanı bir gece Halıcıoğlunda «Abbas Bey» e götürdüm. Cemal de orada idi. Beraber ezan okuttum. Bu da ondan aşağı kalmadı. İşte bu Karabacak, Cemalin gösterdiği perdeleri göstermeğe muvaffak oldu. Hattâ diyebilirim ki bazı nağmeleri ondan da tatlı kaçmıştı.

Sultanselimli Hafız Ruza (1913 - 1329)

Sâminin ağzından çıkan bu sitayişler, Süleymanı anlatıyor. Fakat Cemalin ne olduğunu da belirtiyor değil mi?

Süleyman, bize geldiği gecelerde semtimizde bulunan Mehmed Ağa minaresinde birkaç defa ezan okuttuk. Bütün yollar adam doldu. Gelen duruyor, giden duruyor, dinliyor. Pencereleer açılıyor. Ortalık tılsımlı bir hava içine gömülüyor.

gazalar, kahvehaneler, boşanır ve boşalır. Herkes dışarı fırlamıştır. Yolcular durmuş, gidip gelme durmuş, iş gücü durmuştur.

Bu duranları sakın yalnız Türk ve müslüman sanmayınız. Hayır, bu dinleme işine, bu hayranlık faslına müslümanlar kadar Rumlar, Ermeniler de bağlanmıştır.

Cemal, ezan okuyor. Tizden bir perde. Uzun bir soluk. Kâh kahılaşan dalgalı bir ses ufuklarda yüzüp duruyor. «Allahü Ekber»[1]in lâfzı kulakları ve ufukları, mânâsı ruhları ve arşları titretiyordu. Hulâsa gerek lâfızdaki haşmet, gerek mânadaki ulviyet, o ezan için yaratılmış sesin dalgaları üzerinde gökleri dolaşıyordu.

Cemalin ezan ve salâsını dinlemek için uzak yerlerden gelip minare diplerinde bekleyenleri biliyoruz. Çok yerinde olan bu aşkın sahiplerini hürmetle selâmlarız. Bu âşıkların içinde hıristiyanların da bulunduğuna şahidiz. Hattâ ecnebi-lerden bile bilhassa Cemalin ezanını dinlemeğe gelenler vardır.

Bugün yaşamakta olan ve Hafız Cemalin minare arkadaş bulunan «Hafız İbrahim» anlatıyor:

Cemalin ezanını dinlemek için bir ecnebinin, yanında bir tercüman ile buraya kaç defa geldiğini bilirim. Avru-panın bilmem hangi şehirden olan bu zat, İstanbula geldikçe buraya mutlaka gelir ve Hafız Cemali dinlerdi. Bir gün yine b uzat, tercümanı vasıtasile bizimle konuştu. Hafız Cemale sordu:

— Ayda kaç kuruş alıyorsun?

Cemal, beş saniye düşündükten sonra cevap verdi:

— Ben yetmiş lira alıyorum [beni göstererek] bu arkadaş altmış beş.

Adam, hayretler içinde kalarak şöyle söyledi:

[1] Cemalin bu meşhur ezanları, Peygamberimiz zamanının ezanlarındaki kelimelerle-Bilâli-Habeşî'nin ağzından çıkan lâfızlarla okunurdu.

— Sen bizim memleketimize gelsen de bu sesle bir konser versen yüz binlerce frank alırsın.

Bu defa biz hayretler içinde kalmıştık. Oysa ki Cemal yalan söylemişti. O, o sırada otuz lira kâğıt para alıyordu, ben 25 lira.»

Yine İbrahim anlatıyor:

Mütareke günlerinde idi. Cemal bana dedi ki:

— İbrahim! bu gece seninle bir yere gideceğiz.

— Peki. dedim. Gittik. Şehzadebaşı'nda Merkez Kiraet-hanesinde oturduk. Biraz sonra «Haydi, kalk» dedi. Kalktık. Nereye? Ne bileyim? Cemal bu. Numaracının biri. Söylemiyor. Gittik. Yolumuz, biraz ileride köşenin başında bulunan İbrahim Paşa camii'nin minaresine uğradı. Şerefeye çıktık. Meğer o gece orada yatı ezanı okuyacakmışız. Okuduk. Cemal öyle okuyor ki oraların mahşere döndüğünü zaten alçak olan minareden iyice görüyoruz. Asıl mesele şurasıdır: o sıralarda İstanbul'da başları tuhaf külâhlı, sırtları geniş pelerinli İtalyan polisleri vardı. Biz ezan okurken bu polislerin, ellerindeki değneklerle bütün tramvayları, otomobil ve arabaları durduklarını ve arada ellerini kuvuşturup minareye bakarak kemali dikkat ve aşkla bizi dinlediklerini gördüm.

Millî Mücadeleyi müteakip, «Şehidlikleri İmar Cemiyeti» tarafından Anafartalarda mevlid okumak üzere davet edilmiştik. İlk yıl davet edilen Hafızlar şunlardı: Şaşı Hafız Osman, bu Hafız Cemal, Hafız Âşir, Sultanselimli Hafız Rıza.

Vapurumuz sabaha karşı Gelibolu önüne varmıştı. Tertip heyeti okuma heyetinden salâtüselâm ve ezan istedi. Salâtüselâmdan sonra Hafız Cemal bir ezan okudu. Aman Allahım, o ne ses, o ne okuyuş, o ne aşk? Sanki Hazreti Bilâl Hasebi kalkmış da huzuru Fahri âlemde «Allahü Ekber» diye tevhidi-göklere perçinliyordu.

şarkısını haftada üç gece mesketmek şartıyla üç ayda zor çıkarabildik.

Bu, böyle. Ancak, gazel okuma işine gelince; o bir ateş kesilir, etrafı yakar, o bir şulei cevvaledir, ortalığa hayretler saçar.

O ses nasıl güzel, müessir ve ilâhî bir sestir? Nasıl anlatmalı? pürüzlü gibi, nezleli gibi bir sada. «mansur» adını verdiğimiz saz, kabalarda bir «dem» çıkarır. Bu dem de isli, sisli birtakım çeşniler duyulur. Süleymanın sesinde de böyle çeşniler, yürekleri gıcıklayıcı formüller doludur.

Pestleri kaba, amma delici bir ton yok. Tizleştikçe, kemalinki gibi incelmez. Kabalığını muhafaza ederek ve son derece tatlı hamlelerle yükselir. Yükseldikçe tat artar, tizleştikçe kudret çoğalır. O kadar çoğalır ki, meselâ mansur akortunun tiznevası üzerinde on, on beş dakika durmadan okur da yorulmaz. Sesi parçalanıyor, fakat aczinden değil, güzellik jestleri yapmak istemesindendir. Sen, «ha şimdi patlayacak, ha şimdi çatlayacak diye hayretten haşyete geçersin. Lâkin o, daha yüksek perdelerde de türlü atlama nağmeler yaparak bülbüller gibi öterek dinleyenleri ağlata, aldata hiç umulmadık bir perde üzerinde pek sanatkârane bir durumla durur. Seni de şaşırtır, beni de. Süleymanın tavrı, Sâmi yoludur.

Bu ses nereden çıkıyor? Yarabbi! diye bu Süleymanın karşısında donup kalmamak mümkün değildir.

Süleymanın gazelleri hakkında hakikati anlatacak bir şey yazılamaz.

Cemalden sonra ezan okuyan o idi. Hafız Sâmi, kendisini çok sever. O kadar sever ki bu sevgi bazan kıskançlık şekline bile girerdi. Bir gece, Süleymanı alıp Sâminin evine gitmiştik. Süleyman gazel okurken Hafız Sâmi bizi bırakıp gitmişti. Bu hal, Sâminin, Süleymana karşı sevgisinin buhranını anlattı.

Öbüyük üstad, bu küçük pırlanta hakkında dedi ki:

Bunu tanıyışım. [1918].

Bir gün Selânikli meşhur «Kanunî Mustafa» [1] ile bir mecliste idik. Dedi ki:

— Dün gece Süleyman bir gazel okudu. Hayran olduk. Şaştım, segâh üzerinde kürdilî hicazkâr yapmaz mı? Müzik hocamız Hafız Cemal:

— Bile bile yapmamıştır. Bir tesadüftür.

— Tesadüf, mesadüf. Büyük bir sanat oldu. «...» udu bıraktı. Yapamadı.

Menfadan yeni dönmüştüm. Yenileri tanıımıyordum.

— Kim bu Süleyman? dedim.

— Müthiş okuyor. Hemen hemen Sâmîl.

Bir zaman sonra bu zatı bir düğünde dinlemek nasib oldu. Hakikaten, dediklerinden de üstün. Ufak tefek bir adam. Genç de, Kılıksız, kıyafetsiz birşey. İpince ve düğüm-leri sayılır bir boyun. Yumruk kadar bir kafanın altında küçük bir göğüs. Yarabbi, bu ses nereden çıkıyor?

Eğer «ses, cüsse ile mütenasip olarak çıkar» diye bir kaide olsa, Süleymanın sesini bu kaideye uydurarak ölçsek, bazı gebeşlerde Battal Gazi gibi bir nağra atan da yetmiş bin düşmanı öldürecek ses tasavvur etmemiz gerekirdi.

Ben onu nekadar sevdiysem o da beni o kadar sevdi. Sonra benden meşketmeğe kalktı. Fatih Çarşambasında komşumuz udi «refet» in evinde toplanmağa başladık. Haftada üç gece Üsküdardan oraya gelirdi.

Bu arkadaşta müzik öğrenmek kabiliyeti yoktu. Perdelerin isimlerini bile zihninde tutamaz. Usul vurmakta zorluk çeker. Şarkıları güç çıkarır. Meselâ: Şakir Ağanın rast-tan:

«Muvi julidem olubdur serd anka lânesi»

[1] Bu kanunî Mustafa, Atatürkün Selânikte mektep arkadaşı imiş. Bir gece sarayda beraber bulunduk. Koça Atatürk bazı çocukluk hatıralarını canlandırır, Mustafaya söyler, gülerler, bizi de güldürürlerdi. Tanrımuza ona da, ona da bol bol rahmetler!

Vapurumuzdan çıkıp her yana yayılan bu «tevhidin sadası» Anadolu, Rumili sahillerini boyluyor. Derelerde inliyor, tepeleri aşiyor. Koca kahraman «Süleyman Paşa» yı selâmladıktan sonra uğuldayıp gidiyor, Meriçlerden atıyor durmuyor, yuvarlanıyor, kendisine hiç yabancı gelmeyen bu mübarek ve masum, aynı zamanda mahzun ve mazlum ovalardan akıyor, her tepe ile öpüşüp dağlara tırmanıyor, bir an koklaştıktan sonra anlaşıyor ve ilerliyor. Nerelere? Uzaklara, kuzeyiere, budinlere, batılara: Adriyatiklere uzanıyor.

Cemalin ezanı, yalnız Anafarta kahramanlarının ruhlarını mı tâziz eyledi? O parlak mâzinin nurlu enginlerini selâmlamadı mı? O geniş, mütehassir ovaların yanık bağırarını okşayıp yelpazelemedi mi?

Cemalin o ezanı parlak bir tarihin, eşsiz bir kahramanlık hâdisenin başlı başına bir kitabı, belgesi bir destanı olmuştur.

Çok değerli üstadımız «Osman Ergin»in neşrettiği «Marif tarihî»nin beşinci cildinde bulunmak şerefini taşıyan yazılarımda «Hafız Cemal»in bu ezanından uzun uzadıya bahsetmiştim. Fakat, elbette muhik sebeplerden dolayı yazım tenkiha uğramış, Cemal hakkındaki paragraflar çok kısaltılmıştır.

Zavallı Cemal de öteki arkadaşları gibi pek acıklı bir durum içinde rahmanın rahmetine kavuştu. Hastalanan gözüünün birini çıkardılar. Gerek bunun verdiği, gerek türlü zaruretlerin yüklettiği sıkıntılar içinde hatmi enfas eyledi. Koca Evkaf İdaresi; minareler bülbülü olan bu zatı, son zamanlarda vazifeden affederek hayatını mehmaemken kurtaracak kadar bir maaş ile tatyip etmek kadirşinaslığını gösteremedi: Cemale, ayda yüz kâğıt verse idi; şüphe yok, Evkaf İdaresi hemen iflâs borusunu çalardı değil mi? O Evkaf İdaresi ki fuzulî yerlere acaba neler döküyor?

Ben salâhiyetli bir şahsiyet olsam, Aksaray valde caminin sağ minaresini «Hafız Cemal adına bir «anıt» olarak

ilân ederim ve minarenin bir yerine koydurduğum tunç levhaya «Hafız Cemal» ibaresini yazarım. Merhumu tanımak ve takdir etmek böyle olur. Evkaf İdaresinin değil, İstanbul değil, İslâm âleminin gözü, bir daha Hafız Cemal gibi bir ezancıyı zor görür. Biz arab ezancılarını da dinliyoruz. İlmin terakkisinin en nurlu ve feyyaz eseri olan «radyo» belki kırk bin kilometrelik bir genişliğe malik bulunan yer-yüzünü bir avuç haline getirdi. Oturduğumuz yerde aynı zamanda İstanbul da, Kahirenin de ezanlarını dinliye-biliyoruz. Hafız Cemalin ezan tarzındaki revnak ve cazibedarlık, ötekiler de yoktur. Biz ki «lâhni arab»a bayılıyor ve onlar gibi okuyabilmek için sevda çekiyoruz. Böyle olduğu halde Cemalin ezanındaki parlaklığı, ve çekiciliği ve ufuklara doğru dalgalanmaları, gökleri çatlatmaları, hülâsa, fevkalâdeliği onlarda göremiyoruz. Su halde Hafız Cemal yer-yüzü ezancılarının şampiyonu idi.

Ben yine, muktedir olsam Hafız Cemal gibi bir ezancıyı «İslâm âlemi» için «enternasyonal» bir «ezan okuyucu» yapar, tesis eylediğim «radyo» ile onu bütün dünyaya dinletirim.

Ezancı Hafız Cemal, bu kadar değerli, bu derece önemli bir şahsiyetti. Zaman, gafletlerimizden faydalanarak onun hâtıraları yüzünü de örtmekle meşguldür.

Biz, şimdi Cemalin ebediyyen gitmiş olmasından ziyade bundan sonra bu gibilerin gelmek ihtimallerinin, günden güne azalmakta bulunmasına yılmaktayız. Acaba bundan sonra İslâmın minareleri Cemal gibisini görebilecek mi? Ben kesin olarak cevap vereyim: Aslâ!

Görmeyecek. Çünkü o seste, o kabiliyette bir varlığı yetiştirmek hususunda Tanrımızın lûtfuna belki uğrayacağız. Fakat o varlık, artık minarede değil, belki bir sahnede görülecektir.

Evvelce bu gibi zevat, minarelere, mihrablara ve mahfillere sarılabiliyor, bunlar sayesinde o minareler nur saçıyor,

«Çingene» demelerine gelince: Bu isim de belki bu tip-ten alınmıştır. Bir de şöyle rivayetler var:

Birinci Cihan harbinde Eyübde bir evde okuduğu mevlid o kadar makbule geçmiş, dinleyenler üzerinde o derece tesir yapmış ki müteessir olmak, mütehassis olmak ve yu-muşamak mesleğinden uzaklarda bulunan bir bakkal bile coşmuş, huvarlık damarları gözölmüş ve kahramanca bir sesle:

— Hafızım! Kap gönder de sana piring ve tereyağı vereyim.

Demiş. O sıralarda, malûm, bu iki şeyin yalnız isimleri işitilir, resimleri görülürse de cisimleri tılsım perdelelerinin arkasına saklanmış bulunurdu.

Ertesi gün, Süleymanın gönderdiği kaplar, gelince, bak-kalın gözleri faltaşı gibi açılmış, adam, az kalsın çıldıraca-kmış. Çünkü tereyağı için 20 okkalık koca bir gaz tenekesi, piring için de 50 okkalık korkunç irilikte bir çuval.

Bakkal, tenekeyi yağlamış, çuvalı da dipleyip gönder-miş.

Süleymana «Çingene» unvanının izafesine «bebe» olan hallerinden biri bu imiş. İkinci bir rivayet de, gûya gittiği yerlerde cebe sığacak şeyleri oraya yerleştirmiş. Aksa-raylı Hafız İbrahim bunu anlattıktan sonra dedi ki:

— Bizim eve o kadar geldi, böyle bir halini görmedim. Çünkü alacak birşey bulamadı.

Süleyman, çocuk iken bayramlarda, vesairede beygir sürermiş. Çingenelik unvanı belki buradan da gelmiştir.

Arkadaşlar! Bu rivayetler, hep uydurmadır, espresyon-dur. Zavallının kılığı, yaramaz arkadaşlarının böyle çirkin ad takmalarına sebep olmuştur. Bir yıl, bana geldi, meşket-tik. Böyle bir halini sezmiş değilim.

Ben Süleyman hakkında burada şunu söylerim:

Karabacak, kuru dudak, Çingene, mingene, ne olursa olsun, Süleyman şaheser okuyucularımızdan biri idi.

Süleyman [Karabacak, Çingene diye maruf!]

Türk, isim takıncı bir millettir. Rus Çarı «Petro I e» «Ak bıyık», İsveç kralı Şarl XII ye «Demirbaş», Polonya kralı Ögüst III e «Nalkıran» vesaire gibi «lâkaplar» takmışlardır. Tarihimizdeki Öküz Mehmed Paşalar, Karagöz Mehmed, Tabanı yassı... paşalar, Zurnacı Mustafa Paşa-

Süleyman (Karabacak) 1930

lar... gibi türlü lâkaplarla iştihar etmiş sadrâzamlarımız vardır. Bu «telkib», padişahlara kadar uzanmıştır. Mehmed IV ü «Avcı Mehmed» sözü ile daha iyi anlarsınız.

Üsküdar'daki Valde camiinin müezzinlerinden olan «Süleyman» da «Karabacak», «Çingene» gibi adlarla şöhet bulmuştur. Bunu yapan, şüphe yok samimi arkadaşlarıdır.

«Karabacak» adı biraz da yakışmaz değildi. Çünkü merhum Süleyman, hakikaten hem kara, hem kuru bir tipti.

mihraplar feyiz veriyordu. Zira, bir kere minare, insan için büyük bir şeref kaynağı idi. Sonra, minare, mideyi deruyuyordu. Bugün ise Evkaf idaresi müezzinlere 39, imamlara 50 lira, günlük, haftalık değil, aylık veriyor. Kendi memurlarını ise bareme uydurarak zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde terfi ederken bir imamın aldığı bu 45 - 50 lira ile zamanın «geçim» ölçüsünün ne münasebette bulunduğu kaygısının semtine bile uğramıyor. Bunu yapan o müessesedir ki asıl müessisler, yani vakıflar, bıraktıkları serveti, Evkaf İdaresinin yazıcıları için değil, mabedlerde ibadet işlerini sağlayanlar için bırakmışlardı. İdare adamlarının refahı, hademe refahına nisbeten elbette ikinci basamakta gelir. Bu inkârı değil, tereddüdü bile iğrenç bir inad ifade edebilecek hakikat böyledir. Vesile mevkiinde bulunan İdarememurları, tersine olarak, refah içinde yaşamak çarelerine başvurur ve yaşarken öte yanda asıl gaye ile ilgili ve o gayeyi sağlayan imamlar, hatipler, müezzinler ve kayınımlar en çok bir haftalık bir geçim parasile bir ay geçirmek gibi neronca bir mükellefiyet karşısında bulunuyorlar.

Bu şerait altında kim imam olur, kim müezzin olur? Nerede bir işe yaramaz, başka bir iş yapamaz âciz varsa bundan sonra bunları minarelerde ağlarken göreceğiz.

Bundan yirmi sene evvel «elgazi» adı ile plâkları çıkan bir yahudi «müezzini» ile görüşmüştük. Atatürk'ün huzuruna kadar çıkmak kudretini gösteren bu zata Atatürk: «senin adın «Elgazi» değil, «Algazar» dır demişti. O tarihte Hafız Kemal, Süleymaniye camiinin baş müezzinliğinden ayda -zannederim 19 lira kâğıt para alırken bu Algazar Şişhanedeki «Senagon»un baş müezzinliğinden ayda iki yüz seksen lira almış.

İnsaf! Ey Evkaf İdaresinin uluları! Siz, bu meselede gafil değilsiniz, müteğafilsiniz. Sorumsuzluğunuz bu tegafülünüzü besleyip gidiyor. Lâkin, acaba hiçbir zaman gelmi-

yecek mi ki en korkunç bir suç olan şu hareketlerin hesabını vermek mecburiyeti sırtınıza binsin!

Ey koca şapka! Sen nesen? Ne için kullanılıyorsun? Ne için böyle başa geçiyorsun? Onu muhafaza etmek için değil mi? Öyle ise neden o başın derisini soyuyor, neden onu delik deşik ediyorsun?

Bu, nerede, hangi kitapta, hangi mantıkta görülmüş ki başkası için çalış, sonra o kendisi için çalıştığını aklıktan öldür, kendin patlayıncaya kadar ye, gebeşle.

Dediğim «Yevmi hesap» gelecektir. Burada değilse orada [1].

Hafız Rıza [Beşiktaşlı]

Bu değerli arkadaşımız hakkında yukarıda birkaç cümle yazmıştık.

Hafız Rızayı ilk defa «Fındıklı Meclisi meb'usanında» dinledim. Herkes bilir ki 1908 de Meşrutiyet ilân edilince Meclisi Meb'usan Ayasofyanın arkasındaki «Adliye Sarayında»—ki Sultan Mecid devrinde Darülfünun olmak üzere kurulmuştu. Meclis buradan Çırağan Sarayına taşındı. O güzelim sarayın yanmas üzerine «Fındıklı Sarayı» na [bugün Edebiyat Fakültesi] nakletmişti. Ben de çok meraklı bulunduğum için ara sıra bildik meb'uslardan «davetiye» alarak gider, müzakereyi dinlerdim. Hele «Mahmud Şevket Paşa merhum»un söyleyeceği günleri kaçırmazdım.

Böyle bir gün idi. Sarayın koridorlarını pek tizden ve pek güzel bir ses, bir ezan sesi çınlatmağa başladı. Meclis, teneffüs halinde idi. Bu ses Meclisi Meb'usan müezzini Beşiktaşlı Hafız Rızanın mübarek sesi idi. Ondan sonra kendisi ile tanıştık ve pek samimi dost olduk.

[1] Ben partizan filân değilim ha! sırf hakikat ve nasafet adına söylüyorum. Burası muallim Nacinin şu beytinin yeridir:

Vermez bize kasvet, hezeyanı mütevellî
Azâde seranız, ne müezzîn ne imamız.

Adaşımın sesi, tizlerde daha feyyaz, daha kudretli. Pestlerde ise, yukarıda söylediğim gibi — ki mevcut plâklarından da anlaşıldığı üzere— ara sıra falso yapar ve perde kayması bulunurdu.

Bu arkadaşımızın hayatı çok mazbut ve muntazam idi.

Beşiktaşlı Hafız Rıza 1928

Yetiştirdiği evlâtlarının tam hayrülhalef olduklarını sanıyorum.

Son vazifesi «Dolmabahçe camii» imamhâgî idi.

Rıza, Sâmiye çok hürmet eder, Sâmi de onu hakikaten severdi. Ne yazık ki daha ihtiyarlamadan bu değerli arkadaş da aramızdan ebediyetlere kaçırdık. Mevlâ rahmet eylesin!

hur ile asır arasında yani saat dokuza doğru okuyorlar. Badezzuhur Fatih camii şerifinde okuyup ondan sonra Beyazide gelerek ba'del asır dahi yerebatan camii şerifine gidiyorlar. Selâti zuhuru edadan sonra kütüphane kapısı cihe-
tindeki cemaat kâmilan dağıldı. Adeta hiç bir kimse kalmadı yalnız muharriri aciz ki saati mukabeleyi bilmediğimden hazreti kariin bunun için bir manii zuhur eylediğini bile meyasane düşünmeye başlamış idim. Sonra hakikat öğrenince bir şevki ümitvarane ile bekledim. Saat sekizden sonra Hafız Sami Efendi hazretlerinin kendisine mahsus olan cemaati birer ikişer gelmeye başladı. Evet kendisine mahsus olan cemaat: zira ikindi namazının henüz vakti olmadığından bu cemaat hazreti hafızın müstakitelâveti ve hayranı-mahareti olan bir cemaati mahsusadan başka bir şey olmaz. Cemaat ammi ne cemaat - o cihetten iki murabbai hınca hıncı doldurmak derecesinde çoğalan bir cemaat ki içinde her sı-nıftan adamı avr, kar gibi sarıklı ülemadan da var sikkeli, tachi, ehli tarikattan da, üniformalı zabıtlardan de, hattâ si-vil memurin ve ketebeden de esneftan bile adam var. Bun-ların heyeti umumiyesine atf olunacak ilk nazarda görülür ki cemaat hakikaten bir cemaati mümtazedir. Dakikalar geçtikçe herkeste iştıyak artıyor, ortaya bir ince minder ko-nulmuş herkesin gözü kâh o mindere, kâh cami kapısına te-veccüh ederek tezayüdü iştıyak alâimi herkesin çehrelerin-de numayan olmakta geliyor: evet hazreti kari, zuhur etti. Sebahati müslimeî veçhi mutavaziane bir tebessümü lâtif ile bir kat daha artmış olduğu halde geldi. Minderi üzerine oturarak euzu besmeleyi çekti ve hicir surei şerifesin-den tilâvete başladı: o muhrık sedadaki letafeti kalem tarif ve ta'yin edemez. O takdir ve ta'yin kulağa mahsustur. Dinlemeli de anlamalı: Tecvidi kur'an ilmi şerifini tatbika-tında hiç bir eksik, ziyade bulunamaz.

Maharici huruf hususunda ifrat görülmeyib kalkaleler bir dereceyi tabiiyeyi geçmez onun için Osmanlı kulaklarına

Kendisile çok sevişirdik. Bazı güftelerimi plâka oku-muştu. Ara sıra beni görüp güfte isterdi. Bürhan, plâka tam muvaffak olmuş, okuma tarzını bütün mânasile belirte-cek eserler bırakmıştır. Bu hususta Sâmî, Osman, Rızalar gibi talihin kahrına uğramamıştır.

Bu değerli arkadaşımız Ankaraya gitmiş, Hacı bayram camiinde hastalanıp hemen ölmüştür. Kalben iyi bir zat ol-duğuna bu da an'anevî bir delildir.

Hafız Sadeddin Kaynak.

Bu kıymetli arkadaşımız hakkında ben ne diyeyim? Kendisine hayırlı sağıklar dilerim.

Çağımızın büyük müzik üstadıdır. Bu alanda göster-di-ği harikulâde başarıları tebrik etsek yetişir.

«Kur'an nasıl okunur» da onun Kur'an okuyuşu hak-kında bildiklerimi yazacağım. «Kaynak» bugün Kur'an o-kuma işinde «birincilerden» sayılır. O tatlı, o yumuşak ve o zengin sesi, herşeyden ziyade Kur'an okumak için yaratıl-mıştır. Sadeddinin hali iyi olur da neşeli okursa dinleyenler

türbesinin önünde tramvay bekliyordum. Karşıdan Osmanı geçerken gör-düm. Durumu temaşaya değer bir tip idi. Başı çıplak, sırtında yırık ve yakası açık bir tek gömlek. Bacağında paçaları dizlerde, salkım saçak diz-liğe benzer birşey Ayağında ise takunya. Yürüyüp gidiyor.

Hayret ettim. İçim parçalandı. Saraylarda okumuş, nazlanmış, en yüksek konaklarda yatmış ve yaşamış, en zengin meclislere ruh vermiş olan şu zatın haline ibret gözüm bağlandı, kendisile beraber yürüdü, gitti.

Osman birdenbire durdu. Dizlik adını taşıyacak olan, partaldan bir şey, para çıkarıp yolun kenarında oturmuş olan bir hastaya verdi. Os-manın parası ondan ibaret idi. Çünkü elini daldırmasile çıkaraması bir oldu.

Osmanın bir şu acıklı durumuna bakın, bir de yüreğinde yatan haşmetli asaletine bakın. Kendisi parasız gezecek, belki aç uyuyacak, fa-kat orada gördüğü ve hakikaten acımağa değer bir hastaya cebindekini vererek cevherinin mahiyetini gösterecektir.

Sâmî de böyle idi. Bazı yoksulları ziyarete giderken türlü kıymetli şeyler alıp götürürdü.

Bunların ceplerinde para dolaşmaz, lâkin ruhları «cömerdlük» in sa-hikalarında uçar.

üzerinde en ilâhî tesiri yapar. O ibrişim sada, o güzel eda ne Kur'anı sıkar, ne kulakları tıkar, ne de ruhları boğar.

Sadeddin Kaynak. bugün müzik eserleriyle en yüksek başarıları kavuşmuş. Âtilere doğru kök salmış parlak bir artistimizdir [1].

Hafız Sadeddin Kaynak

Hafız Âli. [Yeraltı hatibi] Bu okuyucumuz, hiç bir zaman ihmal edilemez bir kıymet taşımaktadır. Sesinin perdesi azdır. Şöyle böyle birbuçuk oktav içinde dolaşır. Fakat sesin tonu, «rebâb» sesine benzer, son derece muhrık ve müessir, hançere o nisbette zengin, tavır daha güzel ve helâvetlidir.

[1] Muharrir Acizin:

Gördüm seni birgün, yeni açmış güle döndüm
Çoştum şakıyıp aşk okuyan bülbüle döndüm.
Bak ayrılığın şimdi karanlık bucağında
Bir boynu bükük, bağı yanık sünbüle döndüm.
güftesini uşaktan besteleyip Bayan Melek Toksöz Kolumbia plâğına okumuştur.

Bu kıtada «gül, aşk, bülbül, sünbül» kelimelerinden başka yabancı kelime yoktur.

Türk âleminin en büyük üstadlarından Ahmed Midhat merhumun 1314 — 1898 yılında «Tarık» gazetesinde Hafız Sâmî hakkında yazdığı makaledir.

Her fırka kendi elinde olan şey ile fahreder, bu hüküm bir hakikatı ezeliyye olduğu için âyatı kur'aniyyeden bir âyetinde muhteviyatını teşkil etmiştir. Şayestei fahrolan varlıklarile iftihara her halkın hakkı vardır. Biz dahi yerine göre bu hakkımızdan istifade etmekteyiz. Bir fahrimiz dahi Hafız Sami efendi hazretleri yüzünden husule gelmek elbette sezavar görülür.

Bir hayli senedir Beyazıt camii şerifinin kütüphane kapağı cihetinde Ramazanlarda mukabele okuyan Hafız Sami Efendi hazretlerini tanıyanlar ve takdir edenler pek çok olduğundan şu makaleyi kendisine şöhret kazandırmak için yazmadığımız tabiatile sabittir. Fakat meşahirimizin kâffesile iftihar eylediğimiz halde meslekince mertebai kemali kazanmış olan bu karti muhteremle fahir yolunda henüz matbuatımız sahifelerine hiç birşey yazılmamıştır. Bahusus Ramazan şerif ahvalinin her ciheti matmuatımızla sermayei bahsumekal olduğu halde mahareti tilâveti akıllara hayret verecek derecesini bulmuş olan bu sahibi kemal hakkında bir harf bile yazılmamak gayretimize dokunsa bile istib'at olunamaz. Her sene bir iki defa bil iltizam hazreti saminin tilâveti şerifesini istimaa gidern. Bu sene dahi kısmet bu çarşamba günü miş. Gittim müşahedatımı işte berveçhi ati yazmağa gayret edeceğim.)

Hafız Sami efendi hazretleri bu sene mukabelesini zu-

göstermek şartile kırk iki hecelik iki beyti bir solukta okumak işte bu Hafız Saminin yapabildiği bir harika idi.

Bugün okuyuculuk âleminin yıldızları olan varlıklarımızın en kuvvetlileri, mansur akordunda tiz lâ perdesi üzerinde okumuş olsalar ağızlarındaki heceler normallliğini yitirir. Hafız Sami ise mansur âhenginin tiz nevâsı üzerinde okur, kelimeler simalarını bozmadan, güzelliklerini muhafaza ederek havaya dalar, kulakları okşardı.

..

On beş yıl önce Hafız Sâmî bazı günler Fatih camiinde kırık dökük okumağa başlamıştı. Hafız Sami okuyormuş diye İstanbulda binlerce insanın dükkânlarını, mağazalarını kapayıp camie dolduklarını gördük. Fatih camiinin istiap-tan âciz kaldığı bu esrarengiz kalabalık içinde Balıkesir, İzmir ve Ankara gibi yerlerde dahi işini gücünü bırakıp gelenlerin bulunduğunu kendim görmüş bulunuyordum.

..

İşitildiğine göre müze idaresi merhumun birkaç plâğını müzeye almış. Doğru ise çok sevinmekle beraber şunu söylemeliyim: Hafız Saminin plâkları kendisini temsil edememektedir. Çünkü:

1— Bugün elli yaşında olan o plâklar, bundan kırk yıl evvel alınmışlardır. O zaman plâk endüstrisi henüz çok iptidaiydi.

2— Saminin muhteşem okuyuşu, her yanından kırpılmadıkça dakikalara sıkıştırılamazdı.

«Ali», Sâmînin çağrında yürüyenlerdendir. Nağmeler, tavırlar hep «makâmı Sâmîye doğru» yükselir. Dikkat ediniz, Hafız Ali okurken «mistik âlem»in radyosu çalıyor gibi ruh, tılsımlı bir dinleyişe düşer.

Hafız Fahri - 1935

Hafız Ali «Kur'an» okurken «artikülasyon» a biraz daha riayet etse fevkalâdeliğine ilâvelerde bulunmuş olur.

Mevlidi de pek güzel okumaktadır. Hafız Sâmînin kırkinci gününe tesadüf eden mevlidinde bu Hafız Alinin okuduğu «yaratılmış cümle oldu şadüman» bahri fevkalâde okunmuş mevlidlerden idi.

Sesinin perdesi az ise de yaptığı iş pek çoktur. Doğrusu: Ali, okur. Kendisine selâmet ve saadet dileriz.

Hafız Fahri.

Sesinin tonu hakkında pek birşey söyleyemem. Fakat hançeresi çok zengindir. Orijinal nağmelerine diyecek yoktur. Pek tatlıdır. Falsodan eser görülmez. Nağme yaparken «külfe» e düşmez. Hulâsa tavrı o derece güzeldir ki okuyuşuna doyum olmaz bir arkadaşımızdır.

Kur'an da okursa da, mevlidde, gazelde, şarkıda daha muvaffak olur.

Şarkıları acele okuduğu meşhurdur. Daha temkinli okusa, tesir, o nisbette çoğalır. Okurken de gençlik dâyesine düşer de ivicilik yapar.

Fahrînin okuyuşunda da biraz «goy goy emareleri» yok değildir. Nağme yaparken ağızda yabancı harfler, tufeyli sesler doluyor gibi olur. Bunlar olmasa acaba olmaz mı diye düşünüyorum. Kendisini candan sevdiğim için hatıra getirmek kabilinden bunları buraya yazıyorum.

Fahrî, bilhassa, okuduğu şarkıları, usulünde olmak şartı ile, fevkalâde okur. Benim bazı güftelerimi plâka okumuş, bu suretle kendisine büyük sempati besleyen arkadaşına hizmette bulunmuştur. Yüzün ay mı, saçın hâle miydi kız» diye başlayan güftemi hicaz makamından gazel olarak vermiş, eserin müzik ciheti, söz cihetinden daha zengin olmuştur.

Fahrîye hayırlı uzun ömürler ve daha nice yükselmeler dilerim.

Hafız Cevdet Soydanses.

Soyadı anlatıyor ki: «Cevdet» teki güzel sada, kendi şahsına aid değil. Soyundan gelmedir. Evet, çok doğru. Bu güzel, oynak, tavrılı sesin kaynağı, onun soyudur. Çünkü kendisi Hafız Sâmînin yeğenidir. Öz hemşiresi Sıdika Ak-

Bundan 55 yıl önce meşhür Zekâi Dede merhumun huzuruna varan bu Hafız Samiye musikinin kutbu olan o en büyük üstad, şöyle söylemişti:

«Oğlum: Senin musiki meşkine ihtiyacın yoktur. Sana Tanrı meşketmiş...»

Zekâi Dedenin bu sözü kadar Hafız Samiyi ne anlatabilir?

Hafız Sâmî, gerçi bir kompozitör değildi, beste yapmağa emek vermemişti; sadece bir şantör'dü. Fakat öyle bir şantör ki yürekleri tılsımlar, ruhları çıldırtır, duyguları büyülerdi.

Onun şantörlüğünde direksiyonu para değil, aşk kullandı. Birçok büyük sanatkarların bir hususiyetleri vardır ki ona, Hafız Sami de fazlasile sahip bulunuyordu:

Paraya para vermemek.

Parasız gezdiği zamanlarda bile, paralı olmayı biricik meziyet sayarak böbürlenen zavallılara bel bükme, boyun kırmak şöyle dursun, yarım dudakla gülümsemeyi bile vakarına aykırı bulur, gönül sahibi yoksullara canını verdiği halde para sahibi zenginlere dönüp bakmayı bile çok görürdü. Adı geçen jülün, heybeler dolusu liralarnı hiçe sayarak reddetmesi, birçok yalvarmalara rağmen bu adamları evine bile kabul etmemesi işte bu parasız gezdiği zamanlara rastlar.

Sesinin pestlerinde başka bir lezzet, tizlerinde başka tad vardı ki bu hususiyet her sese nasip değildir. Bildiğimiz güzel seslerin çoğu, ya peste, ya yalnız tizde varlığını gösterebilir. Hafız Sami ise o güzel sesine yedi, sekiz türlü ton verebilir ve her türlüünü öteki türlüünden daha tatlı olurdu.

Üç oktav üzerinde istediği serbestlikle okuyabilmek kimin haddine düşmüş? Bu kudret, ona verilmiş bir nasip idi. Otuz ikilik nağme yapmak onun için en kolay bir işti. En umulmayan yerde yaptığı altmış dörtlük nağmeler de anlayanları hayretler içinde bırakırdı. Meyan içinde meyan

zünden husule gelmek, elbette sezâvâr görülür. Tahrik: Kânunusani 1314 = 1900.

Evet, merhumun dediği gibi bu yüksek değer sahibi olan zat, başka ülkelerde yetişmiş olsaydı belki başka takdirlere uğrar, başka çeşitlerde okşanırdı.

Hiç unutmam, ilk Cihan Harbinde Kızıltoprakta bir bahçede okuduğu gazelleri dinleyenler aarsında bulunan dört yüksek rütbeli Avusturya subayı hayretlerini gizleyememişler:

«— Bu hançerenin kırıları mutlaka plâtindendir, bizde olsa, hançeresini şimdiden satın alırlar» demişlerdi.

O ses, o derece olağanüstü bir süs idi ki yalnız anlayanları değil, yabancı oldukları için musikimizin zevkine yarmıyanları bile gaşyederdi.

Onun saldı şöhret, kendisine eşsiz bir hâkimiyet temelmişti. Bu hâkimiyet, bizde hiçbir okuyucuya nasip olmamıştır. Bugün dahi böyledir: Hafız Saminin adı, menkabeleri bir meclisin musiki zevkini tatmin eder. O bir mecliste bulunursa, okusa da okumasa da o mecliste bir vecd, bir hayranlık, bir istiğrak yeli eserdi. Memleketimizin üç evlik bir köyü yoktur ki Saminin yüksek adını tanımış olmasın. Ben, sekiz yaşında ike n mânası da, müsemması gibi yüksek olan bu adı, Giresunun Keşap nahiyesinde konuşurlar-ken işitmişim.

Yalnız Anadolu mu bu adla süslenmişti? Yalnız Arabistan, Kırım, İran, Afkan... gibi Müslüman dünyasını teşkil eden diyarlar mı bu yüksek adı duymakla kendisini görmeğe ve dinlemeğe özlem çekiyorlardı?. Hayır, bütün dünya.

Bu dâvanın delili şudur:

Kolombiya gramofon ajanı M. Jül -ki daha sağdır- bundan 17 yıl önce Hafız Samiye doldurtacağı plâkları daha çok Amerikaya satacağını söyliyerek ceplerini para ile doldurmuş ve üstadın arkasına düşmüştü.

türkün oğludur. Babası dahi meşhur karra Hafız Süleyman Süruridir.

Cevdet, okuduklarında muvaffak olur. Vücutca zayıf olmasa, elbette parlaklığı biraz daha cilâlı vulur. Okuyuş-taki tip «Hafız Sâmî» tipidir. Bu, onu hatırlatır.

Bir avuç, bir yığın örneklerdir. [1]

Hafız Mecid

Hafız Cevdet Soydan ses

Hafız Mecid.

Bugün, bilhassa mevlidcilikte en çok muvaffak olanlardan biridir. Sesi boğuk gibi görünürse de değildir. Oldukça perdelidir. Toktur. Falsosuzdur. Sürekli. Orijinal nağmeler yapar. Ancak, Süleyman gibi tizlerde sürekli okumak cihetine gitmez. Tiz perdeleri yalama gösterir ve ortalarına iner.

Mecid, aynı zamanda musikîşinastır da. Saz çalar. Zaten perdeleri daha iyi tanımak ve onlar üzerinde tasarruf edinebilmek, saz çalmağa bağlıdır. Hafız Sâmî gibi harikulâde yaratılmışlara bakmamalıdır. Zekâî Dedenin buyurduğu gibi «Sâmîye Allah meşketmiş» tir.

[1] Muharrir Acizin.

Fahri, Mecid, Cevdet... gibi şantorlarımız Süleyman, Kemal, Rıza gibi okuyucularımızın altındaki sınıfın bülbülleridirler.

Bunlardan başka daha birçok okuyucularımız vardır. Onları da burada anmak isterdik. Ancak eserimizin başında yazdığımız veçh üzere daha çok yazmak için vaktimiz kalmamıştır. Hafız Sâmîye aid daha yazacaklarımız vardı.

Büyük üstad, meşhur
Şaşı Hafız Osman

Onları da bırakmak zorunda kaldık. İnşallah ikinci tabımızda gerek Sâmî hakkındaki yazılarımızı daha olgunlaştırmaya, gerek bugünkü okuyan bülbüllerimizin her birini anmaya fırsat buluruz.

Son olarak derim ki buraya adlarını yazdığımız ve yazmaya imkân bulamadığımız diğer yüksek okuyucuları bir araya getiriniz. Modern bir salonda bunları lâik oldukları yerlerde oturtunuz. Sâmîyi de bunlara başkan yapınız. Lâkin Osmanı da Sâmînin sağına oturtmayı unutmayınız.

Hafız Sami deyip geçmek, bu ad karşısında irkilip saygı göstermemek büyük dalgınlık eseri olur. En küçük meseleleri yazmak, en çemsiz olayları iri yazılarla baş sahifelere geçirmek mutadında olan gazetelerimizde ne yazık ki Hafız Sâmînin ölümü gibi bir olay hakkında katı bir imsâk gösterildi. Buna hayret ve teessüf etmemek elden gelmez. Bir cemiyetin öğüneceği varlıklar, yalnız askeri ve siyasî alandakiler değildir. Medeniyete karakterini veren her hangi bir işte başarı gösterenler öğrenilecek ve onların sempatî ile reverans yapılacak şahsiyetlerdir.

Hafız Sami, cemiyetini kendisile öğündürecek derecede zengin ve şaheser bir varlığımızdı. Tabiat, onun gibisini, yıllarda, devirlerde değil, asırlarda bile milyonlar arasından zor bulup çıkarabiliyor, hilkat öylesini pek az yetiştiriyor. Hafız Sâmî, medeniyet sarayının dayandığı pilpayelerden biri olan müzik ufkunun bir güneşi idi; parlamak ve parlatmakta eş tanımayan bir güneş.

İşte bu güneş, küsuf değil, uful etti, ebediyen söndü de hiçbir yandan bir üzüntü fışkırmadı. Bütün matbuat dilsiz kesildi. Bana bu satırları yazdıran işte bu dilsizliğe son vermek arzusudur.

Benim 1943 yılında yaptığım bu teessüfü Ahmet Mithat merhum bundan kırk beş yıl önce «Hafız Sami» başlığıla bu Hafız Sami hakkında yazdığı uzun bir makalede yapmış, o zamanki gazetelerin, Hafız Sami gibi yeryüzünde ikincisi bulunmayan bir okuyucumuzdan bahsetmemelerine şaşmış ve aynen demişti ki:

«Meşahirimizin kâffesile iftihar eylediğimiz halde mesleğince mertebeli kemali kazanmış olan bu zatı muhteremle fahr yolunda henüz matbuatımız sayfalarına hiçbir şey yazılmamıştır...» Mahareti tilâveti akıllara hayret verecek dereceyi bulmuş olan bu sahibi kemal hakkında hiçbir şey yazılmamak...» «Bir fabrımız dahi Hafız Sami hazretleri yü-

[27 Ağustos 1943 tarihli İstiklâl Gazetesinde
çıkan yazın:]

HAFİZ SÂMÎ MERHUM

Aradan tam dört ay geçti.

27 Nisan 943. Fatih ile Edirnekapısını birbirine bağlayan caddeler, almadıkları halk kütleleriyle dalgalanıyor, çalkalanıyor.

Geniş caddelerde arabalara yol vermeyen, tramvayları durduran bu insan kalabalığı derin bir üzüntü içinde; iyik boyunlar, bulutlu gözlerle yavaş yavaş Edirnekapısına doğru ilerliyor. Önde seçme güzel sesliler grubu okudukları ruhi ve ruhanî eserler ile ruhları ateşliyor, alevliyor, ufuklardan aldıkları cevaplarla göklerin de bu matem törenine ortaklığını anlatıyor.

Bu görülmemiş kalabalık, bir cenaze alayıdır. Önündeki bandosu madenlerden yapılmış âlet üfürükleri değil, hançerelerin lâhutî sesleri, yüreklerin titremesi ve ruhların feryatlarıdır.

Tören Hafız Sâmînin cenazesine aittir. Koca Hafız Sâmî ölmüş, gömülmeğe götürülüyor.

O Hafız Samî ki tam yarım asırdanberi yüksek varlığı ile insanların en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün yüreklerine sokulmuş, duygulara hâkim olmuş, her mânasile yüksek adını yalnız Türk ocağına değil, yalnız müslüman dünyasına da değil, bütün cihanın müzik mahfillerine bâk etmiştir.

! = 90 *al*

Ka ma tal at se ra ji
a su man dur
duk ca du ru ya sep
Vah
beh si a lam al tum si ci han
dur duk ca dur
ya sep

Tare

ah

sem se ben get mem se ni

hü mün ze ve a ra me sin

ah ah ah

a man

en cü mi müb kub re i kud

dai dük ce dük

dük

dük

dük

İlgililer bilirler ki ölçüsüz nota yazmak pek güç bir iştir. Plâktan almak için çok zorluk çektik. Beraber yazdığımız ve bu işte büyük meharetinden çok istifade ettiğimiz değerli neyzenimiz Süleyman Erguner'e teşekkürlerimi sunarım.

Notadaki gazel:

Ey kameri tal'at! Sarayı âsümân durdukça dur.
Şu'le bahşi âlem ol şemsi cihan durdukça dur.
Şemse benzetmem seni hüsnün zevale ermesin
Encümi nüh kubbei kudretnisâr durdukça dur.

iras eylediği letafetler ayınları çatlatmakta kâfları mahreci ilmisinden çıkarmakta iltizamı ifrat edenlerin husulüne çalıştıkları letafetlerle kıyas olunamaz. Asıl cayı ehemmiyet lahin cihetindedir. San'atı latifiyei musikiyeye mevdu olan lahin cihetindeki bu cihette hafızı muşarun ileyh emsalin eden hiç birisine makis olamaz. Kıraatı şerifiye makamı uşaktan girerek bir aralık semti hicaza tahvili avaze ile saba ve neva yollarında dolaşmış ve Hüseyini ve şataraban nağmelerile müstem'ileri naili zevk vecd eyedikten sonra rast makamına inerek anın aksamından olan süzünâk ve nehavent hükümlerini vermiştir. Bu sıralarda bazan beyati ve bazan sabah makamlarını müzeyyen olarak kullanmakta hakikaten pek büyük bir maharet göstermiştir. Hazreti hafızın lâhin hususunda en büyük mahareti hangi makamı icra etmekte ise o makamdaki birer zemin ve birer karar teşkil eyledikten sonra birer de meyan açarak işte bu meyanlarda makamı mezkûre en büyük münasebeti olan makamı saireyi müzeyyen ittihaz etmesinde görülür. Asıl şayestei tezkâr olan şey, bu kıraatı şerifin müstem'ilere olan tesiridir. Miktarı 400 den aşağı tahmin olunamıyan cemaatin bir büyük kısmı hali kuutta boyunları bükülmüş olduğu halde, bir kısmı dahi kaimen cemaati ihata ederek ihsan vücudundan bir duvar teşkil olunmuş idi ki bu duvarın içinde müteabbidane bir sükûtu, tezyinen ihlâl eden şey yalnız lâhni şeriften ibaret idi. Pek çok gözler yaşarmış pek çok burunlar kızarmış pek çok ellerde mendiller bulunmaya ihtiyaç hasıl olmuş idi. Hele mâna şinas olan bir hayli ülemanın lahni şerif tesiratine bir de kelâmı ilâhinin ahkâmı aliyesi tesirinin inzimamından dolayı aldıkları zevkin derecesi ancak dök-tükleri göz yaşlariyle takdir olunabilir. Bir mecliski cidden melâik eniş! hitamı telâvette bir çok (Tekabbellallah) lar, bir çok (Tebarekallahlar) bulunan esrari ilâhiyenin o ande lîbi hazreti elhanın tayini mükâfat eyledikleri minindillâh muhakkakan me'mul olan ecirı manevisi de caba:

Padişahımız şehriyari dindar ve halifei Faruk asar şevketli efendimiz hazretlerinin asrı mes'ut hilâfet penahilerinde her cihetce yetişmekte bulunan müsteiddanın asarı sa'yü gayretleri elhak çeşmi şükranla görüldüğü gibi tilaveti kur'ani kerim emricelilindeki terakkiyatımız dahi hafız Sami Efendi hazretlerinin femi mes'udunda tecelli etmekle bunu da vücûh saireden mutahassıl bahtiyarlıklarımıza ilâve etmeyi kadirşinaslık şanından addeden ve Hafızı muşarünileyh hazretlerini bir hissi minnettarane ile tebrik ederim.

16 / Kânunusani / 1314
Ahmet Mithat

Bu güzel yazı ile Ahmed Mithad merhum, musikiye dahi vukufunu isbat etmiştir.

14 Nisan 1947
Ali Rıza Sağman

Mezarının yerini kendisi sağlığında tayin eylemişti. O tarafa geçtikçe mezarlıklarla konuşur, ölünce oraya gömülmesini onlara tenbih eder dururmuş.

Hayatının bu cihana aid kısmının çoğunu türlü elemeler ve ıztıraplar içinde geçirmiş olan büyük üstad, Elhâc Hafız Sâmînin, gittiği cihanda istediği tarzda mes'ud ve bahtiyar olmasını Ulu Tanrıdan niyaz eyleriz.

Eseri yazan Ali Rıza
Sağman

HAL TERCÜMESİ

Hafız Sâmî merhum, 1290—1874 de Filibede doğdu. Babası Hacı Ali Efendi, 1876 Moskof harbinde Filibenin Ruslar tarafından işgali dolayısıyla ailesini alıp İstanbul'a hicret ederek Fatih'te Hafız Paşada yerleşti.

Küçük Sâmî, Tezgâhcılar sıbyan mektebine verildi. Bu mektebin hocası meşhur reisülekırırâ' Hacı Hasan Efendi idi. Henüz on yaşlarında bulunan küçük talebe «Sâmî»nin sesindeki fevkalâdelik, hocasının ve ailesinin dikkatini çekmiş olacak ki çocuğu hemen «hıfz» a başlattılar. 12 yaşındaki Sâmîyi «Hafız» lığını dinletmiş olarak görüyoruz. «Hıfz Cemiyeti» Fatih camiinde «mutad merasim» ile yapıldı.

Bundan sonra tashihi huruf ve talimi kur'an için yedi emirler türbedarı Hacı kadir Efendiye, «ilmi kırâat» tahsili için» hocası Hacı Hasan Efendiye, medrese ilimlerini elde etmek için de Eğinli Rahmi ve İdris ve en son Hacı Abdus Efendilerin derslerine devam etmiş ve üçüncüden icazet almış idi.

İlk musiki meşkettiği zat, meşhur bestekâr «Hacı Edhem» Efendidir. Sonra, bol âhenk Nuri bey ve Hacı Kırâmî Efendi, bestenigâr unvanile maruf «Ziya bey» idi. Bugünlerde Mısırda vefatını teessürle işittiğimiz Sultanselimli Hafız Cemalden de çok eser geçmişti.

Merhumun gençlik arkadaşlarından ve bugün yaşamakta bulunan «Münir Bey» Sâmîyi, anne-babası olan büyük üstad «Zekâî» Dede Efendiye götürmüş ve bu genç arkadaşına müzik meşketmesini rica etmişti. Dede, Sâmîyi din-

ledikten sonra «Oğlum, sana hüda meşketmiş, benim sana meşkedecek hiçbir şeyim yok» diye bu hafızın ne olduğunu anlatmıştır.

1908 de Ferizai hacci ifa etmek şerefine kavuştu. O sırada Hicaz valisi bulunan zat [1] Elhac Hafız Sâmîyi Hicaz Emiri şerif Hüseyin Paşaya takdim etmiş ve orada okuduğu Kur'an üzerine şerif. «Oğlum! senin ecdadın arasında mutlaka bir arab vardır. Sen farkında değilsin, zira bu şekilde kur'an okumak ancak araba mahsus bir keyfiyettir.» demiş.

İstanbul'a avdetinde Hünkâr imamı Malak Hafız vefat etmiş, Sultan Reşad, o sıraad Şeyhülislâm bulunan «Hüseyin Hüsnü» Efendiye münasib birinin bulunmasını ferman buyurmuş, o da Hafız Sâmîyi çağırarak bu vazifeyi teklif etmiş ve kabul etmesi için de ısrar eylemiş ise de Hafız Sâmî,

Kurbi Sultan âtesi süzan büved

diyerek itiraz ile bu teklifi kabul etmemiştir.

1912 de ruhunda beliren bir sıkıntı üzerine camilerde muntazaman okuma işlerine son vermiş. Bundan sonra okumaları hep tesadüfe bağlı kalmıştır.

1936 da Şükrü Naili, Süreyya Hidayet Paşaların delâletile Gülhane hastahanesine yatırılmış ve tedavisine çalışılmış, sinir ıztırapları bir müddet sükûn bulur gibi olmuş ise de biraz sonra buhranlar alabildiğine sürüme koyulmuştur. Bu sıralarda kulaklarının da işitmemeğe başlaması zavallının sıkıntısını katmerleştirmiş, Sâmî, gündüzlerini azap gecelerini ıztırap içiade geçirmeğe mahkûm olmuştur.

Merhum, hastalığının cismanî değil, ruhanî olduğuna iyice kanaat getirmiş olduğu için doktorlara baş vurmağı lüzumsuz görür, maddî ilâçlardan fayda ummazdı. Kendisini hem ağabey, hem baba ve herşey bilen hemşiresi onun çektiği acı ıztıraplara dayanamayarak bir akşam üstü Fatih-

[1] Ahmed Ratip Paşa olduğunu kemali emîn baradan öğrendim.

teki Rahmî Dumana götürmek istedi, Sâmî bermutad gitmek istememiş ise de çok sevdiği hemşiresinin rica ve ısrarlarını reddedemiyerek beraberce Mehmed Ağadaki evlerinden çıkıp zincirlikuyunun yanından nişancı caddesine doğruldular. Hafız Paşa camiine yaklaşmışlardı, Sâmî orada birdenbire durup sırtındaki muşambasını çıkardı ve hemşiresine:

— Sıdika! dönelim, kardeşim! dedi. Hemşiresi elile işaret edip «evin uzak, doktorun daha yakın olduğunu anlattı ve gitmelerini yalvardı.»

Bu yalvarmaya dayanamıyan Sâmî bir adım attı. İkincisini atarken hemşiresinin koluna tutundu ve çok kürek ve korkunç bir sesle «Allah» diye haykırdı yere düştü, uzandı. Hafız Sâmî ölmüştü.

[26 Nisan 1943 pazartesi günü akşamı saat yedi buçuk]
İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.

Ertesi gün namazı Fatih Caminde kılındıktan sonra tramvay yolunu takiben Edirnekapısı dışındaki ebedî kargâhına götürüldü. Yapılan cenaze töreni pek ruhanî ve pe kzengin idi. Birçok güzel sesli hafızlar, önde okuyor, binlerce insan ağlaya ağlaya Hafız Sâmînin tabutunu kolları üstünde taşıyorlardı.

Kabrinin yeri:

Edirnekapısından dışarı çıkılır. Ramiye giden geniş yolda yüz metre kadar gidildikten sonra sağda Eyübe giden yola sapılır. Beş on adım ötede «mezarcılar kulübesi» vardır. Bu kulübeden beş metre kadar daha gittikten sonra durulur ve sola dönülür. Dört metre karşıda ve orta yerdedir.

Mezartaşı: Burası, meşhur Hafız Sâmînin kabridir. Allah tafsiratını affeylesin! ibaresini taşımaktadır. Mezar taşına bu ibarenin yazılmasını kendisi ısrarla isterdi. «Meşhur» kelimesini ailesine ilâve ettirmek için ben de hayli uğraştım.